

Lukas Sising' Bini Gan Kakaran

*Nan Isa Fagan Gin
(Aposel 1:1)*

¹ O garam tsira' bini Tiofilas, garam ampi bingan yintsa' i akara nan igi ntuanga nam wa'a wasa' i agai. ² Da yakar yatsung' sising' garam ruta Yisu mpada miamun da tsangandan da fisagin da agai. ³ Ibinigi da dzi runggang' itip sauda nam santan idzuwai wa'an igi rururungan iming' rib tsangandan suda miamun, da dzi marang' ifur i akara rururungan i ntuanga nam santan bia'an da agu, garam tsira' bini Tiofilas, ⁴ i ming'a nan fain u ringantagin sib ugu da aruani da u bung' asru' i nan idzuwai igi nan nidzun bingan.

*Angira Irim Sising' i Yowanis Ruruba Garam
Nanggan Rinan Aping'an*

⁵ Gubu' Herot mpada suda king mpada tayang' Yudia ugu, da garam pumu'a Anutu bits nida Tsakarias in impa wasa' i garam pumu'an utupan mangan faring'a Abidza gin ming'a Aron utupan tsira'. Da finingga Elisabet iwa' iming' Aron utupan ibinigi. ⁶ Rib iru' igi sanaban irururung iming' Anutu maranggan, i nanggan atsung'a Nifutsarif nan gan faidagin santan da impa tayang' runggan faganggan da bangingga ngarubini. ⁷ Da bitsinta' rib iru' igi narunggan ima', i Elisabet isu sangat yami. Da iru' igi ifufi sib.

8-9 Da iwa' gubu' Abidza utupan nanga gum pumu'a Anutu, da yantung' rarub in isang' garam pumu'an sanaban da intuang Tsakarias i taida nam gaunt ming'a Nifutsarif Ungaran Mararam. ¹⁰ Da wa'a gubu' taida nam gaunt da ampan santan muntida mana' igi impru' ruan iyu Anutu gin.

¹¹ Da Anutu angira gan iwa' da arangan imunti iming' bangun bini iming' mumai mararam taida nam gauntin. ¹² Da Tsakarias tsanganda arangan da nugun isantan ruan gin da iratin. ¹³ Da bitsinta' angira ini rutin, "Tsakarias, anung' ratan u. Anutu iringant i u nan gam udagin sib wa. U fininggam Elisabet bung' arim mama' narun marub mangan da agu. Da wafaring' i binganggan Yowanis. ¹⁴ Arangan bung' asu nam nugun tsia'an da agu, da rib ampi bingan nugun bung' anuf i arangan gubu' gan rinan aping'an, ¹⁵ i Nifutsarif bung' arim bingan tsira' da arangan. Da arangan anung' numa wain gurun ma mpui rini urun maran didiruntan fain u, da Marapayam Mararam bung' asisung' arangan mung' naming' rinan wangun wasa'. ¹⁶ Da arangan bung' arim garam Israil ampi bingan sib i parima i ruan badan da gan Nifutsarifan Anutu. ¹⁷ Da arangan bung' amung' i Nifutsarif, da guman nangan da nan gan nidan bung' arut Anutu nampanggan nasang' profet Eliya sanaban, i nanga raman ruas da narun ruas maran arida i ruan, da nanga garam ringa dadantang itama i ruan atsung'a garam rururungan

1:8-9: Yon 1:7; Mt 27:35; Mk 15:24; Lk 23:34; Ywn 19:24; Ap 1:26

1:17: Mal 4:5-6

uwayantan, da rima ampan sib i tipa runggan i Nifutsarif gubu' gan badan.”

¹⁸ Da Tsakarias igut i angira, “Dzi sru'a i nan u nidan igi wa'a bida anung'? I dzi da fininggang' aga fufi sib.”

¹⁹ Da angira ini i nan gan munga', “Dzi Gabriel. Dzi munti Anutu maranggan da itangin dzi iba i nida sising' bini ani da agu. ²⁰ U mami muarutsa dzi nan gang' nidan. Da waringantin, Anutu bung' anang nan dzi nidan igi nawa' nasu nidzun da gan gubu' gan rururungan. Ibinigi da aruani u bung' asu nifu mutut nasang' i gan gubu' gan bawa'an.”

²¹ Tsakarias rumpada Ungar Mararam igi gubu' maran gunti' bingan, da ampan santan ifang' gin da maran ifur, “Wain idzuwai da imami wa'a ba sung?” Da iyu uwayant ampi bingan. ²² Da arangan wa'a ba da anung' ini nan da ampan santan u, da iram bangin angu da ribarangan. Ibinigi da ribarangan isru'gin i arangan matsanga nam maran mangan naming' Ungar Mararam wasa'.

²³ Da arangan gubu' gan nanga gum ming'a Ungar Mararam ntsupa sib da itip ifa gan gampan. ²⁴ Gubu' fain ifa sib da Tsakarias fininggan, Elisabet, iwangun, da impa ungar angu isang' ukam 5. ²⁵ Da Elisabet ini, “Aruani da Nifutsarif igaib dzi, da irim dzi sib i mama' narun i tiasa dzi rini mia' gang'* rai ming'a ampan maran.”

Angira Irim Sising' i Yisu Nanggan Rinan Aping'an

* **1:25:** dzi rini mia' gang' - Nigi yatsung' garam Yuda sanaban sagat yami mamida rima narun da rinin imia'.

²⁶ Elisabet iwangun isang' ukam 6 sib da Anutu iwat angira Gabriel ifa intap Galili gampan mangan nida Nasaret in, ²⁷ i nidan da aruf mangan utupan ragada sib i bintsudan da Yosef, ming'a Tafit utupan ugu. Aruf igi binganggan Maria. ²⁸ Da angira ifawa' da arangan da ini, “Nan nufan narut agu, sagat Anutu maran arida gin da piriang'an. Nifutsarif irut agu.”

²⁹ Maria iringant i nan angira nidan igi da iyu uwayant ampi bingan gin da ini i gan unggan, “Nan ani wainggan ibi anung'?” ³⁰ Da angira ini, “Maria, anung' ratan u. Anutu maran yari i agu da irim maraampi gan da agu. ³¹ U bung' awangun da waping' narum marub. Da wafaring' i binganggan Yisu.† ³² Arangan bung' ayu bingan tsira' ruta nampang. Da Nifutsarif Anutu Wagung' bung' afaring' Arangan nabi Narunggan, da bung' arim tafanggan Tafit bintipan king rutin, ³³ da bung' asu king i garam Israil naming' ratar nanting, da nanggan mpada tayang' gin wasang' i ntsupan u.”

³⁴ Da Maria igut i angira, “Nigi wa'a bida anung', i dzi wawa' da garam mangan u?”

³⁵ Da angira ini, “Marapayam Mararam bung' aba da agu da Anutu Wagung' nampanggan bung' arim marayaung i agu da nanang nam igi nawa'. Ibinigi da mama' narun u aping'an igi bung' asu mararam da bung' afaring' Arangan nabi Anutu Narunggan. ³⁶ Watsangan, u yaranggam Elisabet, sagat yami ugu, iwa' da nam fufidan sib da iwangun i mama' marub da

† **1:31:** Yisu - Bingan igi wain ibiani: Yawe iyu sinung' nam maisan.

ukaman 6 aruani. ³⁷ Nam mangan wabarabin da Anutu i nangan u, ima'."

³⁸ Da Maria ini, "Dzi su Nifutsarif sagat guman. Nan igi nasu nidzun da dzi nabi u nidan." Da angira itangin arangan rai.

Maria Iyung Ampa da Elisabet

³⁹ Maria itip rungga sib da yuri' da ifa sung angu garam Yuda gampan mangan ming'a in-tap mamai. ⁴⁰ Da ifa atang' Tsakarias ungaran da ifa nu' ini, "Gubu' bini, Elisabet."
⁴¹ Elisabet ringanta i Maria nifunggan da mama' narun ging'a i wangun igi intus, da Marapayam Mararam isisung' Elisabet. ⁴² Da arangan inu' nifun tsira' da ini ibiani, "Anutu ifinti agu iyus sagat santan aga da ifinti mama' narun ming'a u wangum wasa' igi. ⁴³ Dzi sagat uta' bingan! Da ibi anung' da dzi Nifutsarifang' rinanggan maran yari i dzi da iyung ampa da dzi? ⁴⁴ Gubu' dzi ringanta i u nifunggam da mama' narun ming'a dzi wangung' wasa' nugun itsia' da intus. ⁴⁵ U nugum anuf i u muaruts nan santan ibi Nifutsarif nidan da agu sib ugu bung' asu nidzun."

Maria Nifun Itsaf Nifutsarif

⁴⁶ Da Maria ini,
"Dzi tsarif Nifutsarif ruta wangunggang' santan,
⁴⁷ da dzi ganunggang' nugun itsia' i Anutu aru uda dzi sinung' nam maisan.
⁴⁸ I Arangan maran ifur dzi, sagat gum uta' bingan ani,
da inang bini da dzi.

- Da aruani da wa'a bampang aga da yangin taptap
 bung' afaring' dzi nabi sagat nugun tsia'an
 tsira',
 49 i Anutu Garam Nampang Wain inang nam
 bini tsira' bingan angu i dzi,
 da Arangan Garam Mararam Nidzun.
- 50 Da Arangan bung' agaib rib tsarifa Arangan
 ming'a miamun ugu
 da bung' autus i ruan nafan nasang' yangin
 taptap aga nabinigi angu.
- 51 Da Arangan inang nam nampang mara maran
 ampi bingan i bangingan.
 Da idaru garam wangungan tsarifa runggan
 da idarang ruga rugan.
- 52 Arangan igru' king ruas i gan bintipan,
 da ira' i rib rasuda runggan.
- 53 Arangan ifut rib mpada mangits i nam gadan
 bini,
 da iwat rib ruta nam bunump ifa bangi sasa'.
- 54-55 Arangan irim gan garam guman utup Israil
 sib,
 da maran wasamu i maran ntu'a Abraham
 da yangin rusan taptap ntingan,
 ibi ragadan da agi tafang' rusang' ugu.”
- 56 Maria irut Elisabet impa ukam 3 sib, da itip
 ifa gan gampan.

Elisabet Yaping' Yowanis Ruruba Garam

- 57 Wa'a Elisabet gubu' gan aping'an da yaping'
 narun marub. 58 Arangan utupan da rib mpada
 uts rutin ringanta i Nifutsarif nanga nam ngaru-
 bini bingan i arangan da nugun itsia' impru' da
 arangan.

⁵⁹ Mama' narun gubu' gan bawa'a suda 8, da gan utupan santan iwa' impru' i gubu' safa mama' igi rini ubitan, da ini faring'a raman Tsakarias bingan yabagin, ⁶⁰ da bitsinta' rinanggan Elisabet ini ibiani, “Ima! Wafaring' i binganggan Yowanis.”

⁶¹ Da rib igi ini da arangan, “Da bitsinta' u utupam fain mangan waming' i bingan aru nigi u.”

⁶² Da rib igi iram bangun da mama' igi ramanggan i faring'a bingan idzuwai yabagin. ⁶³ Tsakarias iram bangun i nam akara nan gin da arangan yakar ibiani, “Arangan binganggan Yowanis.” Da rib santan irunt fafun gin. ⁶⁴ Da sung angu Tsakarias nifun ipuapap da ini nan ratar da itsarif Anutu. ⁶⁵ Da rib santan igara bangun angu gin, da nan igi idzarang isang' Yudia gampan mamai santan. ⁶⁶ Garam sib angu ringanta i nan igi da maran ifur nan ampi bingan da igut i ruan, “Mama' narun ani ying'an, da nanga gum tsira' idzuwai?” Ini ibinigi i Nifutsarif nampanggan irut arangan.

Tsakarias Nifun Itsaf Nifutsarif

⁶⁷ Da Marapayam Mararam isisung' raman Tsakarias da arangan ini Anutu nan gan Marapayam nida rutin wasi ibiani:

⁶⁸ “Agi nifung' natsarif Nifutsarif, Israil Anutugan,
i Arangan iba rim gan garaman sib da iyu sinung' nam maisan.

⁶⁹ Arangan itangin Garam nampang mangan i rima agi sib

- iba iming' gan garam guman Tafit utupan,
 70 ibi Anutu nida wasi i profet mararam ruas
 nifunggan mung' ugu.
- 71 Itangin Garam igi i rima agi sib i gang' garam
 ipiapang'
 da garam nugun tsakiada i agi,
 72 da santing'a nam gaiban bida ragada sib da agi
 tafang' rusang' ugu,
 da nanga Arangan nan gan mararam utusa i
 ruan gin suda nidzun.
- 73 Da Arangan iraga nan utusa i ruan gin igi
 mung' da agi tafanggang' Abraham
- 74 i uda agi sinung' garam ipiap banginggan,
 da agi anung' rung' ratan, da agi pumu'an
 Arangan
- 75 ruta wangunggang' sapan da sanab ruru-
 rungan ming'a Anutu maranggan da gubu'
 sib angu sang'a agi nanggung' mpadan.
- 76 Dzi narung', bung' afaring' agu nabi Anutu
 Wagung' profetan.
 I u bung' amung' sanab i Nifutsarif, da watip
 sanab i Arangan,
- 77 i rima ampan gan sib i sru'a i Anutu sanaban
 siata nanggan maisan rai
 da uda rib igi sinung' nam mampan,
 78 wain ibiani Anutu nanggan maran gaiban.
- I nanggan gaiban igi angu da Puatsadan bung'
 aming' wagung'
 naba da agi nabi gubu' yaban
- 79 i arida wasi i garam gar mpada nam mimin da
 rata i nam mampan.

Da napuatsa nari agi faganggang' i yunga sanab mpada bini.”

⁸⁰ Da Yowanis iying' isu tsira' da ifai i runggan iyab i uwayant bini da nam muarutsan. Da impa iming' nam mana' dadauntan isang' i fisa i nan wasi da garam Israil.

2

Yisu Gubu' Gan Rinan Aping'an

¹ Gubu' wasa' aru Yowanis rinan aping'a sib igi da King tsira' Kaisar Augustus itangin nan i kakara garam sib angu mpada gamp santan Rom mpada tayang' gin binganggan. ² Gum akara garam bingan igi iwa' isu miamun da gubu' Kwirinius suda kiap tsira' i intap Siria. ³ Da garam sib angu ifa gampan wain ruga rugan i rima bingan.

⁴⁻⁵ Ibinigi da Yosef irut Maria, sangat ragada rutin ugu, itangin gamp Nasaret ming'a Galili rai da ifa Yudia, i akara bingan. Da iwa' Betlehem, Tafit gampan, i wainggan Yosef iming' Tafit utupan gin. Da gubu' arigi sangat rumpa marabampap. ⁶ Bawa'a nigi sib da sangat gubu' gan aping'an ibawa'. ⁷ Da yaping' narun marub miamun, da ipati' i bru' da isintung' iru' ibang. I ungar ampi ging'a gin wasa' uta' mangan ruwaming' u.

Angira Iwa' da Garam Mpada Tayang' Dumpa

⁸ Ming'a gamp igi, da garam mpada tayang' dumpa impa tayang' gan dumpa gan iming' puatsi mana' da idziang. ⁹ Nifutsarif angira gan iwa' rutin, da Nifutsarif nanggan puatsadan yari wasi gin, da ribarangan irunt fafun da irat tsira'

angu i nam igi. ¹⁰ Da bitsinta' angira ini rutin, “Watangin ratan. Waringantin! Dzi yu sising' bini iba da agam i rima nugun tsia'an tsira' da garam santan. ¹¹ I gubu' aruani da agam garamam rima sib rinan yaping' iming' Tafit gampan. Arangan Nifutsarif Kristus, Garam Anutu ragadan.* ¹² Agam fawa'an da bung' atsangan i nam santing'an bida ani: mama' mitan pati'a sib i bru' iging' iru' ibang.”

¹³ Sung angu da angira utup tsira' iwa' impru' da angira igi, da nifun itsaf Anutu ibiani:

¹⁴ “Nan tsarifan nafan da Anutu mpada wagung', da nan nufan naming' intap narut garam Anutu maran aridagin.”

Garam Mpada Tayang' Dumpa Ifa Betlehem

¹⁵ Angira itangin ribarangan rai da itip ifa gunungun, da garam mpada tayang' dumpa ini da ruan, “Ari', agi fada Betlehem da tsanganda nam Nifutsarif santing'a agi gin ani.”

¹⁶ Ifa sung angu da iwa' da Maria da Yosef da itsangan mama' narun ging'a ru'a ibang. ¹⁷ Tuas arangan itsangan sib, da ifis i nan mama' narun angira nida rutin ugu wasi. ¹⁸ Da garam santan aru ringanta i nan igi irunt fafun gin da igara bangin i garam mpada tayang' dumpa nan gan fisagin. ¹⁹ Da Maria maran ifur nam sib angu wa'an igi da itip iming' i gan wangunggan. ²⁰ Garam mpada tayang' dumpa itip ifan da nifun itsaf da itsarif Anutu i nam sib angu ribarangan

* **2:11:** Kristus, Garam Anutu ragadan - Bingan *Kristus* iba iming' nan Grik da bingan *Mesia* iba iming' nan Hibru. Wainggan isang' ruan: ‘Garam Anutu ragadan’.

ringantagin ming'a angira gin da tsangandan ming'a Betlehem ugu iwa' isang' angira nidan.

²¹ Mama' narun igi gubu' gan iwa' 8 da isaf i rinin da ifaring' i binganggan Yisu, bingan angira nida mung' da rinan rumpada sasa' ugu.

Iyu Mama' Narun Ifa Ungar Mararam

²²⁻²⁴ Gubu' nam pa'a ruan ntsupa sib[†], da Maria irut Yosef iyu Yisu da ifa Yerusalem i rima dangki ngarumum narufa' ma ngasabusir iru'run atsung'a Moses nan gan faidagin i nanga runggan sapan. Da irim Yisu isu Nifutsarif nangan mararam, isang' Nifutsarif nan gan faidagin nidan bida ani, “Watangin mama' marub mia-mun sib angu nafan da Nifutsarif.”[‡]

²⁵ Da gubu' arigi, garam rururungan atsung'a sanab mararam mangan, binganggan Simion, impa Yerusalem. Da Anutu Marapayaman Mararam isisung' arangan da impa irim maran i Anutu gubu' gan rima gan garaman Israil sib.

²⁶ Anutu Marapayaman Mararam ini rutin mung' i anung' isang' mampan da bung' ampai marata' raiyi nasang' tsanganda Nifutsarif Garaman ragadan. ²⁷ Da gubu' arigi da Marapayam yusu Simion ifa Ungar Mararam. Da mpada nigi, da itsangan Maria da Yosef uda mama' narun Yisu badan i nanga nam i Arangan atsung'a sanab nan faidagin nidan. ²⁸ Da Simion yaping' Yisu sinung' Maria da nifun itsarif Anutu ini bina':

[†] **2:22-24:** Gubu' nam pa'a ruan ntsupa sib - Nam pa'a ruan igi yatsung' garam Yuda sanaban. Sagat aping'a narun da ibubumpua nasang' gubu' 40 ntsupan da narim dangki i nanga runggan sapan. **2:22-24:** Lo 12:8 [‡] **2:22-24:** Kis 13:2,12,15

- 29 “Nifutsarif nampang wain, u nan gam ragadan
 ibasu nidzun,
 da watangin dzi, u garam pumu'an gam,
 nafan ruta nan nufan bini.
- 30 I dzi maranggang' itsangan u nanggam rima
 aga sib
- 31 aru u tipa mung' i garam sib angu tsangan-
 dan.
- 32 Da Arangan bung' asu nam puatsadan nad-
 umpu wasi i garam mamida ming'a wasa'
 i utup Yuda
 da nasu nan tsarifan nafan da u garamam
 Israil.”

33 Da Yisu ramanggan da rinanggan maran ifur
 nan ampi bingan i Simion nan gan nidan i mama'
 narun igi. 34 Da Simion ifinti ribarangan sib da ini
 da rinan Maria ibiani, “Mama' narun ani bung'
 anang da garam Israil ampi bingan bung' aruru-
 rua' da bung' ara' i ampi bingan. Da Arangan
 bung' asu nam santing'a Anutu uwayantan bini,
 da bitsinta' garam ampi bingan bung' arim baru
 rutin. 35 Da ibinigi bung' asu nam kupisa garam
 wangungan ratar wasi. Da agu wangunggam
 barabindan bung' abi singan bararang ntanga u
 nugunggam.”

36 Da Ana, Fanuel narun finam iming' utup Aser
 an, arangan sangat profet mangan uda Anutu nan
 gan da nida wasi. Gubu' suda gabun da irut impai
 isang' udzuf 7 angu da gabun imamp. Arangan
 isu sangat fufi sib. 37 Da isu sangat yaruf isang'
 udzufan 84. Da watangin Ungar Mararam rai u.
 Arangan iming' ruta nanggan pa'a ruan i nam
 gadan da uda Anutu gin da gubu' da idziang.

³⁸ Da Simion ntsupa nan gan nidan sib, da Ana iwa' ba da irim dangki da Anutu da ini nan iyab i mama' narun ifan da garam santan mpada fang'a i garam idzuwai barima Israil sib.

³⁹ Yosef irut Maria inang nam santan isang' Nifutsarif nan gan faidagin sib da itip ifa gan gampan wain Nasaret ming'a Galili. ⁴⁰ Da mama' narun igi iying' ruta riniurun da mararuru, da Anutu maraampi gan ibuafir Arangan.

Yisu Udzufan Iwa' 12 da Impa Ungar Mararam

⁴¹ Da Yisu ramanggan da rinanggan iti ifa Yerusalem da udzuf santan i gubu' mararam faring'a bida Angira Atupa Sib. § ⁴² Da Yisu udzufan wa'a 12, da Arangan irut ramanggan da rinanggan iyab Yerusalem i gubu' tsira' igi, yatsung' gan tafan rusan sanaban. ⁴³ Da gubu' mararam igi gubu' gan ntsupan, da ramanggan da rinanggan itip iyung ifa gan gampan, da bitsinta' anung' isru' i Yisu rumpada Yerusalem u. ⁴⁴ Maran ifur Arangan yunga wasa' i ribarangan utupan, da iyung isang' gubu' bits raiyi da isau Arangan iming' wasa' i gan utupan. ⁴⁵ Imami wa'an da Arangan da itip ifa Yerusalem i sauda Arangan. ⁴⁶ Da gubu' suda iru' da bits da iwa' da Arangan iming' Ungar Mararam, impa impru' da nan gudzun ruas, iringant i rib igi nan gan nidan da igut i rib igi i nan fain. ⁴⁷ Rib santan ringanta i Arangan nan gan nidan da igara bangin i

§ 2:41: gubu' mararam faring'a bida Angira Atupa Sib - Gubu' mararam igi da garam Yuda maran ifur gubu' angira atupa garam Israil muantsi gan sib i anung' isa mama' narun miamun funub u. Wafaris Kisim Bek gudzun 12.

Arangan uwayantan da nan gan munga' nidan.
⁴⁸ Arangan ramanggan da rinanggan tsanganda Arangan da irunt fafun. Da rinanggan ini da Arangan, “Narung', ibi anung' da u nang ibiani da agai? Dzi da u ramanggan isau agu ruta nan maran furan ampi bingan.”

⁴⁹ Da Yisu ini da ribarangan, “Ibi anung' da agam isau dzi? Agam madasru'gin dabi dzi mpa ramanggan' ungaran?” ⁵⁰ Da bitsinta' ribarangan anung' idzidziwan i nan Arangan nida rutin igi wainggan u.

⁵¹ Da Arangan irut ramanggan da rinanggan iru' Nasaret, da yatang' warang' i raman da rinan nan gan santan. Da rinan maran ifur da itip nam igi sib angu iming' i wangunggan. ⁵² Arangan iying' tsira' ruta mararuru, da Anutu da garam maran yari gin da itsarif Arangan.

3

Yowanis Ruruba Garam Itip Sanab

(Matiu 3:1-12; Markus 1:1-8; Yowanis 1:19-28)

¹ King tsira' Taiberias udzufan mpada tayang' gamp santan mpada warang' i Rom ibawa' 15, da Pontius Pilatus isu kiap tsira' impa tayang' Yudia, da Herot isu garam gudzun gabman gan mpada tayang' utup Galili, da rainggan Filip isu garam gudzun gabman gan mpada tayang' utup Ituria da Trakonitis, da Lisantias isu garam gudzun gabman gan i utup Abilini. ² Da Anas da Kaiafas isu garam pumu'a Anutu wain tsira'. Da gubu' arigi da Anutu nan gan iwa' da Yowanis, Tsakarias narunggan, iming' nam mana' dadauntan. ³ Da

Yowanis iyung gamp sib angu ming'a uts da mpui Yordan, da ifis i nan da garam i parima i ruan da tanginda nanggan maisan rai da yi'a i mpui ruruban, i fadan da Anutu i siata i nanggan maisan rai. ⁴ Da inang gum igi yatsung' profet Aisaia nan gan nidan ibiani:

“Nifun mangan inu' iming' nam mana' dadauntan ini ibiani,

‘Watip Nifutsarif sanaban yunga gin narururung.

⁵ Wasama marangru', da warab mamai da marabuntup santan naru' nasu bump rururungan.

Sanab santan nguang'an narururung,
da sanab marangru' nafafus.

⁶ Da garam gar santan bung' atsangan Anutu nanggan rima sib.’”

⁷ Da Yowanis ini da ampi tsira' badan i arangan ruruban igi ibiani, “Muntsir narun rusan agam! Mangan ini sising' da agam i runta sinung' Anutu nugu tsakia gan da agam iba da dzi? ⁸ Bida agam nida uda mpui ruruban, da wakap nidzun bini mung' da nasanting' nabi agam itangin nanggan maisan rai da iparim i ruam ifan da Anutu. Da anung' nidan da runggam bida ani, ‘Abraham isu agi tafanggang',’ i nam igi anung' isang' i rima agam sib u. Dzi nani da agam, Anutu isang' nanga tauran suda Abraham yangin rusan. ⁹ I dzantsun ruming' uts da gai wain, da gai santan mamida i kapa nidzun bini da bung' arab udzi' da natapu nayab dzaf.”

3:3: Mt 3:1-2; Mk 1:4
1:23

3:6: Ais 40:3-5; Mt 3:3; Mk 1:2; Ywn

¹⁰ Da ampan santan igutin, “Aga nanga bida anung’?”

¹¹ Da Yowanis ini ribarangan nan gan munga’, “Da mangan ngarukui gan iru’ da narim bits da mangan sauda runggan. Da mangan nanggan gadan ruming’an da nanang nabinigi angu.”

¹² Da garam uda takis fain iba i Yowanis ruban bida nigi, da igut i arangan, “Nan Wain, aga nanga bida anung’?”

¹³ Da arangan ini da ribarangan, “Gubu’ agam ntsung’an nam ming’a garamin da anung’ ntsung’a nam yusa nam bunump gudzun tangin-dan u.”

¹⁴ Da garam singaari fain igutin ibinigi, “Da agai nanga bida anung’?”

Da arangan ini da ribarangan, “Agam madzur nan umpur ma narim tsakia da garam i uda i gan nam bunumpan ma. Nugum wanuf i nam bunump aru agam udan i gum agam nangan.”

¹⁵ Da ampan santan impa irim maran i Kristus, Garam Anutu Ragadan, badan, da maran ifur i Yowanis igi mani Kristus arangan. ¹⁶ Da Yowanis ringanta i ampan igi nan gan da ini i nifunggan munga’ ibiani, “Dzi rurub agam i mpui uta’. Da bitsinta’ mangan atsung’a dzi, ruta nampang tsira’ iyus dzi, bung’ aba. Dzi wadaum i pira’a fufuai i Arangan faga gangkang gan da adzu’a Arangan faganggan u. Arangan bung’ arurub agam i Marapayam Mararam da dzaf. ¹⁷ Da bangin rugif fok i aruda nam gangan ming’a mumai piriang’a nam nidzun gin, ufuma

nam nidzun atang'a ungar da bung' afanga nam gangan santan i dzaf gada ratar ntingan.”¹⁸ Da Yowanis imus ini Anutu sising' bini gan i nan ampi bingan i untapa i garam uwayantan.

*Herot Itangin Yowanis Yatang' Ungar Karabus
(Matiu 14:3-5; Markus 6:17-18)*

¹⁹ Da bitsinta' Yowanis impi' Herot Antipas, garam gudzun gabman gan mpada tayang' Galili ugu, i asuban uda rainggan fininggan, Herodias, da asuban ampi bingan nangan.²⁰ Raiyi da Herot itip inang asub mangan i tanginda Yowanis atang'a ungar karabus.

*Yisu Iyi' Mpuir Ruruban
(Matiu 3:13-17; Markus 1:9-11)*

²¹ Gubu' aru Yowanis rung ruruba ampan ampi bingan da arangan irurub Yisu impru'. Yisu muntida udagin, da gunungun idagang'.²² Da Marapayam Mararam isu busir maran iru' iming' ragun i Yisu. Da nifun mangan iwa' iming' gunungun ini bina', “Dzi narunggang' agu, da dzi marang' yari da nugung' inuf nidzun i agu.”

*Yisu Tapan Rusan Nan Gan Ragidan
(Matiu 1:1-17)*

²³ Da Yisu udzufan wa'a bida 30, da ira' i gan guman.

Da ampan maran ifur da ibuni Yisu igi Yosef narunggan.

Da Yosef igi Heli narunggan.²⁴ Da Heli igi Matat narunggan.

Da Matat igi Liwai narunggan. Da Liwai igi Melki narunggan.

Da Melki igi Yanai narunggan. Da Yanai igi Yosef narunggan.

²⁵ Da Yosef igi Matatias narunggan. Da Matatias igi Amos narunggan.

Da Amos igi Nahum narunggan. Da Nahum igi Esli narunggan.

Da Esli igi Nagai narunggan. ²⁶ Da Nagai igi Mat narunggan.

Da Mat igi Matatias narunggan. Da Matatias igi Semen narunggan.

Da Semen igi Yosek narunggan. Da Yosek igi Yoda narunggan.

²⁷ Da Yoda igi Yoanan narunggan. Da Yoanan igi Resa narunggan.

Da Resa igi Tserubabel narunggan. Da Tserubabel igi Sealtiel narunggan.

Da Sealtiel igi Neri narunggan. ²⁸ Da Neri igi Melki narunggan.

Da Melki igi Adi narunggan. Da Adi igi Kosam narunggan.

Da Kosam igi Elmadam narunggan. Da Elmadam igi Er narunggan.

²⁹ Da Er igi Yosua narunggan. Da Yosua igi Elieser narunggan.

Da Elieser igi Yorim narunggan. Da Yorim igi Matat narunggan.

Da Matat igi Liwai narunggan. ³⁰ Da Liwai igi Simion narunggan.

Da Simion igi Yuda narunggan. Da Yuda igi Yosef narunggan.

Da Yosef igi Yonam narunggan. Da Yonam igi Eliakim narunggan.

³¹ Da Eliakim igi Melea narunggan. Da Melea igi Mena narunggan.

Da Mena igi Matata narunggan. Da Matata igi Natan narunggan.
Da Natan igi Tafit narunggan. ³² Da Tafit igi Yesi narunggan.
Da Yesi igi Obet narunggan. Da Obet igi Boas narunggan.
Da Boas igi Salmon narunggan. Da Salmon igi Nason narunggan.
³³ Da Nason igi Aminadap narunggan. Da Aminadap igi Atmin narunggan.
Da Atmin igi Arni narunggan. Da Arni igi Hesron narunggan.
Da Hesron igi Perets narunggan. Da Perets igi Yuda narunggan.
³⁴ Da Yuda igi Yakop narunggan. Da Yakop igi Isak narunggan.
Da Isak igi Abraham narunggan. Da Abraham igi Tera narunggan.
Da Tera igi Nahor narunggan. ³⁵ Da Nahor igi Seruk narunggan.
Da Seruk igi Reu narunggan. Da Reu igi Pelek narunggan.
Da Pelek igi Eber narunggan. Da Eber igi Sela narunggan.
³⁶ Da Sela igi Kainan narunggan. Da Kainan igi Arfaksat narunggan.
Da Arfaksat igi Sem narunggan. Da Sem igi Noa narunggan.
Da Noa igi Lamek narunggan. ³⁷ Da Lamek igi Metusela narunggan.
Da Metusela igi Inok narunggan. Da Inok igi Yaret narunggan.
Da Yaret igi Mahalalel narunggan. Da Mahalalel igi Kenan narunggan.

38 Da Kenan igi Inos narunggan. Da Inos igi Set narunggan.
Da Set igi Adam narunggan. Da Adam igi Anutu narunggan.

4

Sadang Yintsa' Yisu

(Matiu 4:1-11; Markus 1:12-13)

¹ Marapayam Mararam isisung' Yisu da itangin mpui Yordan rai. Da gubu' arigi Marapayam yutsung' Arangan ifa nam mana' dadauntan. ² Da Sadang yintsa' Arangan i nigi isang' gubu' 40. Da gubu' igi ntsupan da mangits irut iyus, i Arangan anung' iga nam mangan u.

³ Da Sadang ini da Yisu, “Bida Anutu Narunggan agu, da wani da tauf ani nasu nam gadan.”

⁴ Da Yisu ini i nifunggan munga' ibiani, “Anutu nan gan akaran ruming' ibiani, ‘Garam gar mangan anung' isang' i mpada marata' i nam gadan angu u.’”*

⁵ Da Sadang yutsung' Arangan iyab mamai wagung' mangan da sung angu isanting' i gamp santan ming'a intap da intap. ⁶ Da ini rutin, “Nam bunump santan u tsangandan ani dzi su wain gin, da dzi bung' atangin da agu i u suda wain gin, da u bung' au bingan tsira' gin. Da bida dzi riman da mangan da dzi bung' arim. ⁷ Ibinigi da bida u idza'a fagam da dzi, da nam santan igi bung' asu agu gam.”

⁸ Da bitsinta' Yisu ini Sadang nifunggan munga' ibiani, “Anutu nan gan akaran ruming' ibiani,

* 4:4: Lo 8:3

'Watsarif gam Nifutsarifam u Anutu gam da wapu-
pumu' Arangan runta' angu.'”†

9 Da Sadang itip yutsung' Arangan ifa
Yerusalem da imunti Ungar Mararam gudzun
wagung' da ini, “Bida agu suda Anutu Narunggan
da watup waru'. 10 I Anutu nan gan akaran
ruming' ibiani:

'Arangan bung' awat angira gan
i rima agu sib.

11 Da ribarangan bung' amagang' agu i banging-
gan sinung' tauf,
da wasang' i u utuda fagam u.'”‡

12 Da bitsinta' Yisu ini, “Anutu nan gan akaran
mangan ini bina', 'U anung' intsa'a i agada Nifut-
sarif u Anutu gam i atsung'a nan ragada sib ugu
u.'”§

13 Gubu' Sadang intsa'a Yisu sib da itangin
Arangan rai, da Sadang ifang' i gubu' mangan i
tipa intsa'an.

Ampan Nasaret Irim Barun da Yisu
(*Matiu 13:53-58; Markus 6:1-6*)

14 Yisu tipa fada Galili da isisung' i Mara-
payam nampanggan, da Arangan sising' gan ipu'
idzarang' gamp santan ming'a Galili. 15 Arangan
iyung ifis i nan iming' ungar mpru'a ruan gin**
da garam santan itsarif Arangan.

16 Arangan itip ifa Nasaret, gan gampan wain
aru ying'a gin ugu. Yisu yatang' ungar mpru'a

† 4:8: Lo 6:13 ‡ 4:11: Mnt 91:11-12 § 4:12: Lo 6:16

** 4:15: ungar mpru'an ruan gin - Ungar igi da mumai garam
Yuda ringanta i Anutu nan gan, fisa i nan, da mpru'a ruan udagin
da Anutu. Da binganggan “sinagog.”

ruan gin da Sabat, gubu' mararam mpada asap, ibi musa nangan da gubu' Sabat santan. Da imunti iyab i faring'a nan ming'a Anutu nan gan. ¹⁷ Da garam mangan irim papiar profet Aisaia nan gan kakaran ming'a gin da Arangan. Ibuadza da iwa' da nan da ifaring' ibiani:

¹⁸ “Nifutsarif Marapayaman irut dzi
 i Arangan ipiriang' dzi
 i fisa i gan sising' bini gan da garam sauda
 runggan.

Itangin dzi iba i nida nan wasi i garam karabus ruas bung' atangin karabus rai, da maran gampaman bung' atsanga nam, da rib mpada wasa' i barabin mpada nugu nufan, ¹⁹ da nida Nifutsarif gubu' gan suda maraampi da gan garaman da aruani.”††

²⁰ Da Yisu yiping' nan kakaran da itip irim ifan da garam mpada tayang' gin da impa iru'. Da garam santan mpada ungar wasa' igi intrung maran i Arangan. ²¹ Da Arangan ini da rib-arangan ibiani, “Aruani da nan agam ringantagin ani isu nidzun.”

²² Da garam santan irunt fafun da itsau' i nan bini bingan Yisu nidan, da ini nan bini angu i Arangan. Da bitsinta' itip ini da ruan, “Ibi anung' da arangan ifis i nan ibinigi? Yosef narunggan angu igi!”

²³ Da Yisu ini da ribarangan, “Nan nidzun, agam bung' ani nan bida ani da dzi, ‘Duda', watip runggam!’ Da agam bung' ani nabiani, ‘U madanang nam u nanga ming'a Kapenaum, da aga ringantagin ugu, daming' gam gampam ani?’

†† 4:19: Ais 61:1-2

24 “Da bitsinta', dzi nani nan nidzun da agam, profet mangan garam gampan anung' itsarif iming' gan gampan wain u. 25 Dzi nani da agam nabinigi, i Eliya gubu' gan ugu da gubu' ifus isang' udzuf 3 da ukam 6 da nam mangits tsira' iwa' intap Israil santan. Da gubu' aru nig'i, sagat yaruf ampi bingan impa Israil. 26 Da bitsinta' Anutu anung' itangin Eliya ifan da gan mangan u, itangin arangan ifan da sagat yaruf mangan iming' gamp Tsarefat ming'a Saidon. 27 Da profet Elisa gubu' gan mpadan, da diginting itiri i garam ampi bingan. Da Anutu anung' irim garam Israil mangan sib u, da irim Naiman garam Siria sib.”

28 Da garam santan mpada ungar mpru'a ruan gin igi ringanta i Yisu nan gan nidan igi da nugun itsakia tsira'. 29 Da ribarangan yuri' iyab da iyut Arangan iwa' ifa sinung' gamp igi da ifa gangar ringan i yuta Arangan ru'a gangar, i gamp Nasaret igi iming' mamai wagung'. 30 Da bitsinta' Arangan idziri rib igi santan wasa' da ifa gan arun.

*Yisu Idaru Marapayam Maisan Rai
(Markus 1:21-28)*

31 Da Yisu iyung iru' Galili gampan mangan nida Kapenaum. Da ifis i nan da garam da gubu' Sabat. 32 Tuas arangan irunt fafun i nan Yisu fisagin igi, i nan gan isang' garam nifutsarif nan gan fisagin.

33 Da garam mangan marapayam maisan yantsangan impai ungar mpru'a ruan gin igi impru', inu' nifun tsira' ibiani, 34 “Ai, Yisu garam Nasaret! U ni mantuda i agai? U maba i

wayada agai? Dzi itsangan wa, i Anutu Garaman Mararam agu.”

³⁵ Da Yisu ini nan babampafan, “Wasimprim nifum da wawa' sinung' arangan!” Da marapayam maisan iyut garam arangan iru' rib igi maranggan, da iwa' sinung' arangan da anung' irim tsakia mangan da garam igi u.

³⁶ Da garam santan irunt fafun gin da ini da ruan, “Nan gan fisagin ani ibianung? Garam ani ini nan nampang isang' garam nifutsarif da marapayam maisan iringantin da irunt sinung'!” ³⁷ Da nam Yisu nangan igi sising' gan ipu' idzarang' isang' gamp santan ming'an nigi.

*Yisu Itip Garam Rinin Ampu Bingan Idaum
(Matu 8:14-17; Markus 1:29-34)*

³⁸ Da Yisu itangin ungar mpru'a ruan gin rai da ifa Saimon Petrus ungaran. Da gubu' igi Saimon bunggan finam iging' rinin ruta rinin sasusan tsira' bingan, da ribarangan igut i Yisu i rima sib.

³⁹ Da Yisu imunti sangat igi rabi' gan ringan da impi' rinin sasusan da itangin arangan rai. Da sung angu sangat igi yuri' iyab da irim nam gadan da ribarangan.

⁴⁰ Da gubu' ru'an da garam ampu bingan iyu garam rinin ging'an mara maran iba da Yisu i tipan. Da irim bangin ragun i bitsinta' bitsinta' da rinin idaum. ⁴¹ Da marapayam maisan iwa' sinung' garam ampu bingan da inu' tsira' ibiani, “Agu Anutu Narungan!” Da bitsinta' Yisu ipa' ribarangan i anung' nida nan u, i ribarangan isru' i Arangan Kristus, Garam Anutu Ragadan.

*Yisu Ifis i Nan Iming' Gamp Fain
(Markus 1:35-39)*

⁴² Da gubu' pisan da Yisu runta' iyung ifa mumai mangan garam ma'a gin. Da garam ampi bingan isau Arangan isang' bawa'an da Arangan i nigí, da imunti sib i Arangan i anung' tanginda ribarangan rai u. ⁴³ Da bitsinta' Yisu ini, “Ima', dzi bung' afa gamp fain naga nampru' i fisa i sising' bini Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman, i wain aru nigí da Anutu itangin dzi iba.” ⁴⁴ Ibinigi da Yisu iyung ifis i sising' bini wasi iming' garam Yuda ungaran mpru'a ruan gin santan.

5

*Yisu Inu' Mama' Gan Atsung'a Gin Miamun
(Matu 4:18-22; Markus 1:16-20)*

¹ Gubu' mangan da Yisu imunti mpui fu' tsira' Genesaret* ringan ifis i nan, da ampi tsira' angu imunti itsuafi' Arangan i ringanta i Anutu sising' bini gan. ² Da Arangan itsanga madzung uta' iru' dzung'a gin yaba fada magamang' ringan da garam uda yafas in igi ifa sib i adzu'a ubing gan. ³ Arangan iyab ifa madzung manga Saimon gan, da ini da arangan i usuda pas wa'a fada sinung' magamang' igi. Da Arangan impa iru' madzung wagung' da ifis i nan da ampi tsira' muntida magamang'. ⁴ Gubu' Yisu fisa i nan sib da Arangan ini da Saimon, “Wayu madzung ani

* **5:1:** 5:1 mpui fu' Genesaret — Mpuí fu' igi binganggan iru' da bits. Mangan da ini Galili da mangan ini Taibirias. Bingan Taibirias iming' Yowanis Sising' Bini Gan Kakaran 6:1 da 21:1.

nafa rungum wasa' da watangin ubing gam naru' i uda yafas.”

⁵ Da Saimon ini, “Garam tsira', idziang ugu da aga nang gum tsira' bingan da aga wayu nidzun gan mangan u. Da bitsinta' u ni, ibinigi da dzi bung' atangin ubing aru'.” ⁶ Gubu' ribarangan nanga bida niggi, da iyu yafas ampi bingan angu da ubing gan inang i ntapa ruan. ⁷ Ibinigi da ribarangan iwabi gan riban mpada madzung mangan i uda madzung bada i rima sib. Da ribarangan iyu madzung iba, da madzung iru' igi ifung' wasi i yafas da inang i satupan.

⁸ Gubu' Saimon Petrus tsanganda nam bida niggi da arangan idza' faga gudzun iru' Yisu fagan da ini, “Nifutsarif, watangin dzi rai, i dzi garam maisan bingan.” ⁹ Ini ibinigi i arangan da gan utupan uda yafas igi irunt fafun i yafas ampi bingan igi. ¹⁰ Arangan riban Dzems da Yowanis, Sebedi narun rusan, irunt fafun ibinigi.

Da Yisu ini da Saimon, “Anung' ratan u. Aruani da fadan da u bung' ayu garam gar nabinigi.” ¹¹ Da gubu' ribarangan antira madzung yaba fada magamang' da itiri nanggan santan rai da yatsung' Yisu.

*Yisu Itip Garam Diginting Tirida Gin Mangan
(Matiu 8:1-4; Markus 1:40-45)*

¹² Yisu fawa'a gamp mangan da iwa' da garam manga diginting tirida gin. Da gubu' arangan tsanganda Yisu da arangan itatapu' maran iru' intap da igalb runggan da Yisu, “Nifutsarif, bida u maram furan da u sang' i nanga dzi rininggang' dauman.”

¹³ Da Yisu irim bangin i arangan da ini, “Dzi marang' yari gin. Aruani da wawa' bini.” Da sung angu diginting itiri arangan rai. ¹⁴ Da Yisu ifai nan i arangan i anung' nidan da rib fain. Da ini, “Da bitsinta' wafasanting' runggam da garam pumu'a Anutu naming' Ungar Mararam Yerusalem. Da watsara nam da Anutu natsung' nan faidagin Moses akaran i garam diginting wa'a bini, i garam santan sru'a gin bida u ringgam idaum sib.” ¹⁵ Da bitsinta' Yisu sising' gan igi ipu' idzarang sung angu iyus miamun ugu, ibinigi da garam ampi bingan iba i ringanta i Arangan da tipa ribarangan rinin ging'an wa'a bini. ¹⁶ Da bitsinta' Yisu inang da ifing' iruan ifa gamp frap nufan mangan da yugin.

Yisu Irim Garam Urungun Gru'a Ruan Sib
(*Matiu 9:1-8; Markus 2:1-12*)

¹⁷ Gubu' mangan Yisu fisa i nan, da garam Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin† impai impru'. Ribarangan iba iming' gamp isi' isi' ampi bingan ming'a Galili da Yudia da gamp Yerusalem ibinigi. Da Anutu nampanggan isisung' Yisu i tipa rinin ging'an. ¹⁸⁻¹⁹ Da garam faing' ibuarang' garam urungun gru'a ruan i tiriang. Da intsa' i dziwara i ampi i fasuda uts da Yisu ming'a ungar wasa', da bitsinta' imami ruan angu gin. Ibinigi

5:14: GuMa 14:1-32; Mt 8:4; Mk 1:43-44 † **5:17:** 5:17 garam gudzupu' i nan faidagin — Garam igi guman ibiani: uda garam atang'a i Anutu nan gan faidagin da rung akara nan faidagin i utusa i ruan. Ming'a nan Grik da bingan iru'run: mangan ibi 'garam utusa garam i nan faidagin' (Lukas 5:17) da mangan ibi 'garam kakaran' (Lukas 5:21,30). Garam utup bitsinta' da bingan iru'.

da ribarangan iyab ungar gudzun wagung', da itawa' nam bida intap gur‡ sinung' ungar gudzun. Da itugu garam ging'a rinin inting da tiriang iru' wasa' i ampi tsira' igi da iru' rururungan da Yisu maranggan. ²⁰ Gubu' Yisu tsanganda ribarangan nanggan muarutsan igi da Arangan ini da garam igi, “Garam, dzi siat u nanggam maisan rai.”

²¹ Da garam Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin ini angu i wangungan, “Garam aruani nam idzuwai? Itsarif runggan i uda Anutu mu-mai gan! Manga sang' i siata nam maisan? Anutu runta' angu isang' i siata nam maisan.”

²² Yisu isru' i nan idzuwai ribarangan maran furan da igutin, “Ibi anung' da agam igif nan maran furan igi i gam wangungan? ²³ Bida dzi nidan da garam ani, ‘Dzi siat u nanggam maisan rai,’ da wabarabin u, da bida dzi nidan, ‘Wauri' da wayung,’ da ibarabin. ²⁴ Da bitsinta' aruani da dzi ni agam sru'a gin bida Garam Narungan isu wain i siata nam maisan rai ming'a intap.” Da ini da garam urungun gru'a ruan igi, “Dzi nani da agu, wauri' da wayu rabi' gam da wafa gampam.”

²⁵ Da sung angu arangan yuri' iyab ribarangan maran, da intsung rabi' gan ging'a gin, da iyung da itsarif Anutu ifa gampan. ²⁶ Da rib santan irunt fafun da nugun isantan ruan gin da itsarif Anutu. Da ribarangan ini ibiani, “Gubu' aruani da agi tsanga nam maran mangan santan angu.”

‡ **5:18-19:** 5:18-19 nam bida intap gur - Itip ungar gudzun i intap gur. Itai da ibabampaf ibi brik, da yamits i ungar gudzun isang' yunga gin.

Yisu Inu' Liwai
(Matiu 9:9-13; Markus 2:13-17)

²⁷ Raiyi da Yisu iyung iwa' ifa mana', da itsanga garam uda takis mangan binganggan Liwai impai mumai uda takis in. Da Yisu ini rutin, “Watsung' dzi.” ²⁸ Da Liwai itangin nam santan rai da yuri' da yatsung' Yisu.

²⁹ Liwai isu nam gadan tsira' i Yisu iming' ungaran. Da garam uda takis utup tsira' da garam faing' iwa' da iga nam impru' da ribarangan. ³⁰ Da bitsinta' garam Farisai da gan garaman gudzupu' i nan faidagin impru' ruan da ini nan ampi bingan angu da Yisu riban atsung'a gin, “Ibi anung' da agam irut garam uda takis da garam maisan santan igi iga nam?”

³¹ Da Yisu ini ribarangan nan gan munga', “Garam mamida ging'a rinin mangan wasang' i fada da duda' mangan u, ima', garam ging'a rinin angu. ³² Dzi anung' iba i nu'a rib rururungan u, ima'; dzi ba i nu'a garam maisan i parima i ruan sinung' nam maisan.”

Nan Pa'a Ruan i Nam Gadan
(Matiu 9:14-17; Markus 2:18-22)

³³ Da ribarangan ini da Yisu ibiani, “Yowanis Ruruba Garam riban atsung'a gin inang da ipa' ruan i nam gadan da gubu' fain da yugin, da Farisai riban atsung'a gin ibinigi. Ibi anung' da u ribam atsung'a i agu anung' ipa' ruan i nam gadan da gubu' fain u?”

³⁴ Da Yisu ini nan munga', “Ama', garam bung' uda finin ampi gan wa'an igi isang' i pa'a

ruan i nam gadan da gubu' aru arangan mpada mpru'an igi, ma ima'? ³⁵ Da bitsinta' gubu' mangan bung' awa' i uda garam uda finin ugu sinung' riban, da gubu' arigi da ribarangan bung' apa' ruan i nam gadan.”

³⁶ Arangan ini nan raman ani da ribarangan, “Manga anung' isang' i garida ngarukui fa' marafaing' isi' mangan da ntanga fada ngarukui ratar u. Bida arangan nanga bida nigida iwaya ngarukui fa' igi da marafaing' amitsa fada ratar igi anung' isang' i sang'a ruan u. ³⁷ Da manga anung' isang' i yatsa wain gurun fa' ru'a apu rini gangan ratar ranguda wain gurun gin u. Bida u nanga bida nigida wain gurun fa' nampanggan bung' anang da apu rini gangan ratar igi bung' aitsiar ruan, i gangan igi wasang' i suda tsira'. Da wain gurun bung' ayats ruan da nawaya apu rini gangan igi. ³⁸ Ima', bung' ayats wain gurun fa' naru' apu rini gangan fa' angu, i rini gangan fa' isang' i suda tsira'. ³⁹ Da manga numa wain ratar sib da bung' abugin i numa wain gurun fa', i arangan ini wain gurun ratar igi bini bingan angu.”

6

Garam Narunggan Isu Wain i Gubu' Sabat (Matiu 12:1-8; Markus 2:23-28)

¹ Gubu' Sabat mangan da Yisu iyung wasa' i gum wit mangan. Da gan riban atsung'a gin ituru wit nidzun fain da isisa gangan i bangin da iga i nidzun. ² Da garam Farisai fain igutin, “Ibi

anung' da agam yis nan faidagin udzi' i nanga gum suruda wit da gubu' Sabat?"

³ Da Yisu ini ribarangan nan gan munga', "Agam ini nan ibi agam mamida i faring'a nan i nam Tafit da gan utupan nangan da gubu' ribarangan mangits rutan ugu. ⁴ Arangan yatang' Anutu ungaran* da iyu bret tsarada suda mararam da igan. Arangan iga nam aru atsung'a nan faidagin i garam tuas aru pumu'a Anutu angu gan gadan ugu, da irim fain da gan utupan igan." ⁵ Da Yisu itip ini, "Garam Narunggan isu wain i gubu' Sabat."

*Yisu Itip Garam Bangin Idaum da Gubu' Sabat
(Matiu 12:9-14; Markus 3:1-6)*

⁶ Da gubu' Sabat mangan da Yisu yatang' ungar mpru'a ruan gin da ifis i nan. Da garam manga bangin watsiang ming'a i bangin bini impa wasa' impru'. ⁷ Da Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin isau sanab i dzura nan i raruda Yisu. Ibinigi da ribarangan irarab Yisu ragun, i bida tipa garam rinin ging'an da gubu' Sabat igi. ⁸ Da bitsinta' Arangan iwa' da ribarangan maran furan gan igi sib. Ibinigi da Arangan ini da garam bangin watsiang igi, "Wauri' da wamunti rib santan maran." Da arangan imunti iyab rib santan maran. ⁹ Da Yisu ini da ribarangan, "Dzi ni guta i agam, ming'a gubu' Sabat da isang' nanga bini ma nanga maisan, ma agi rima rib fain sib

* **6:4:** Anutu ungaran — Tafit da gan utupan yatang' ungar Moses tipa i apu rini gangan suda Anutu ungaran. Ungar igi binganggan tabernakel. Raiyi da Tafit narun Solomon itip Ungar Mararam i tauf. **6:4:** 1Sa 21:1-6; Mt 12:3-4; Mk 2:25-26

i mpada maranta'an ma isa funub?" ¹⁰ Arangan irarab rib igi maran iba fan da ini da garam igi, "Watatu banginggam," da arangan inang ibinigi, da arangan banginggam itip iwa' bini. ¹¹ Da bitsinta' rib Farisai da garam gudzupu' nugun itsakia iyus da impru' ruan ini nan i nanga bida anung' i Yisu.

Yisu Ipiriang Aposelan

(Matiu 10:1-4; Markus 3:13-19)

¹² Gubu' igi gan mangan da Yisu ifa mamai i udagin da iyu idziang manga santan i udagin da Anutu. ¹³ Pisa tata' mangan da Arangan inu' gan riban atsung'a gin santan impru' da ipiriang 12 angu da irim bingan aposel† rutin: ¹⁴ manga Saimon (aru Arangan faring'a Petrus in) da Andru (Petrus rainggan), da Dzems, Yowanis, Filip, da Bartolomiu, ¹⁵ Mati, Tomas, da Dzems (Alfius narunggan), da Saimon (faring'a Dzelot‡ in), ¹⁶ da Yudas (Dzems narunggan), da Yudas Iskariot (aru nida Yisu wasi da garam ipiap).

Utup Tsira' Irut Yisu Impai

(Markus 3:7-12)

¹⁷ Da Yisu irut ribarangan impru' ruan iru' ifa munti bump mangan. Da riban atsung'a gin utup tsira' da garam ampi tsira' bingan ming'a Yudia santan, ming'a Yerusalem, da ming'a uruts ringan Taia da Saidon iwa' impru'. ¹⁸ Santan igi iba i ringanta i Arangan da Arangan tipa rib igi

† **6:13:** aposel — Bingan aposel wainggan ibiani 'garam tanginda fadan'. ‡ **6:15:** faring'a Dzelot in — Bingan Dzelot igi rib Yuda buginda mpada warang' i Rom gabman gan. **6:16:** Mt 10:2-4; Mk 3:16-19; Ap 1:13

ringgan dauman. Da Arangan itip rib santan marapayam maisan yantsangan iwa' bini. ¹⁹ Da garam santan yintsa' i gifa Arangan, i wain nam-pang iwa' iming' Arangan da inang ribarangan santan idaum.

Nan Nugun Tsia'an da Tsau'a i Ruan

- ²⁰ Yisu irarab riban atsung'a gin da ini,
 “Agam aru sauda runggam ani, nugum watsia',
 i agam bung' ampa wasa' i Anutu nanggan
 mpada tayang' gan garaman.
- ²¹ Agam aru mpada mangits da aruani, nugum
 watsia',
 i agam bung' asuf.
 Agam aru ranga maragurun da aruani, nugum
 watsia',
 i agam bung' arubung'.
- ²² Nugum watsia' da gubu' garam buginda agam
 da siata agam rai da nida nan maisan yaba i agam
 da tsanganda agam binganggam maisan i agam
 yatsung' Garam Narunggan. ²³ Gubu' nam bida
 nig i wa'an da agam da nugum watsia' da watup
 da wangump farab angu gin. I agam bung' ayu
 munga' gan tsira' bingan naming' gunungun. I
 rib igi rumpun rusan inang ibinigi i profet ruas
 mung'.
- ²⁴ Agam garam nam bunump yusan, watsau' i
 runggam,
 i agam iwa' da nanggan mpada bini sib.
- ²⁵ Agam garam sufa bini i nam gadan da aruani,
 watsau' i runggam,
 i agam bung' ampa mangits.
 Agam garam rubung'an da aruani, watsau' i
 runggam,

i agam bung' arang nagampun runggam.
 26 Agam aru rib santan tsarifan ugu, watsau' i runggam, i ribarangan rumpun rusan inang ibinigi i profet umpur.

Maram Wari i Garam Ipiapam

27 “Da bitsinta' dzi nani da agam aru ringanta i dzi nabiani: Maram wari i garam ipiapam, da wanang bini i rib buginda agam. 28 Da waugin da wagut i Anutu i nanga bini i rib pupuarapan da agam da rib nanga maisan i agam. 29 Bida manga puaka u giyam marafaing' da waitam i marafaing' nafa rutin, ma bida manga uda u saketam, da anung' miminda i siotam u. 30 Rib guta agu i nanggam idzuwai da warim rutin. Da bida rib fain uda u nanggam mangan da anung' guta gin i tipa udan u. 31 Sanab idzuwai agam nida rib fain nangan da agam, da wanang da rib igi mung' raiyi.

32 “Bida agam maram arida i rib fain maran arida i agam, da manga butsarifa agam in? I garam asub maran yari i garam maran arida gin ibinigi. 33 Bida agam nanga bini i rib nanga bini i agam, da manga butsarifa agam in? I garam asub inang sanab bida nigi impru'. 34 Da bida agam rima nam da rib agam maram fura i uda nam munga' gin, da manga butsarifa agam in? I garam asub irim nam da garam asub fain i uda nam munga' gin ibinigi. 35 Da bitsinta' maram wari i garam ipiapam, da wanang bini i ribarangan. Da warim nam rutin, da maram anung' fura i tipa uda nam igi munga' gan u. Atsung'a uwayant bida nigi da agam bung' awa'

da nam munga' tsira' bingan, da agam bung' asu Anutu Mpada Wagung' narun rusan, i Arangan isu maraampi da garam maisan da mamida i nida dangki rutin. ³⁶ Wasu maraampi da rib fain nabi agam Ramanggam isu maraampi da agam.

Anung' Raruda Rib Fain

³⁷ “Anung' raruda garam fain; agam nanga bida nig'i da Anutu wasang' raruda agam. Da anung' tsanganda garam fain maisan da nida nan asubin; agam nanga bida nig'i da Anutu wasang' tsanganda agam maisan. Wasiat garam fain nanggan maisan rai da Anutu bung' asiat agam nanggan maisan rai nabinigi. ³⁸ Warim nam da rib fain, da bida agam nanga bida nig'i, da agam bung' awa' da nam ig'i munga' gan nayus, da bung' afung' wasi da nayats ruan. Nam ig'i bung' awa' da agam nasang' ampap idzuwai agam riman da rib fain.”

³⁹ Da Yisu itip ini nan raman mangan ibiani, “Ama', isang' garam maran gampaman mangan mung'a i maran gampaman mangan? Ima'! Bung' arua' ntsuf! ⁴⁰ Da mama' atang'an anung' isang' i yusa kidungwaga gan. Da bitsinta' rib santan ntsupa guman atang'an sib da bung' asang' gan kidungwaga gan.

⁴¹ Ibi anung' da u tsanga gai pupumuts ming'a u rainggam maranggan, da u maram wafur dubung ming'a sib i u maranggan? ⁴² Ibi anung' da u ni da rainggam ibiani, 'Raing', wanang da dzi nadziwar i gai pupumuts ming'a u maranggan,' da bitsinta' u anung' itsangan dubung tsira' ming'a

sib i u maram u? U garam umpur nifun nida nan angu, watus dubung ming'a u maranggam mung' raiyi, ida u maram bung' adzidziwan i siata gai pupumuts rai i rainggam maran.

Gai da Nidzungan

⁴³ “Gai bini anung' ikap nidzun maisan ma gai maisan anung' ikap nidzun bini u, ima'. ⁴⁴ Garam isru' i gai santan angu iyab i gan nidzungan. Garam anung' iyu gai fik nidzun i gantsuats u, ma wain nidzun i gai maradantang u. Ima'. ⁴⁵ Nam bini sisung'a ming'a garam bini wangun isu wain i sanab bini santan nangan. Da nam maisan sisung'a ming'a garam maisan wangun isu wain i sanab maisan santan nangan. Nan idzuwai garam nifun nidan bung' asanting i wangungan.

Garam Uwayant da Uwayant Ma'an Nan Gan Rima Ungar

⁴⁶ “Ibi anung' da agam ifaring' dzi, ‘Nifutsarif, Nifutsarif,’ da agam anung' yatsung' dzi nan gang'? ⁴⁷ Dzi bung' asanting' agam i nan nayab i garam badan da dzi da ringanta i dzi nan gang' da yunga atsung'a gin. ⁴⁸ Garam igi isang' garam rafa ungar dubung ru'a intap tauf babampafan i gifa ufiak. Da gubu' mpui furan da udzada i ungar igi da anung' isang' i gru'a ruan, i arangan itip bini angu. ⁴⁹ Da bitsinta' manga ringanta i dzi nan gang' da mamida i atsung'a gin da aranga sang' garam mamida rafa dubung ru'a intap warang' da rima ungar yaba gin. Da gubu' mpui furan badan da udzada gin, da igru' ruan iru' da itatarat i ruan.”

7

Garam Singaari Rom Gudzunggan Nanggan Muarutsan

¹ Gubu' Yisu fisa i nan igi da garam ringantagin sib da Arangan ifa Kapenaum. ² Da ming'a gamp igi garam singaari Rom gudzunggan manggan impai, da garam guman mangan arangan maran arida gin yusan iging' rinin da inang i mampan. ³ Da gubu' arangan ringanta i Yisu sising' gan, da arangan itangin garam gudzun Yuda fain ifa i guta i Yisu i batipa i garam guman rininggan. ⁴ Gubu' rib Yuda igi fawa'an da Yisu da ribarangan igampun ruan iyus da Arangan i rima sib, da ini, "Garam aga garam bini i u rima sib, ⁵ i arangan maran yari i agi utup Yuda da iraf aga ungarang' mpru'a ruan gin." ⁶ Ibinigi da Yisu irut ribarangan ifan.

Da gubu' ribarangan basuda uts, da garam singaari gudzunggan igi itangin rinun rusan fain ifan da isu i nifunggan da ini da Yisu, "Nifutsarif, agu anung' rima barabin da runggam i dzi nan gang'. Dzi anung' garam bini i u bada dzi ungarang' u. ⁷ Nan wain aru nigi da dzi runggang' anung' iba i tsanganda agu u. Da bitsinta' wani nan angu da dzi mama' gumang' rinin nadaum. ⁸ I dzi ibinigi, dzi garam mpada warang' i garam gudzun fain nampanggan, da dzi mpa tayang' garam singaari fain. Bida dzi nidan da mangan, 'Wafan,' da ifan, ma 'Waba,' da iba. Da dzi mama' gumang' ibinigi, dzi nidan, 'Wanang wabiani,' da inang ibi dzi nidan."

9 Gubu' Yisu ringantagin da Arangan irunt fafun gin, da iparim i ruan da ini da ampi santan atsung'a Arangan igi ibiani, "Dzi nani da agam, dzi anung' itsanga nam muarutsan tsira' bida ani ming'a wasa' i garam Israil santan u." 10 Da rib aru fa nida nan da Yisu ugu itip ifawa' ungar, da itsanga mama' gum rinin iwa' bini sib.

Yisu Ira' i Sagat Yaruf Mangan Narunggan

11 Mai' mangan da Yisu ifa gamp mangan binganggan Nain, da gan riban atsung'a gin da ampi tsira' irut Arangan impru' ruan ifan. 12 Gubu' Arangan fasuda uts da muantsi nifun atang'a fada gamp igi, da rib ibuaring' garam mampan iwa' ba. Sagat yaruf mangan narunggan bitsinta' arangan igi. Da ampi tsira' gamp igi irut sagat igi iba impru'. 13 Gubu' Nifutsarif tsanganda sagat igi da igaib arangan da ini rutin, "Anung' rangan u." 14 Ida Yisu iyung ifa rim bangin i tiriang badzab ging'a gin igi, da rib buaring'an imunti untras angu. Da Arangan ini, "Mama' rini fa', dzi nani da agu, wauri' wayab." 15 Da garam mampan igi itip impai iyab da itip ini nan, da Yisu iyu arangan itip ifa da rinanggan. 16 Da ribarangan irat da nugun isantan ruan da itsarif Anutu. Da ribarangan ini, "Profet tsira' mangan iwa' wasa' i agi. Anutu iba i rima ampan gan sib." 17 Yisu sising' gan ra'a i garam igi ipu' idzarang isang' garam Yuda intapan santan da intap fain ming'a mana' impru' ibinigi.

Yisu da Yowanis Ruruba Garam

18 Yowanis riban atsung'a gin ifis i nam santan Yisu nangan igi da arangan. Ibinigi da Yowanis

inu' garaman atsung'a gin iru'run ba ¹⁹ da itangin ifa i guta i Nifutsarif bida ani, “Mani agu Garam aru Anutu ragadan i badan ugu aruani, ma aga rung' rima marang' i garam mangan?” ²⁰ Gubu' garam igi fawa'an da Yisu da ribarangan ini, “Yowanis Ruruba Garam itangin agai iba i guta i agu bida ani, ‘Mani agu Garam aru Anutu ragadan i badan ugu aruani, ma aga rung' rima marang' i garam mangan?’ ”

²¹ Da gubu' arigi rururungan da Yisu itip garam rinin ging'an mara maran ampi bingan, da rib marapayam maisan yantsangan, da maran gampaman iwa' bini. ²² Ibinigi da Arangan itip ini nan munga' da garam uda sising' igi ibiani, “Agam watip wafan da wani wasi da Yowanis i nam idzuwai santan agam tsangandan da ringantagin. Maran gampaman itip itsanga nam ratar, da ngump bigru'an itip iyung bini, da rib diginting tirida gin iwa' bini, da ringan putidan iringant i nan, da mampan imunti marata', da garam sauda runggan iringant i Sising' Bini. ²³ Da garam idzuwai uwayantan mamida suda iru'run i dzi, nugin natsia'.”

²⁴ Gubu' Yowanis garam sising' gan fada sib da Yisu ifis i Yowanis nan gan da garam utup tsira' igi ibiani, “Agam ibufa nam mana' dadauntan i tsanganda nam idzuwai? Agam ifa i tsanganda garam mamida muntida babampafan bida sai yafan manis isa gin da fada badan? Ima'. ²⁵ Da agam ifa i tsanganda nam idzuwai igi, garam atsufa nam fafusan gri'gri'an bini? Ima'. Rib atsufa nam mara kakar bini da mpada bini angu

impa king ruas ungaran. ²⁶ Da bitsinta' agam ifa i tsanganda nam idzuwai? Profet mangan? Hai, dzi nani da agam, Yowanis iyus profet ruas santan. ²⁷ I nan kakaran mung' ugu intuang nan i arangan ibiani,

'Dzi bung' atangin garamang' rima sising' namung' i agu

i tipa sanab mung' i agu.'

²⁸ Dzi nani da agam, garam santan sagat aping'a ming'a intap gan mangan wayus Yowanis u. Da bitsinta' garam uta' bingan ma'an mangan ming'a wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman iyus Yowanis. ²⁹ Gubu' garam uda takis da garam santan ringanta i Yowanis nan gan fisa gin ugu da iyu mpui ruruban iming' Yowanis banginggan da nig'i isanting' ibi imuaruts Anutu uwayantan igi irururung. ³⁰ Da bitsinta' garam Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin ibugin i atang'a warang' i Anutu nan gan rantsa sib i ribarangan, da anung' iyu mpui ruruban iming' Yowanis banginggan. ³¹ Da yangin gubu' aruani iwa' ibi anung'? Ma dzi nabu ram ribarangan da nam idzuwai? ³² Ribarangan isang' mama' narun narun mpru'a maran maket wasa' da nu'a fada badan da nu'a bida ani,

'Aga rab simpup da agam wangump u,

da aga is mint badzab da agam warang u.'

³³ I sanab bida nig'i da Yowanis Ruruba Garam iba da anung' iga bret da inum wain gurun u, ida agam ini marapayam maisan yantsanga arangan.

³⁴ Da Garam Narunggan iba da igan da inum da

agam itsangan da ini, ‘Garam gada nam da numa wain yusan igi, da nigi garam uda takis da garam asub rinunggan igi i.’³⁵ Agam ini ibinigi, da bitsinta' rib atsung'a Anutu nan gan isanting' ibi Anutu mararuru gan igi nan rururungan.”

Sagat Adzu'a Yisu Fagan

³⁶ Farisai mangan irim nan i Yisu i ruta gada nam; ibinigi da Yisu ifa Farisai igi ungaran da iging' iru' i bangin yas i gada nam yatsung' rib igi sanaban. ³⁷ Da sagat asub mangan impa gamp igi. Da gubu' arangan ringanta i Yisu gada nam ming'a garam Farisai igi ungaran, da arangan iyu gur bini madamin gaunt bini yusan. ³⁸ Da arangan ifa munti uts Yisu fagan, da irang da maragurun itsururu' iru' i Yisu fagan. Da yidza' fagan iru' da itias i gudzu yafan gan da itsutsuf i fagan da iyats madamin iyab in. ³⁹ Da Farisai aru rima nan i Yisu ugu gubu' tsanganda nam sagat nangan igi da ini i unggan, “Bida garam ani profet nidzun da madasru' i sagat idzuwai aru gifa arangan ani, i arangan sagat asub.”

⁴⁰ Da Yisu ini da garam Farisai igi, “Saimon, dzi ni nida nan mangan da agu.”

Da Saimon ini, “Kidungwaga tsira', wani.”

⁴¹ Da Yisu ini, “Garam iru' iyu nam ntsuman iming' garam nam bunump manga gin. Manga yu 500 da manga yu 50. ⁴² Da rib iru' igi moni gan ima' i tipa rima nam ntsuman igi munga' gan. Ibinigi da garam igi isiat nam ntsuman rib iru' igi udan rai. Da rib iru' igi mangan maran bung' ari i arangan nayus?”

⁴³ Da Saimon ini, “Dzi marang' ifur i garam uda nam ntsuman tsira' bingan da garam nam bunump siata rai.”

Da Yisu ini, “U ni nan rururungan.”

⁴⁴ Da Yisu yitam i ruan ifan da sagat igi da ini da Saimon, “Ama', u tsanga sagat aruani? Dzi yatang' ba ungaram da u anung' irim mpui i dzi adzu'a fagang' gin u. Da bitsinta' arangan yadzu' dzi fagang' i maragurun gan, da itias i gan gudzu yafan gan. ⁴⁵ Da agu anung' itsutsuf dzi u, da bitsinta' gubu' dzi atang'a ba ungar da sagat aruani itsutsuf dzi fagang' gubu' gunti' bingan. ⁴⁶ Da agu anung' irim madamin i dzi gudzung' u, da bitsinta' arangan iyats madamin gaunt bini i dzi fagang'. ⁴⁷ Ibinigi da dzi nani da agu, dzi tias arangan nanggan maisan ampi bingan ugu rai, ibinigi da arangan isanting' nam maran aridan tsira' bingan. Da bitsinta' garam nanggan maisan isi' angu da gubu' tiasan, da isanting' nam maran aridan isi' angu.” ⁴⁸ Da Yisu ini da sagat, “Dzi siat u nanggan maisan rai sib wa.”

⁴⁹ Da ampi fain mpada mpru'an igi ini nan ifa iba da runggan ibiani, “Garam aruani nam idzuwai i tiasa nam maisan rai?”

⁵⁰ Da Yisu ini da sagat, “U nanggan muarutsan irim agu sib. Wafan ruta nan nufan.”

8

Sagat Fain Rima Yisu da Riban Atsung'a Gin Sib

¹ Yisu rumpa nig'i pas raiyi, da imus yunga fada gamp gamp da ifis i sising' bini Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. Da riban

12 ugu irut Arangan, ² da sagat fain Yisu siata marapayam maisan da rinin ging'an mara maran sinung' ugu irut impru': Maria (faring'a sagat Magadara) aru marapayam maisan 7 wa'a gin ugu, ³ da Yowana — gabungan Kudza suda gudzun i Herot ungaran — da sagat mangan binganggan Susana, da sagat ampi bingan fain. Sagat igi irim nam bunumpun i rima Yisu da gan riban atsung'a gin sib.

*Nan Raman i Garam Tirida Nam Yamun
(Matiu 13:1-23; Markus 4:1-20)*

⁴ Gubu' aru garam ampi tsira' bingan bada ming'a gamp gamp igi bampru'a ruan da Yisu, da Arangan ini nan raman ani, ⁵ “Garam mangan ifa i tirida nam yamun i guman. Gubu' arangan tirida nam yamun nidzun igi, da fain irua' iru' sanab yunga gin. Da garam gar iyung iyabin da apu dzuf iga sib. ⁶ Da fain irua' iyab intap tauf ming'a warang' gin, da gubu' ntapayaban da mpui ima' gin da imaring' sib. ⁷ Da nam yamun fain irua' iru' wasa' i gai maradantang da iyab, da bitsinta' gai maradantang iyari ruan ragun gin. ⁸ Da fain irua' iru' intap bini, da iyab bini da ikap nidzun iyus, da arangan iyu handret bek i bek bitsinta' aru tiridan ugu.” Gubu' Yisu nida nan igi sib da Arangan ini nan tsira' ibiani, “Rib ringa bampun gan ringantagin ming'an, da narim ringan i nan igi bini.”

⁹ Da Yisu riban atsung'a gin igut i Arangan, “Nan raman ani wainggan ibi anung'?”

10 Da Arangan ini ibiani, “Agam angu da dzi dziwar i nan maradzigin i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman wasi da agam, da bitsinta' rib fain aga da dzi bung' ani nan raman angu, i 'tuas aru nigi bung' ararab

da bitsinta' wasang' tsanganda ratar u, da bung' aringantin

da bitsinta' wasang' i sru'a gin u.*

11 “Nan raman wainggan ibiani: Nam yamun nidzun igi Anutu nan gan. 12 Da nam nidzun aru rua'a ru'a sanab da isang' rib ringantagin, da bitsinta' Sadang iba da itias rai i gan wangunggan i ribarangan mamida i muarutsan da wa'an da nam rima sib i mpada maranta'an. 13 Da nam nidzun ru'a yaba intap tauf da ibi rib uda nan ruta nugun tsia'an, da imuaruts pas angu. Da gubu' nam intsa'an wa'a rutin da intsruk ruan sib, i igatan ima'. 14 Da nam nidzun rua'a ru'a wasa' i gai maradantang da isang' rib ringanta i Anutu nan gan, da bitsinta' wangun barabindan, da nam bunump, da nugun tsia'an intap ani gan ibuafir ribarangan uwayantan. Da nan igi anung' ikap nidzun i wangunggan. 15 Da bitsinta' nam nidzun rua'a ru'a intap bini, da isang' rib nida nan nidzun da wangunggan dzidziwandan bini da ringanta i Anutu nan gan da gifa babampafan sang'a kapa kapa nidzun bini yusan.

*Nan Raman Ruguda Rampi Yaban
(Markus 4:21-25)*

16 “Manga ntanga rampi da anung' itangaf gur ragun gin ma irim iru' tiriang ging'a gin warang'

* 8:10: Ais 6:9

u. Ima', arangan yantung' iyab wagung' i rib atang'a ba ungar da tsanganda puatsadan. ¹⁷ I sanab bida nigi da nam santan dziginda ruan da bung' awa' naming' nam mana', da nam santan ming'a mara pati' bung' akupis ruan wasi da rib santan bung' asru' gin. ¹⁸ Ibinigi da watip rima ringam i nan. I garam uda nan ru'a wangunggan da Anutu rubung' asinga, da garam mamida uda nan igi da uwayant isi' pas aru arangan nida uda sib ugu da bung' ayu sinung' arangan.”

Yisu Rinanggan da Rain Rusan
(*Matiu 12:46-50; Markus 3:31-35*)

¹⁹ Yisu rinanggan da rain rusan iba i tsanganda Arangan, da bitsinta' ampi tsira' bingan igi da wafasu uts rutin. ²⁰ Da garam mangan ini da Yisu, “U rinanggam da raim rusam iba munti mana' da ini tsanganda agu.”

²¹ Da Yisu ini, “Dzi rinanggang' da raing' rusang' aranga aru rib ringanta i Anutu nan gan da atsung'a gin.”

Yisu Impi' Iyamiyam da Intung
(*Matiu 8:23-27; Markus 4:35-41*)

²² Gubu' mangan da Yisu ini da riban atsung'a gin, “Agi fada mpui fu' ani marafaing' aga.” Ibinigi da ribarangan iyab ifa madzung da ifan. ²³ Da gubu' madzung rung' mapa fadan da Yisu iging' marampru'. Da fifing' da iyamiyam tsira' iwa', da mpui iyats ruan yatang' madzung. Da ribarangan impa maisan. ²⁴ Da ifa nu' Yisu marata' da ini, “Tsira', agi bung' amamp!”

Ibinigi da Yisu yuri' da impi' fifing' da mpui iyamiyam tsira' igi da intung. ²⁵ Da Yisu igut i gan riban atsung'a gin igi, “Agam nanggam muarutsan iming' anung'?”

Tuas arangan irat da igara bangin gin da igut i ruan ifa iba. Da ini, “Garam idzuwai aru-ani? Arangan ini nan angu da fifing' da mpui iyamiyam tsira' ugu iringant i gan nan gan!”

Yisu Itip Garam Marapayam Maisan Yantsangan

(Matu 8:28-34; Markus 5:1-20)

²⁶ Da ribarangan ifawa' rib Gerasen intapan sib, iming' mpui fu' marafaing' i intap Galili. ²⁷ Gubu' Yisu ru'a i madzung igi da iwa' da garam gamp igi mangan marapayam maisan yantsangan. Gubu' gunti' bingan da garam aru nig i anung' yatsuf nam mangan da anung' impa ungar u; ima', arangan impai iming' tauf bampun rima badzab in. ²⁸⁻²⁹ Da gubu' ampi bingan da garam idzur arangan bangin da fagan i tsen da impa tayang' arangan. Da bitsinta' marapayam maisan intap tsen da iyu arangan ifa nam mana' dadauntan. Gubu' arangan tsanganda Yisu da Yisu yaga marapayam maisan i wa'a sinung' arangan. Da arangan iyai' da itatapuung iru' Yisu fagan, da inu' nifun tsira' bingan da ini, “Yisu, Anutu Mpada Wagung' Narunggan, U buni mantuda i dzi? Dzi gaib runggang' da Agu, anung' rima tsakia da dzi u!”

³⁰ Da Yisu igut i marapayam maisan igi, “U binganggam wai?”

Da marapayam maisan ini, “Ampi Bingan,” i wainggan ibiani marapayam maisan ampi bingan iyantsang arangan. ³¹ Da ribarangan igampun ruan iyus angu da Yisu i anung' wata ribarangan rai ru'a ntsuf ampapan ma'an u.

³² Da ming'a mamai igi da ifab pakra' ampi bingan iyung iga nam. Da marapayam maisan igi igampun ruan i Yisu nida nifun da ribarangan atang'a i ifab. Da Yisu itaga ruan rutin. ³³ Gubu' marapayam maisan wa'a sinung' garam igi, da ribarangan yatang' i ifab santan igi. Da ifab santan igi irunt iru' mamai igi da irua' iru' mpu fu' da inum mpui isuf da imamp sib.

³⁴ Da gubu' rib mpada tayang' ifab igi tsanganda nam wa'an igi, da irunt ifan da ifis i nan igi wasi iming' gamp tsira' da gamp isi' isi' fain ming'a wafi'a gamp tsira' igi. ³⁵ Da garam santan iba i tsanganda nam wa'an niggi. Gubu' ribarangan bawa'an da Yisu da itsanga garam marapayam maisan tirida rai ugu da uwayantan idaum, da yatsuf nam, da impai Yisu fagan warang', da ribarangan irat. ³⁶ Da rib tsanganda nam wa'an niggi ifis i nam garam marapayam maisan yantsangan ugu iwa' bini ibi anung' da garam fain ming'a bampam igi. ³⁷ Ibinigi da rib Gerasen santan wa'an igi irat nidzun angu da ini da Yisu, “Watangin aga rai.”

Ibinigi da Yisu irut riban iyab madzung i tipa fadan. ³⁸⁻³⁹ Da garam marapayam maisan tirida rai ugu igampun ruan rutin i ruta fadan, da bitsinta' Yisu ini, “Watip wafa gampam da wafis i nam bini Anutu nangan da agu igi.” Ibinigi da

garam igi ifa gamp tsira' igi da iyung ifis i nam Yisu nangan da arangan igi.

*Mama' Finam Mampan da Sagat Ging'a Rinin
(Matiu 9:18-26; Markus 5:21-43)*

⁴⁰ Gubu' Yisu tipa fawa'an da ampi santan rima maran i Arangan igi yis yaring gin. ⁴¹ Ida garam gudzun mpada tayang' ungar mpru'a ruan gin mangan, binganggan Dzairus, iba tatapuung iru' Yisu fagan da igaib ruan rutin i ruta fada i gan ungaran. ⁴² Ibiani i arangan narunggan finam bitsinta' angu udzufan 12 arangan inang i mampan.

Da Yisu ruta Dzairus yunga fadan da ampi tsira' isisung' Yisu. ⁴³ Da sagat mangan bi' tida wa'a gin sang'a udzuf 12 iwa' igi, da mangan anung' isang' i tipa arangan i wa'a bini u. ⁴⁴ Arangan iming' Yisu barun angu ba da irim bangun angu i Arangan ngarukui bampan gan igi, da sung angu arangan bi' gan igi intap ruan. ⁴⁵ Da Yisu igutin, “Manga rim bangun ba i dzi?”

Gubu' rib santan tunga maran gin, da Petrus ini, “Tsira', garam ampi tsira' bingan isirus rinin i Agu.”

⁴⁶ Da bitsinta' Yisu ini, “Ima'. Mangan irim bangun i dzi, i dzi sru'gin i nampang iwa' sinung' dzi.”

⁴⁷ Da sagat igi iwa' da nan igi ibi Yisu sru'agin sib da arangan iratarat iba tatapuung iru' Yisu fagan. Da ifis i nan rib santan maran i wain idzuwai da arangan irim bangun i Yisu ngarukui gan da gubu' arangan gifan da iwa' bini sung angu. ⁴⁸ Da Yisu ini da arangan, “Narung', u

nanggam muarutsan inang da u daum. Wafa ruta nan nufan.”

⁴⁹ Gubu' Yisu rung' nida nan da sagat igi da garam mangan iming' Dzairus ungaran iba da ini da Dzairus, “U narunggam finam ugu imamp sib. Da anung' rung' rima barabin da garam tsira' igi u.”

⁵⁰ Yisu iringant i nan igi sib da ini da Dzairus, “Anung' ratan u. Wamuaruts angu da arangan bung' awa' bini.”

⁵¹ Da gubu' Arangan fawa'a Dzairus ungaran igi, da ipa' nan i rib fain da irut Petrus, Yowanis, Dzems, da mama' mampan igi ramanggan da rinanggan angu yatang' ifan. ⁵² Da rib santan rung' irang i mama' finam igi. Da Yisu ini, “Watangin nam rangan. Arangan anung' imamp u; arangan iging' marampru' angu.” ⁵³ Da rib-arangan irubung' Yisu i ribarangan itsanga ibi mama' finam igi mamp sib. ⁵⁴ Da bitsinta' Yisu igif mama' igi bangin da ini, “Dzi narung', wauri' wayab!” ⁵⁵ Da ganunggan maranta'an iba tip yatang' gin da sung angu da arangan yuri' iyab. Da Yisu ini da ribarangan i rima nam rutin i gadan. ⁵⁶ Arangan ramanggan da rinanggan irunt fafun i nam igi, da bitsinta' Yisu ifai nan i ribarangan i anung' nida nam idzuwai wa'an igi wasi da rib fain u.

9

*Yisu Itangin Aposel 12 Ifan
(Matiu 10:5-15; Markus 6:6-13)*

1-2 Gubu' Yisu nu'a riban 12 igi mpru'an, da Arangan irim nampang rutin da itangin rib-arangan ifa ruta nan ragadan i daruda marapayam maisan rai i garam da nanga rini ging'an mara maran dauman da fisa i sising' bini Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. ³ Da Yisu ini da ribarangan, "Gubu' agam nida yunga fadan, da anung' uda nam fain u — itip yunga gin, ma tayap farang'a nam in, ma nam gadan, ma moni, ma anung' uda ngarukui iru' u. ⁴ Ungar idzuwai agam fawa'a gin da mpada gin, da wampai arigi nasang' agam tanginda gamp igi rai. ⁵ Da bida garam santan mamida uda agam yaban, da gubu' agam tanginda gamp igi rai da watias faga ngaruntsuafam igi rai, i santing'a Anutu nugu tsakia gan." ⁶ Ibinigi da ribarangan ifa gamp gamp da ifis i sising' bini da inang garam rinin ging'an idaum.

*Yowanis Ruruba Garam Nanggan Mampan
(Matiu 14:1-12; Markus 6:14-29)*

⁷ Da Herot, garam gudzun Galili, iringanti i nam santan wa'an igi sising' gan da arangan iyu uwayant ampi bingan gin. I rib fain ini ibiani, "Yowanis Ruruba Garam mampan ugu itip yuri," ⁸ da garam fain ini, "Profet Eliya ibawa'," da faing' ini, "Mani profet ruas ratar ugu mangan itip imunti marata'." ⁹ Da Herot ini, "Dzi saf Yowanis wan utap da bitsinta' garam idzuwai igi aru dzi ringanta i nan gan ani?" Da arangan intsa' i wa'an da Arangan.

Yisu Irim Nam Gadan da Garam 5,000
(*Matiu 14:13-21; Markus 6:30-44; Yowanis 6:1-13*)

¹⁰ Gubu' aposel ruas batipa wa'a sib, da ifis i nam ribarangan nangan ugu santan da Yisu. Ida Yisu iyu ribarangan angu da impru' ruan fada gamp manga nida Betsaida gin. ¹¹ Da bitsinta' ampi tsira' isru' i Yisu gan fada gin igi sib da yatsung' Arangan. Da Yisu yis yaring gin, da ifis i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman da ribarangan, da itip garam rinin ging'an iwa' bini. ¹² Nam inuf sib da aposel 12 igi iba da Yisu da ini da Arangan, “Wani da ampi ani nadzarang nafa gamp uts uts ming'a ani i sauda nam gadan da mumai gan ging'a gin. I agi mpa nam mana' nam gadan ma'a gin.”

¹³ Da Yisu ini nan munga', “Agam runggam warim nam gadan rutin.”

Da ribarangan itip ini, “Aga yu bret isi' 5 da yafas iru' angu, da bida agai nida rima nam gadan da rib ani, da agai nafa baim nam asang' ampi tsira' bingan ani!” ¹⁴ (I garam ampi igi garam runggam isang' 5,000.)

Da Yisu ini da riban atsung'a gin, “Wani da ribarangan 50 nampru' ruan nampai nasang' utup utup.” ¹⁵ Yisu riban atsung'a gin inang ibinigi da garam santan impai iru'. ¹⁶ Da Yisu iyu bret 5 da yafas iru' igi, da idatang iyab gunungun da yugin i nam igi da ibrang. Ida Arangan irim da riban atsung'a gin i faban da garam santan. ¹⁷ Da ribarangan igan da isuf wasi, da nam gadan pupumuts fain ruming'an, da intsung' da ifarang' basket 12 da ifung'.

*Petrus Ini Yisu Garam Idzuwai
(Matiu 16:13-20; Markus 8:27-30)*

¹⁸ Gubu' mangan da Yisu irut riban atsung'a gin angu impai da Arangan runta' yugin, da Arangan igut i ribarangan, "Ama', ampan santan ugu ini dzi mangan?"

¹⁹ Da ribarangan ini, "Rib fain ini Yowanis Ruruba Garam, da rib fain ini Eliya, da fain rung' ini, 'Mani profet ratar ugu mangan igi itip imunti marata'.'" "

²⁰ Da Yisu igut i ribarangan, "Da agam? Agam ibuni manga i dzi?"

Da Petrus ini, "Agu Garam Anutu Ragada mung' i rima garaman sib."

²¹ Da Yisu ifai nan i ribarangan i anung' nida nan igi wasi da rib fain u.

*Yisu Ini Nanggan Mampan Wasi
(Matiu 16:21-28; Markus 8:31-38)*

²² Da Arangan rung' ini, "Garam Narunggan bung' awa' da barabin ampi bingan naming' garam banginggan. Garam gudzun Israil, da garam pumu'a Anutu wain gudzun gan, da garam gudzupu' i nan faidagin bung' asiat arangan rai da bung' ais funub, da gubu' suda iru' da bits da arangan bung' amunti marata'."

²³ Da Yisu ini da garam santan, "Bida manga nida atsung'a dzi da narim barun da wangung-gan da maranggan furan, da gubu' sib angu da nabuaring' gai mpara i ruan gan da natsung' dzi.

²⁴ I garam maran fura i rima rung-gan sib i nanggan mpada bini ming'a intap ani da bung' arim

9:20: Mt 16:15-16; Mk 8:29; Ywn 6:69

9:23: Mt 16:24; Mk

8:34

ganunggan rai, da bitsinta' garam rima runggan rai i dzi da bung' arim ganunggan sib. ²⁵ I bida garam ufuma nam bunump santan intap ani, da rima ganunggan rai, da nig'i naburim arangan sib nabi anung'? ²⁶ Da bida manga rinin mia'a i dzi da nan gang', da dzi rining' bung' amia' gin da gubu' dzi, Garam Narunggan, tipa badan da santing'a dzi da Ramang' da angira mararam nanggung' puatsadan wasi. ²⁷ Dzi ni nan nidzun bingan da agam, rib fain rung' muntida aruani bung' atsanga Anutu nanggan mpada tayang' garaman sib raiyi, ida namus mampan.”

Petrus, Yowanis, da Dzems Itsanga Yisu Nanggan Puatsadan

(Matiu 17:1-8; Markus 9:2-8)

²⁸ Gubu' bida 8 fada sib i nan Yisu nidan igi, da Arangan iyu Petrus, Yowanis, da Dzems iyab mamai i udagin. ²⁹ Da gubu' Arangan rung' udagin da Arangan maran iwa' maran mangan, da ngarukui gan iningining ibi tsuarip. ³⁰ Da sung angu garam iru', Moses da Eliya, iwa' da irut Yisu ini nan. ³¹ Rib iru' igi imunti ruta nam puatsadan, da ini nan i Yisu nanggan mampan bung' awa' uts angu naming' Yerusalem i sang'a Anutu nan gan ragada sib. ³² Petrus da rib ruta arangan iging' marampru', da bitsinta' gubu' ribarangan maran ta'an da itsanga Yisu nanggan puatsadan da rib iru' muntidan mpru'an. ³³ Da gubu' Moses da Eliya nanga i tanginda Yisu rai, da Petrus ini da

9:24: Mt 10:39; 16:25; Mk 8:35; Lk 17:33; Ywn 12:25 **9:25:** Mt 16:26; Mk 8:36-37 **9:26:** Mt 10:33; Mk 8:38; Ro 1:16; 2Ti 1:8
9:27: Mt 16:28; Mk 9:1

Yisu, “Tsira', bini angu i aga ruta agam mpada ani; aga naraf marayawa' iru' da bits nasang' agam — agu, da Moses, da Eliya.” (Petrus anung' isru' i nan gan nidan igi u.) ³⁴ Gubu' arangan rung' nida nan da maraum iwa' da ibuafir ribarangan sib, da gubu' maraum nanga i buafiran da ribarangan irat. ³⁵ Da nifun mangan iwa' iming' maraum wasa' da ini, “Nani dzi Narunggang' aru dzi ragadan ugu; waringant i Arangan.” ³⁶ Gubu' nifun nan igi wa'a sib, da ribarangan itsanga Yisu runta' angu rung' muntidan. Da ribarangan anung' ifis i nam tsangandan igi wasi da rib fain isang' gubu' gunti' bingan.

Yisu Idaru Marapayam Maisan Rai Sinung' Mama' Marub Mangan

(Matiu 17:14-21; Markus 9:14-29)

³⁷ Da mai' mangan da ribarangan iru' mai' iba, da ampi tsira' iwa' da Yisu. ³⁸ Da garam manga ming'a wasa' i ampi tsira' igi inu', “Kidungwaga tsira', dzi gampun runggang' da agu i u tsanganda dzi narunggang' marub. I dzi narunggang' bitsinta' arangan igi. ³⁹ Marapayam maisan inang da iyantsang arangan da sung angu arangan iyai' tsira'. Da yuntsiang i arangan da nifu fufuat iwa' i nifun. Mai' mai' da marapayam maisan igi yis arangan da iwaya nidzun angu da gubu' ampi bingan da wasang' i tirida arangan rai. ⁴⁰ Dzi gampun runggang' da u ribam atsung'a i agu i daruda marapayam maisan igi rai, da bitsinta' ribarangan anung' isang' u.”

⁴¹ Da Yisu ini nan munga', "Agam garam nanggam muarutsan ma'an da mamida at-sung'a sanab rururungan! Dzi rut agam impai gubu' gunti' bingan, da gubu' idzuwai igi da agam muarutsan? Wayu narunggam igi naba."

⁴² Gubu' mama' igi yunga fadan da Yisu, da marapayam maisan itapu arangan iru' intap da yuntsiang i arangan. Da bitsinta' Yisu impi' marapayam maisan i tirida mama' igi rai da rinin dauman, da itip itangin arangan ifa da ramanggan. ⁴³ Da garam santan irunt fafun gin da maran ifur nan i Anutu nampanggan tsira' igi.

*Yisu Itip Ini i Nanggan Mampan
(Matiu 17:22-23; Markus 9:30-32)*

Gubu' rib santan maran rufura nan i nam Yisu nangan da gubu' santan, da Arangan ini da riban atsung'a gin ibiani, ⁴⁴ "Agam warim ringam bini angu i nan dzi nidan da agam ani! Garam mangan bung' arim Garam Narunggan nafa garam ipiap banganggan." ⁴⁵ Da bitsinta' nan igi iming' isu marapati' da ribarangan i anung' sru'a i nan igi wainggan, da ribarangan irat i guta i Arangan.

*Manga Bung' Asu Miamun?
(Matiu 18:1-5; Markus 9:33-41)*

⁴⁶ Yisu riban atsung'a gin yudzung' i nan da ruan i manga suda miamun i ribarangan. ⁴⁷ Da Yisu isru' i rib igi wangungan rima udzung' da ruan gin igi, da iyu mama' narun isi' mangan iba munti isarimp Arangan. ⁴⁸ Da Yisu ini da ribarangan, "Manga isa yaring' i mama' narun mangan bida ani i atsung'a dzi, da yis yaring' i

dzi. Da manga isa yaring' i dzi, da yis yaring' i aru tanginda dzi badan ugu. I manga aru rasuda runggan wasa' i agam santan da nigi isu miamun.”

⁴⁹ Da Yowanis ini, “Tsira', aga tsanga garam mangan isiat marapayam maisan i u binganggam, da aga ni da arangan i tanginda rai, i arangan anung' irut agai yatsung' agu u.”

⁵⁰ Da Yisu ini, “Anung' muntida sib in u, i garam mamida rima ipiap i agam da nigi su agamam mangan.”

Garam Samaria Anung' Yis Yaring i Yisu

⁵¹ Gubu' uda Yisu fada gunungun ibasu uts da Yisu irim uwayantan santan i fada Yerusalem.

⁵² Da Arangan itangin garam sising' imung' da yatang' Samaria gampan mangan i rima sising' i tipa ruan i Arangan. ⁵³ Da bitsinta' garam gamp ming'a nigi anung' yis yaring i Arangan u, i wain, Arangan ini fada Yerusalem. ⁵⁴ Gubu' garaman atsung'a gin iru' Dzems da Yowanis tsanganda nam igi da igut in, “Nifutsarif, u maram ifur i agai nu'a dzaf ming'a gunungun ru'a ba da gada rib arani?” ⁵⁵ Da bitsinta' Yisu itaning' da impi' ribarangan, ⁵⁶ da ribarangan ifa gamp mangan.

Sanab Atsung'a Yisu

⁵⁷ Gubu' rung' yunga sanab fadan, da garam mangan ini da Yisu, “Dzi bung' atsung' agu i sanabam idzuwai u yunga gin.”

⁵⁸ Da Yisu ini nan munga', "Iyam buman iging' bampun gan, da apu dzufa maranguntung wangung' irim gitan. Da bitsinta' Garam Narunggan ungaran ging'a isa gudzunggan gin ima'." ⁵⁹ Da Arangan itip ini ifa da garam mangan, "Watsung' dzi."

Da bitsinta' garam igi itip ini nan munga', "Nifutsarif, watangin dzi da dzi nampai nasang' dzi dzufung'a ramanggang' sib raiyi."

⁶⁰ Da Yisu ini da arangan, "Wanang da rib mampan narim garaman mampan, da bitsinta' wafan da wafis i sising' Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman."

⁶¹ Da garam mangan rung' ini, "Nifutsarif, dzi bung' atsung' i agu, da bitsinta' wanang da dzi natip afan da nasu nam pas da narata utupang' bangin raiyi."

⁶² Da Yisu ini, "Garam gifa nam makau dzung'a gin da safa intap da tida taning'a fada barun wadaum i nanga gum i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman u."

10

Garam 72 Guman Nangan

¹ Raiyi da Nifutsarif iraga rib fain atsung'a gin isang' 72* da itangin rib igi iru' iru' gin imung' ifa gamp tsira' da isi' santan Arangan maran fura i fada gin. ² Arangan ini da ribarangan, "Nam gum ati' iyus, da bitsinta' garam gum iru' angu. Ibinigi da wagut i gum Ramanggan i rima mama'

9:61: 1Ki 19:19-21 * **10:1:** 72: Papiar ratar Grik fain yakar 70.

gum i ufuma nam nidzun mpru'an. ³ Wafan! Dzi tangin agam iwa' ifan ibi dumpa ming'a wasa' i iyam buman. ⁴ Anung' uda nam farang'a moni gin, ma tayap tsira', ma faga gakang. Da anung' nida nan faga gunti' da rib fain ming'a sanab.

⁵ “Gubu' agam atang'a ungar mangan da wani, ‘Anutu nan nufan gan narut agam.’ ⁶ Da bida garam ungar igi garam nan mantsingan da nan nufan bung' arut arangan. Da bida ma'an da Anutu nan gan nufan wasang' i ruta arangan; bung' atip aba da agam. ⁷ Wampa ungar arigi, da wagan da wanum nam idzuwai ribarangan riman da agam, i nigi iwa' ibi garam gum nam ntsuman gan. Da anung' mpada yunga ungar ungar u.

⁸ “Da bida gamp idzuwai agam fada gin da isa yaring i agam da waga nam idzuwai ribarangan riman, ⁹ da watip rib rinin ging'an nigi da wani da rib gamp igi, ‘Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman iba su uts da agam sib.’ ¹⁰ Da bida gamp idzuwai agam fada gin da mamida isa yaring i agam da wawa' wafa sanab da wani, ¹¹ ‘Agam ngaruntsuafam ming'a aga fagang' ani aga tsafuts rai i santing'a Anutu nugun tsakia gan ibia' da agam, da bitsinta' wasru' i nan ani: Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman iba su uts sib.’ ¹² Dzi nani da agam, gubu' raruda garam santan, da garam gamp igi bung' awa' da barabin tsira' bingan nayus garam Sodom.

¹³ “Agam garam Koradzin watsau' i runggam! Agam garam Betsaida watsau' i runggam

nabinigi! Anutu nampanggan dzi santing'an da agam ugu dawa' daming' Taia da Saidon, da rib igi madayi' i pap da madaatsuf umpuaf i santing'a bida rib igi iparim i ruan. ¹⁴ Da bitsinta', wa'a gubu' raruda garam santan, da agam bung' awa' da barabin tsira' bingan nayus garam Taia da Saidon. ¹⁵ Agam garam Kepenaum, agam maram ifur i Anutu uda agam yaba gunungun, a? Ima!! Arangan bung' atapu agam naru' mumai garam mampan uda tsakia gin ming'a ratar.”

¹⁶ Da ini da riban atsung'a gin, “Manga bida ringanta i agam da iringant i dzi, da manga buginda agam da ibugin dzi, da bitsinta' rib idzuwai buginda dzi igi da ibugin garam tanginda dzi badan.”

¹⁷ Raiyi da rib 72 igi itip ibawa' da nam nugun tsia'an da ini, “Nifutsarif, aga ni u binganggan da marapayam maisan iringant i nan da iwa' mana'.”

¹⁸ Da Arangan ini, “Dzi tsangan Sadang irua' iming' gunungun ibi tsuarip prikan. ¹⁹ Waringantin, dzi rim nampang ibia' da agam i yaba ragun i mur da nifumafai† da agam nampang gam iyus garam ipiap Sadang gan, da nam mangan wasang' wayada agam u. ²⁰ Da bitsinta' nugum anung' tsia'an i marapayam maisan iringant i agam, ima', nugum watsia' i yakar agam binganggan i gunungun sib wa.”

10:16: Mt 10:40; 18:5; Mk 9:37; Lk 9:48; Ywn 13:20 † **10:19:** nifumafai - 'Nifumafai' igi nifun Adzera ratar, da aruani da garam fa' santan ifaring' apu igi binganggan 'skorpion', da nam tsakia gan tsira' bingan ibi gaif.

21 Gubu' arigi da Marapayam Mararam isisung' Yisu i nam nugun tsia'an, da Arangan ini, “Dzi tsarif Agu, Ramang' Nifutsarif gunungun da in-tap, i U dzigin nam ani i garam mararuru da uwayant tsira' da U santing' wasi da garam uwayantan wa'a bida mama' naru narun. Hai, Ramang', nigi U tsanga iwa' bini iming' U maranggam.”

22 Da Yisu itip ini, “Dzi Ramanggang' irim nam santan da dzi. Da manga wasru' i Narun u, ima', Raman angu. Da manga wasru' i Raman u, ima', Narun angu da rib Narun piriang'an angu i santing'a Raman wasi rutin.”

23 Ida Arangan itam i ruan da ini da riban atsung'a gin angu ibiani, “Agam nugum wat-sia' i nam santan agam tsangandan. 24 I dzi nani da agam, profet da king ruas ampi bingan maran yari i tsanganda nam agam tsangandan, da bitsinta' anung' itsangan, da ringanta i nan agam ringanta gin ani, da anung' iringantin.”

*Nan Raman Yaba i Garam Bini Samaria
(Matiu 22:34-40; Markus 12:28-34)*

25 Da garam gudzupu' i nan faidagin imunti da yintsa' Yisu i nan guta gin ibiani, “Kidungwaga tsira', dzi bunanga bida anung' i wa'a da nam mpada ratar ntingan?”

26 Da Yisu ini arangan nan gan munga', “Da u faris nan faidagin Moses akaran ugu ibi anung'?”

27 Da garam igi ini, “U maram wari i Nifutsarifam Anutu naming' u wangunggam santan da ganunggam santan da rini urun gam santan da

uwayantam santan. Da maram wari i u rinum rusam nabi u maram arida i runggam.”

²⁸ Da Yisu ini rutin, “U ni nan rururungan. Wanang wabinigi da u bung' awa' da nam mpada maran ta'an.”

²⁹ Da bitsinta' garam gudzupu' igi inang i rima runggan sib, ibinigi da igut i Yisu, “Mangan igi isu dzi rinung' rusang'?”

³⁰ Da Yisu ini ibiani, “Gubu' mangan da garam mangan iming' sanab Yerusalem iru' Dzeriko, da garam wapa nam impung arangan. Da rib-arangan itsiar i gan ngarukui gan da yis arangan fafarab angu, imamp asub da itangin arangan da rung' iging'. ³¹ Da garam pumu'a Anutu mangan iming' sanab arigi da gubu' arangan fa tsanganda garam igi da isari' sanab ringan gin ya ifa gan arun. ³² Da garam rima gum sib ming'a Ungar Mararam‡ mangan ibinigi gubu' aranga bawa'a mumai aru niggi da tsanganda garam igi da arangan isari' sanab ringan ibinigi. ³³ Da bitsinta' garam Samaria mangan ifan da ifawa' garam igi gan ging'a gin, da gubu' arangan tsanganda garam igi da maran intu' gin. ³⁴ Arangan ifa rutin da iyats wain da madamin i rini maisan da ipati' sib. Ida itangin garam igi iyab dongki gan da iyu arangan ifa ungar ampi ging'a gin da impa tayang' gin. ³⁵ Gubu' pisa mai' da garam igi iyu moni silva iru' da irim da garam mpada tayang' ungar igi i mpada tayang' garam igi. Da

10:27: Lo 6:5; Mt 22:37; Mk 12:30,33 **10:27:** GuMa 19:18; Mt 5:43; 19:19; 22:39; Mk 12:31,33; Ro 13:9; Ga 5:14; Dzm 2:8
 ‡ **10:32:** garam rima gum sib ming'a Ungar Mararam ma garam Liwai

ini, ‘Watsanga arangan sib, da bida u rima aranga sib yusa nam ntsuman dzi rimam da agu, da gubu' dzi tipa badan, da dzi bung' arim u nam ntsuman gam munga!' ”

³⁶ Da Yisu ini, “U maram ifur garam iru' da bits gan idzuwai aru nigi isu rinunggan i garam wa'a da barabin i garam maisan bangingingan igi?”

³⁷ Da garam gudzupu' i nan faidagin ini, “Garam aru maran gaiba garam igi.”

Da Yisu ini, “Wafan da wanang wabinigi.”

Mata da Maria Nan Gan

³⁸ Gubu' Yisu da riban atsung'a gin yunga fadan da iwa' gamp mangan. Da sangat mangan binganggan Mata itus muantsi i gan ungaran da iyu Arangan iyab. ³⁹ Da aranga rainggan binganggan Maria, arangan impa uts da Yisu da irim ringan i nan Yisu nidan. ⁴⁰ Da bitsinta' Mata ifa iba iyus angu i tipa nam gadan. Da arangan iba da igut i Yisu, “Nifutsarif, anung' bini i dzi rainggang' ruta agu mpadan da dzi nanga gum santan angu gin. Isang' u nidan da arangan i barima dzi sib, ma?”

⁴¹ Da Nifutsarif ini da arangan, “Mata, Mata, u wangum ibarabin da u maram ifur nam ampi bingan, ⁴² da bitsinta' maram wafur nam bitsinta' angu. Maria iyu nam bini sib, da mangan wasang' i siata rai sinung' arangan u.”

11

Yisu Isanting' Nan Udagin

¹ Gubu' mangan da Yisu yugin, da gubu' Arangan udagin sib, da Arangan garaman atsung'a gin mangan ini da Arangan, “Nifutsarif,

wasanting' agai i nan udagin, nabi Yowanis sant-ing'an da garaman atsung'a gin.”

² Yisu ini da ribarangan ibiani, “Gubu' u nida udagin, da wani wabiani, ‘Ramang', nifun natsarif u binganggam.

U nanggam mpada tayang' garamam naba sung.

³ Warim aga nanggung' gadan da gubu' sib angu.

⁴ Wasiat aga nanggung' maisan rai

i aga siata garam nanggan ntsuma i agai rai.

U mauntap i agai nafa nam intsa'a agai ma.’ ”

⁵ Da Arangan ini da ribarangan, “Bida agamam mangan fada da rinunggan da pas wasa' da nu'a arangan da nidan, ‘Raing', warim bret iru' da bits da dzi, ⁶ i dzi rinunggang' mangan iba sanab bingibing, da nam gadan ima' i dzi rima da arangan.’ ⁷ Da manga ging'a wasa' ini nan munga', ‘Anung' rima barabin da dzi u. I dzi tsungin muantsi sib, da dzi rut narung' rusang' iging' sib. Da dzi wasang' uri'an da rima nam mangan u.’ ⁸ Dzi ni guta i agam, agam maram ifur i arangan bung' auri' da narim bret, i wain arangan rinunggan igi? Ima'. Nam rima udzung' angu da arangan bung' auri' da narim nam aru aranga sauda runggan gin igi. ⁹ Ibinigi da dzi nani da agam: wagutin da agam bung' ayu; wasau da agam bung' awa' rutin; wadidinting muantsi da Arangan bung' atus muantsi i agam. ¹⁰ I rib santan aru guta gin da iyu munga'; manga saudan da bung' awa' rutin; da manga didintinga muantsi da muantsi bung' atus ruan. ¹¹ Agam raman ruas, bida mangan narunggan guta gin i yafas da bung' arim mur, ma? ¹² Ma bida

aranga guta i apu urubit mangan da u bung' arim nifumafai?*" Ima', anung' isang'. ¹³ Agam garam maisan, da bida agam sru'a i rima nam bini da narum rusam, da Ramanggam mpada gunungun ibinigi rurim maran angu i rima Marapayam Mararam da rib guta gin."

*Yisu da Marapayam Maisan Gudzun Gan
(Matu 12:24-32; Markus 3:20-30)*

¹⁴ Gubu' mangan da Yisu idaru marapayam maisan nifu mutut sinung' garam mangan, da garam arangan itip ini nan, da ampi tsira' irunt fafun gin. ¹⁵ Da bitsinta' faing' ini, "Arangan iyu nampang gan iming' Bilebul,† marapayam maisan gudzun gan gin, i siata marapayam maisan rai." ¹⁶ Da rib faing' intsa' Arangan da igutin i santing'a nam maran mangan bida Arangan iba iming' Anutu gin.

¹⁷ Da Yisu isru' i ribarangan maran furan gan igi, ibinigi da ini da ribarangan, "Bida garam intap mangan branga ruan suda iru' da isa ruan da bung' asiat runggan rai, da utup bitsinta' branga ruan da bung' asiat runggan rai nabinigi. ¹⁸ Bida Sadang utupan mpada tayang' gin branga ruan suda iru', da bumuntida babampaf bida anung'? Dzi ni nan igi, i agam ini dzi daruda marapayam maisan i Bilebul nampang gan. ¹⁹ Da bida dzi siata marapayam maisan i Bilebul nampang gan, da bida anung' i agam mama' gam atsung'a i

* **11:12:** nifumafai - 'Nifumafai' igi nifun Adzera ratar, da aruani da garam fa' santan ifaring' apu igi binganggan 'skorpion', da nam tsakia gan tsira' bingan ibi gaif. † **11:15:** Bilebul - Sadang binganggan mangan. **11:15:** Mt 9:34; 12:24; Mk 3:22

agam? Ribarangan isiat marapayam maisan rai ibinigi da ribarangan bung' araru agam i nan agam nidan. ²⁰ Da bitsinta' bida dzi siata marapayam maisan wa'a mana' i Anutu banginggan, da nigis isanting' Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman ibawa' da agam sib.

²¹ “Da gubu' garam rini urun mangan ruta banguin nam muntida sib i gan ungaran, da gan nam bunumpan bung' aming' bini. ²² Da bitsinta', gubu' garam mangan rini urun yusa arangan bada isa arangan, da bung' ampa riri gin, da nayu arangan bangi nam aru rima runggan sib in ugu sinung', da nasu wain i gan nam bunumpan da nafab.

²³ “Manga mamida rima dzi sib, da irim ipiap i dzi, da manga mamida ufuma ampan mpru'an da dzi, da idaru rai.

²⁴ “Da gubu' marapayam maisan tanginda garam mangan rai, da ifa nam mana' dadauntan i sauda mumai mpada asap in. Da bitsinta', gubu' sauda wasi da ini da runggan, ‘Dzi bung' atip afa ungar dzi tanginda rai ugu.’ ²⁵ Da gubu' bawa'an da itsangan ungar igi isamur sib da iwa' bini da iming' uta' angu. ²⁶ Ida arangan itip ifan da iyu marapayam maisan 7 maisa yusa arangan ugu, da ribarangan iba tip yatang' da impa ungar igi. Da garam arigi nanggan mpadan imais wasi iyus miamun ugu.”

²⁷ Da Yisu rung' nida nan aru nigis da sangat mangan ming'a wasa' i utup tsira' igi inu!, “U rinanggam aru aping'a agu da mpada tayang' agu nugun natsia!”

²⁸ Da Arangan ini nan munga', "Hai, da bitsinta' rib aru ringanta i Anutu sising' bini gan da atang'a warang' gin nugun natsia' nayus."

Garam Narunggan Isu Nam Santing'an Ibi Yona

²⁹ Da garam ampi tsira' wa'a sib da fain rung' wa'a badan, da Yisu ini, "Utup gubu' aruani rib maisan. Ini tsanganda nam maran mangan i santing'a bida dzi ba iming' Anutu gin. Da bitsinta', ima', nam wa'an da Yona ugu angu bung' asu nam santing'an da ribarangan i tsangandan. ³⁰ Nam idzuwai wa'an da Yona ugu isu nam santing'a garam Niniwe ibi arangan iba iming' Anutu gin, da nam idzuwai wa'an da Garam Narunggan ibinigi bung' asu nam santing'an da utup gubu' aruani. ³¹ Da gubu' raruda garam da Kwin ming'a intap fi' bung' atip amunti marata' mpru'an da utup gubu' aruani, da bung' asanting' rib igi nanggan maisan wasi, i arangan iba iming' bingibing bingan i ringanta i Solomon uwayantan bini. Da garam bini bingan yusa Solomon ugu aruani. ³² Da gubu' raruda garam da garam Niniwe bung' atip amunti marata' mpru'an da utup gubu' aruani, da bung' asanting' i gan nanggan maisan wasi, i wain ibi rib Niniwe iparim i ruan i nan Yona fisagin, da garam bini bingan yusa Yona ugu aruani.

Maran Isu Rampi i Nidzun

³³ "Manga tanga rampi da anung' idzigin ma itangaf gur ragun gin u. Ima'; arangan yantung' iyab wagung' i rib atang'a ba ungar da tsanganda

puatsadan. ³⁴ U maram nidzun isu rampi i u nidzunggam. Gubu' u maram nidzun dauman da puatsadan isisung' u nidzunggam santan, da bitsinta' gubu' u maram nidzun maisan da nam mimin isisung' u nidzunggam. ³⁵ Da u maram fura bida puatsadan ming'a wasa' i agu, da watsanga runggam sib i nig'i anung' mimindan u. ³⁶ Ibinigi da bida puatsadan sisung'a u wasa' gam santan da marafaing' anung' mimindan u, da santan bung' adzidziwan nabi rampi puatsadan arida sib i agu.”

Nam Tsau'a i Ruan

³⁷ Da Yisu fisa i nan sib, da Farisai mangan igut i Arangan i ruta gada nam. Ibinigi da Arangan yatang' ifan da impai iga nam. ³⁸ Da bitsinta' Farisai itsangan da irunt fafun i Yisu anung' yatsung' garam Farisai sanaban adzu'a bangin mung' i gada nam u.

³⁹ Ida Nifutsarif ini da arangan, “Waringantin. Agam Farisai iti yadzu' kap da plet mana' angu, da bitsinta' agam wasa' gam ifung' angu i nam yafida un da nanga sasub. ⁴⁰ Agam garam brabru'an! Anutu aru tipa nam mana', itip nam wasa' impru' ibinigi. ⁴¹ Da bitsinta' warim nam ming'a wasa' da garam sauda runggan, da nam santan agam nangan bung' awa' bini i Anutu maranggan.

⁴² “O agam Farisai, watsau' i runggam! I agam irim bus mara maran rini gaunt ming'a gum ufuma suda 10 igi gan bits isu dangki da Anutu. Da agam anung' inang uwayant bini i garam fain

ma maram yari i Anutu u. Da bitsinta' agam maram wari i Anutu da wanang bini i garam, nampru' da nam rima dangki igi. ⁴³ O agam Farisai, watsau' i runggam! I agam maram yari i uda bintip miamun ming'a ungar mpru'a ruan gin da garam tsarifa agam ming'a maket. ⁴⁴ Agam watsau' i runggam! I agam isang' garam badzab gampan mamida tirida tauf in da garam anung' isru' gin da iyung iyab in.”[‡]

⁴⁵ Da garam gudzupu' i nan faidagin mangan ini da Arangan, “Kidungwaga tsira', nan u nidan da arani irim barabin da agai impru'.”

⁴⁶ Yisu ini nan munga', “Agam garam gudzupu' i nan faidagin, watsau' i runggam! I agam nan gan faidagin ampi bingan irim barabin raragun da garam da ribarangan ibuaring' itsiri. Da agam warim bangi tsitsin gam mangan i rima sib u.

⁴⁷ Watsau' i runggam! Ibiani, agam isara tauf i profet ruas agam tafam rusam miamun isa funub ugu ntsufan. ⁴⁸ Ibinigi da agam isanting' rururungan i agam maram yari i tafam rusam miamun sanaban nangan; ribarangan yis profet ruas funub da agam isara tauf i ntsufan. ⁴⁹ Ibinigi da Anutu nan gan mararuru ini, 'Dzi bung' atangin profet da aposel nafan da ribarangan, da ribarangan bung' awaya profet da aposel ruas nanggan mpadan da bung' ais faing' funub.’

11:43: Mt 23:6-7; Mk 12:38-39; Lk 20:46 **‡ 11:44:** garam badzab gampan...da iyung iyab in - Garam Yuda Nan Gan Faidagin Ratar ini bida garam yunga yaba i intap rima garam badzab in sib ma gifa garam mampan ma nam idzuwai garam mampan ging'a gin, da ibubumpua da wasang' atang'a Ungar Mararam nasang' tipa runggan sib.

⁵⁰ Nabinigi da yangin tuas arani bung' asu wain i profet ruas santan bi' gan aru yata rai da miamun Anutu tanginda gunungun da intap bawa'an da aruani, ⁵¹ ming'a Abel bi' gan da bawa'a Tsekaria bi' gan aru isa funub ming'a wasa' i Ungar Mararam da mumai tsarada nam in. Hai, dzi nani da agam, yangin tuas aruani bung' awa' da nam munga' i asub santan ugu.

⁵² “Agam garam gudzupu' i nan faidagin, wat-sau' i runggam! I agam itsungin muantsi sib i garam uwayantan i sru'a i Anutu. Agam runggam watang' u, da agam imunti sib i rib nida atang'an.”

⁵³ Gubu' Yisu tanginda ungar igi rai, da garam Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin nugun itsakia, da ming'a gubu' arigi da fadan da irim ipiap i Arangan i nan guta gin ampi bingan. ⁵⁴ Ribarangan yintsa' Arangan i bida Arangan nida nan fain asub da mpungan.

12

Watsanga Runggam Sib i Nan Umpur

¹ Gubu' nam igi wa'an da garam ampi tsira' bingan iwa' impru' ruan da iyab i rufagan. Da Yisu yis fagan i nan mung' da gan riban atsung'a gin, da ini, “Watsanga runggam sib i rib Farisai uwayantan umpur, nifun nidan angu da mamida i atsung'a gin. I sanab bida niggi bung' ayantsang agam nabi yist yantsanga bret da fupa yaban. ² Nam santan ming'a mara pati' da bung' abrang pati' gin, da nam santan dziginda ruan da bung' ani wasi. ³ Da nan u nida ming'a nam mimin ugu

da garam bung' aringantin naming' gubu' dzidzi-wandan. Da nam idzuwai agam fatafata gin da ruam ming'a ungar wasa' da bung' anu' nani wasi naming' nam mana' da santan naringantin.

⁴ “Dzi rinung' rusang', agam waringantin. Anung' rata i tuas aru isa rini uriats funub da anung' isang' i tipa nanga nam mangan da agam u. ⁵ Da bitsinta', dzi bung' asanting agam i mangan agam rata gin. Warat i Anutu i isa rini uriats funub da isu nampang i tapuda agam ru'a dzaf gada ratar ntingan. Hai, dzi nani da agam warat i Arangan. ⁶ Da apu dzuf isi' isi' 5 i suba nam bida 2 toea angu, da bitsinta' Anutu maran anung' isamu tuas aranga mangan u. ⁷ Nan nidzun, Arangan ifaris agam gudzu fufunggam igi santan sib angu. Da anung' ratan u; agam iwa' bini iyus apu dzuf ampi bingan.

⁸ “Dzi nani da agam, bida manga nida dzi binganggan' wasi da garam intap i muarutsa dzi, da dzi, Garam Narunggan, ibinigi bung' ani arangan binganggan wasi da Anutu angira gan i arangan isu dzi garamang'. ⁹ Da bitsinta', bida manga tung'a maran i dzi ming'a garam intap maran da dzi bung' atung' marang' gin naming' Anutu angira gan maranggan. ¹⁰ Da rib nida nan maisan i Garam Narunggan da dzi bung' asiat i nanggan maisan rai, da bitsinta', mangan nida nan asub ma rima umpur i Marapayam Mararam da Anutu wasang' i siata i nanggan maisan rai u.

¹¹ “Da gubu' uda agam famuntida ungar mpru'a ruan gin, ma garam gudzun, ma gab-

man maranggan i raruda agam, da agam maram anung' fura i nida nan idzuwai i muntida sib i runggam u. ¹² I gubu' arigi da Marapayam Mararam bung' asanting agam i nan agam nidan.”

Nan Raman i Garam Nam Bunump Brabru'an

¹³ Da garam manga ming'a wasa' i ampi tsira' igi ini da Arangan, “Kidungwaga tsira', wani da dzi raingga' da nafab aga ramangga' nam bunumpan ugu dzi gang' marafaing'.”

¹⁴ Da Yisu ini garam igi nan gan munga', “Mangan igi iraga dzi i raruda agam ma faba agam nanggam?” ¹⁵ Da Arangan itip ini da ribarangan, “Watsanga runggam sib da wamunti babampaf i agam anung' suda mara dziriri i nam bunump mara maran u. I sanab ufuma nam bunump ampi bingan ming'a intap ani wasang' i rima nam maran ta'an da garam gar u.”

¹⁶ Da Arangan ini nan raman ani da ribarangan: “Garam da nam bunump mangan gan guman ikap nidzun ampi bingan. ¹⁷ Da maran ifur ibiani, ‘Dzi bu nanga bida anung'? Mu-mai ima' i dzi ufuma nam gadan nidzun ani gin.’ ¹⁸ Ida arangan ini ibiani, ‘Dzi bung' anang nabiani. Dzi bung' atawa' ungarang' isi' isi' ani da natip tsira' tsira' faing', da bida nigida dzi bung' arim nam gum nidzun da nam santan gin. ¹⁹ Da dzi bung' ani da runggang', “U sang' sib wa i nam bini bini santan rima agu sib sang'a udzuf ampi bingan. Ibinigi da wampa asap bini angu, wagan, da wanum ruta nugum nufan.”’

²⁰ Da bitsinta' Anutu ini da arangan, ‘U garam

brabru'an nidzun! Idziang aruani da u bung' amamp. Da manga bung' ayu u nanggam santan tipa yaba i runggam ugu?' ²¹ Hai. Sanab bida nigi bung' awa' nampru' da rib aru ufuma nam bunump intap ani gan, da anung' isu garam nam bunump i Anutu maranggan u."

Wangum Anung' Barabindan

²² Da Yisu ini da riban atsung'a gin, "Ibinigi da dzi ni da agam, wangum anung' barabindan yaba i nanggam mpada marata' i agam bu gada nam idzuwai, ma wangum anung' barabindan yaba i nam rini uriats i agam bu atsufa nam idzuwai. Ima'. ²³ Nam mpada maran ta'an iyus nam gadan da rini uriats iyus nam atsufan.

²⁴ "Ari' maram wafur apu ngampua': Tuas aranga anung' intang nam gadan da anung' yufum nam nidzun impru' u, da ribarangan ungaran ufuma nam in ima'. Da bitsinta' Anutu runggan impa tayang' ribarangan i rima nam gadan rutin. Da agam iwa' ngarubini bingan iyus apu dzuf. ²⁵ Bida agam mangan maran fura runggan da wangun barabindan, da nigi isang' i utusa gubu' suda rugunti' i gan nanggan mpada maran ta'an? Ima'. ²⁶ Da bida agam mamida sang'a i nanga nam isi' bida nigi, da ibi anung' da agam wangum ibarabin iyab i nam faing' igi?

²⁷ "Ari', agam maram wafur ubub nanggan ying'an. Rib igi anung' inang gum ma itip nam atsufan. Da dzi ni nidan da agam, Solomon nanggan atsufan rini gira gan bini angu anung' isang' nam maraburuab igi u. ²⁸ Da bida Anutu girada ubub igi bini ming'an da aruani, da mai'

da maring'an da tapuda rai fada dzaf, da Arangan rubung' ampa tayang' agam i nam atsufan nayus ubub maraburuab. Agam nanggam muarutsan isi' angu!

²⁹ “Da anung' rima udzung' i wa'a da nam gadan da numan, da wangum barabinda yaba gin u. ³⁰ I garam intap mana' isau da rurim udzung' i wa'a da nam santan bida nig, da agam Ramanggam isru'gin sib i nam aru agam sauda runggam gin. ³¹ Da bitsinta' warim udzung' i wa'a da Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman mung' da Arangan bung' arim nam santan igi nampru' nabinigi angu.

³² “Dzi narung' ruas, anung' ratan u. I agam Ramanggam maran yari i agam ruta Arangan suda wain i nanggan mpada tayang' gan garaman. ³³ Da warim nam bunumpam nafa i suba moni gin, da warim garam sauda runggan sib in. Da wayu nam bunump ming'a Gunungun mamida i ntsupan nabi nam farang'a moni gin mamida i branga ruan da ming'a ratar angu. Garam wapa nam wasang' suda uts rutin da afaif wasang' i garadan da ngaung'an u. ³⁴ Da mumai idzuwai aru agam nam bunumpam ming'a gin igi da agam nugunggam bung' aming' nampru' nabinigi.

Tipa Ruan i Nifutsarif Gubu' Gan Badan

³⁵ “Watip runggam da waraing bru' gam uts i nanga gum da agam rampi gam runabururung. ³⁶ Wanang nabi garam mpada fang'a i gan garaman gudzun tipa bada i nanggan bintsuda i finin. Da arangan bawa'an da didintinga muantsi da

ribarangan bung' atus muantsi i arangan sung angu. ³⁷ Da bida garam tsira' igi badan da tsanganda mama' guman rung' rima maran da mpada fang'a i arangan gubu' gan badan, da ribarangan nugun natsia'. Da dzi nani nan nidzun bingan da agam; arangan bung' atip runggan i nanga gum da nani da ribarangan i mpada ru'an da narim nam gadan rutin. ³⁸ Da bida arangan badan da gubu' maran bida pas wasa' ma gubu' nanga i pisan, da tsanganda mama' guman tipa ruan sib da mpada rima maran gin, da ribarangan nugun natsia'. ³⁹ Da bitsinta' wasru' i nan ani. Bida ungar ramanggan mangan sru'a i gubu' maran garam wapa nam badan, da arangan isang' i damang'a ruan i garam wapa nam anung' brangan u. ⁴⁰ Da agam ibinigi watip runggam! I Garam Narunggan bung' aba da gubu' maran agam maram fura bida arangan wasang' i badan.”

⁴¹ Da Petrus igutin, “Nifutsarif, u ni nan raman ani da agai angu ma rib santan agam mpru'?”

⁴² Da Nifutsarif ini, “Agam runggam maram wafur. Mangan igi bung' asu garam gum uwayant bini aru garaman tsira' muarutsan i tanginda i mpada tayang' mama' gum faing', i rima nam gadan rutin mai' mai'? ⁴³ Bida garam tsira' igi tipa badan da tsanganda garam gum igi nanga gum bida niggi, da garam gum igi nugun natsia'. ⁴⁴ Dzi nani nan nidzun bingan da agam, arangan bung' atangin arangan nasu wain i gan nam bunumpan santan. ⁴⁵ Da bitsinta' bida garam gum nida i wangunggan bida ani, ‘Dzi

garam tsira' gang' anung' isang' i tipa bada sung,' da arangan isa mama' gum finam da marub da arangan gada nam yusan da numa mpui maran didiruntan da bururi'an, ⁴⁶ da garam tsira' gan bung' aba da gubu' arangan maran fura bida wasang' i badan da gubu' maran arangan mamida i sru'agin. Arangan bung' arab arangan wasa' farab da natapu nampru' da rib mamida muarutsan.

⁴⁷ “Da mama' gum sru'a i garam tsira' gan uwayantan da mamida tipa runggan gin ma at-sung'a gin, da bung' aripi arangan nayus. ⁴⁸ Da bitsinta' mama' gum mamida sru'a i garam tsira' gan uwayantan da nanga nam sang'a wa'an da tsakia, da bung' aripi arangan pas angu. Bida Anutu rima nam ampi bingan da garam, da bung' ayu i munga' gan ampi bingan; da bida Anutu rima nam yusan i manga bangingga, da bung' ani nan gin i tipa uda i munga' gan yusan.

Yisu Iba i Branga Garam Gar

⁴⁹ “Dzi ba i tapuda dzaf ming'a intap, da dzi marang' yari nidzun i dzaf bururung'a sung. ⁵⁰ Da dzi bung' awa' da mpui ruruban maran mangan, da dzi nugung' ibarabin i nam arangan nafa nasang' ntsupan. ⁵¹ Agam mani dzi maba i uda nan nufan bada intap? Ima'! Dzi nani da agam, dzi ba i branga garam gar. ⁵² Da aruani fadan, rib 5 ming'a utup bitsinta' bung' abrang ruan; iru' da bits bung' arim ipiap i iru' da iru'run bung' arim ipiap i iru' da bits. ⁵³ Ribarangan bung' abrang ruan nabinigi: raman da narun marub bung' arim ipiap i ruan,

da rinan da narun finam bung' arim ipiap i ruan, da bun finam da mayak finam bung' arim ipiap i ruan.”

Raraban da Faring'a Gubu' Maran Ratar

⁵⁴ Da Arangan ini da ampi tsira' ibiani, “Gubu' agam tsanganda maraum muntidan ming'a gubu' ru'an, da sung angu da agam ini, ‘Gami' bung' amui,’ da iwa' ibinigi. ⁵⁵ Da gubu' amas ming'a nam dadauntan runtan da agam ini, ‘Bung' اساس nayus,’ da iwa' ibinigi. ⁵⁶ Agam garam umpur nifun nida nan angu! Agam isru' i raraban da faring'a nam ming'a intap da maranguntung. Da ibi anung' da agam anung' isru' i raraban da faring'a nam wa'an da gubu' aruani?

⁵⁷ Ibi anung' da agam runggam imami raruda sanab rururungan atsung'a gin? ⁵⁸ Bida agu ruta garam ipiapam ming'a sanab fadan da garam raruda nan, da waintsa' i ruta arangan tipa nan wangum mpru'a ruam. I mauntap i agu nafa da garam raruda nan da narim agu nafa da polis da polis natapu agu natang' karabus. ⁵⁹ Dzi nani da agu, u wasang' i wa'an nasang' u rima nam ntsuman fantsupa santan sib sang'a nan raruda nidan raiyi.”

13

Parima i Ruan ma Rima Ganunggan Rai

¹ Gubu' arigi da faing' rung' mpadan irim sising' da Yisu i garam Galili faing' aru Pilatus isa funub da gubu' ribarangan tsarada apu da Anutu ming'a Ungar Mararam. ² Da Yisu ini i nan gan

munga', "Da agam maram ifur i rib Galili tuas aru nigì nanggan maisan mayus rib Galili faing' aga, ibiani da tuas aranga iwa' ibinigi? ³ Dzi nani da agam, ima'! Da bitsinta' bida agam mamida parima i ruam da agam santan bung' arim ganunggam rai nabinigi. ⁴ Da agam maram ifur ibi anung' i rib 18 aru ungar gunti' Siloam rua'a ragun gin da mampan ugu? Ribarangan nanggan maisan mayus rib faing' mpada Yerusalem? ⁵ Dzi nani da agam, ima'! Da bitsinta' bida agam mamida parima i ruam da agam santan bung' arim ganunggam rai nabinigi."

Nan Raman Yaba i Gai Fik

⁶ Ida Arangan ini nan raman ani: "Garam mangan intang gai fik wasa' i gum wain gan, da arangan ifa i uda i nidzungen, da bitsinta' anung' iwa' rut u. ⁷ Ibinigi da arangan ini da garam mpada tayang' gum wain igi ibiani, 'Aruani da udzuf iru' da bits da dzi ba i uda gai fik ani nidzungen da dzi anung' iwa' rutin u. Ibinigi da warab rai! Wain idzuwai da intsup intap nagaran gan uta' angu?"

⁸ Da garam mpada tayang' gum ini, 'Tsira', wagantsi da udzuf bits, da dzi bung' antang intap nawafi' da narim apu ragin i waingen. ⁹ Da bida kapa nidzun da udzuf mangan aga, bini! Da bida ma'an, da narab rai.' "

Yisu Itip Sagat Baru Urun Nguang'an da Gubu' Sabat

¹⁰ Gubu' Sabat mangan da Yisu ifis i nan iming' ungar mpru'a ruan gin mangan. ¹¹ Da sagat mangan impai nigì; marapayam maisan rima

rinin ging'an iyantsang arangan isang' udzuf 18, da inang arangan baru urun inguang' da wasang' muntida rururungan u. ¹² Da gubu' Yisu tsanganda sagat igi da inu' arangan ba da ini, "Sagat, dzi kira' rinin ging'an dzura agu ugu sib." ¹³ Ida Arangan irim bangin ragun i sagat igi, da sung angu barun idaum da imunti rururungan iyab da itsarif Anutu.

¹⁴ Da garam gudzun mpada tayang' ungar mpru'a ruan gin itsangan da nugun irua' i Yisu tipa rinin ging'an dauman da gubu' Sabat. Da ini da rib igi ibiani, "Gubu' 6 igi gubu' gum nangan. Ibinigi da agam waba da gubu' arigi angu i nanga rininggam dauman, da anung' nangan da Sabat u."

¹⁵ Da Nifutsarif ini da arangan, "Agam garam umpur nifun nida nan angu! Agam santan inang da ikira' makau ma dongki gam i mumai gada nam in i mung'a gin fada i numa mpui da gubu' Sabat! ¹⁶ Da sagat ani Abraham narunggan aru Sadang udzudan sang'a udzuf 18, da nam idzuwai bumais i dzi kira'a arangan rininggan da gubu' Sabat?" ¹⁷ Gubu' Yisu nida nan igi da gan garam ipiapan santan rinin imia', da bitsinta' rib santan nugun itsia' i nam ngarubini santan aru Arangan nangan igi.

*Nan Raman i Anutu Nanggan Mpada Tayang'
Gan Garaman Ying'a Bida Anung'
(Matiu 13:31-33; Markus 4:30-32)*

¹⁸ Ida Yisu igutin, "Dzi naram Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman nayab i nam idzuwai? ¹⁹ Nigi sang' gai nidzun isi' angu garam

mangan udan da ntanga ru'a gan guman. Da iying' isu gai tsira' da apu dzuf irim git i angin.”
²⁰ Da Arangan itip igutin, “Dzi nabutip naram Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman nayab i nam idzuwai? ²¹ Isang' yist sagat mangan udan da yatsa mpru'an da parawa' tsira' bingan. Raiyi da iyantsang isang' parawa' santan fupan.”

Muantsi Nifufiring

²² Da Yisu iyung da ifis i nan iming' gamp isi' da tsira' ifa i wa'a Yerusalem. ²³ Da garam mangan igut i Arangan, “Nifutsarif, Anutu bung' atus maran i rib iru' angu i runta sinung' Arangan nugu tsakia gan da atang'a gan nanggan mpada tayang' gan garaman?”

Da Arangan ini da ribarangan, ²⁴ “Warim runggam santan i atang'a muantsi nifufiring igi, i dzi nani da agam, ampi bingan bung' aintsa' i atang'an da anung' isang' u. ²⁵ Da gubu' ungar rinunggan tsunginda muantsi sib, da agam bung' amunti mana' da nadiditing muantsi da nanu', ‘Nifutsarif, watus muantsi i agai.’

“Da bitsinta' Arangan bung' ani nan munga', ‘Dzi anung' isru' i agam ma agam iming' anung' iba.’

²⁶ “Ida agam bung' ani, ‘Ama'. Aga rut agu iga nam da inum impru' ruang' da u fis i nan da agai iming' aga gampang' ugu.’

²⁷ “Da bitsinta' Arangan bung' ani nan munga', ‘Dzi anung' isru' i agam ma agam iming' anung' iba. Agam garam nanga maisan wafa mana' i dzi!’ ²⁸ Da gubu' siata agam rai da agam tsanganda Abraham, Isak, da Yakop, da profet

ruas santan mpru'a ruan ming'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman, da bitsinta' agam mpada mana', da agam bung' arang tsira' da agam nifu urungun bung' agara gris gris. ²⁹ Da garam ming'a mana' i utup Yuda bung' aba naming' gubu' yaban da gubu' ru'an, manis dzra' da fi', da bung' ampai naga nam naming' Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. ³⁰ Watsangan sib i rib fain tsanganda bida uta' uta' ugu bung' asu miamun, da rib nidzun nidzun ugu bung' asu garam bampun."

Yisu Mara-Gurun Iwa' i Yerusalem

³¹ Da gubu' aru nig'i angu da rib Farisai faing' iba da Yisu da ini da Arangan, "Watangin gamp arani rai da wafan, i Herot Antipas ini isa agu funub."

³² Da Arangan ini nan munga', "Watip wafan da wani da iyam buman igi i dzi bung' adaru marapayam maisan da natip rinin ging'an nadaum da aruani da mai' aga. Da gubu' suda iru' da bits da dzi bung' antsup sib. ³³ Da bitsinta' aruani da mai' da mai' mangan aga da dzi rubung' ayung afan i wa'a Yerusalem, i anung' isang' Anutu profetan mampa gamp mangan; ima', namamp naming' Yerusalem angu.

³⁴ "O Yerusalem, Yerusalem, agu gamp aru isa profet ruas funub da tapuda tuas aru tanginda bada da agu ugu funub i tauf! Gubu' ampi bingan da dzi ni ufuma u narum rusam mpru'a bida tatari' rinan singuba narun rusan ru'a inutan da bitsinta' agam ibugin. ³⁵ Da aruani da watsangan,

agam gampam iming' da agam. Dzi nani da agam, agam wasang' tipa tsanganda dzi, nasang' agam nidan, 'Anutu ifinti aru badan suda Nifutsarif maran ani.' ”

14

Yisu Inang Garam Rinin Idaum da Gubu' Sabat

¹ Gubu' Sabat mangan da Yisu ifa i gada nam ming'a garam gudzun Farisai mangan ungaran. Da ribarangan itsanga Yisu ragun i bung' anang nam faing'. ² Da garam mangan fagan da bangin fupan impa Arangan maran. ³ Da Yisu igut i rib Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin, “Ama', nan faidagin ini i isang' i nanga garam ging'a rinin dauman da gubu' Sabat, ma ima'?” ⁴ Da bitsinta' tuas arangan ibugin nida nan munga' da impa frap nufan angu. Da Yisu igif garam ugu da rinin idaum da Arangan ini da ifan. ⁵ Da Yisu igut i ribarangan, “Bida agam mangan narunggan ma makau gan mangan rua'a ntsuf gunti' bingan da gubu' Sabat, da arangan anung' isang' uri'a sung angu i fada i dzung'a gin yaban, ma?” ⁶ Da ribarangan wasang' i nida nan munga' u.

Nan Rasuda Runggan

⁷ Yisu itsangan ampi wa'a i gada nam igi da yus-yusa ruan i mpada mumai miamun. Da Arangan ini nan raman ani da ribarangan: ⁸ “Bida rib fain rima nan i agu i fada i nam gadan bingsuda i garam da sangat uda ruan, da anung' mpada mumai miamun u. I bida nu'a garam mangan tsarifa yusa agu mpru'an, ⁹ da garam wain nu'a agam igi bung' aba da nani da agu, 'Wauri' i

mumai igi da aruani nampa gin.' Da u bung' auri' nafa mpa bampam ruta rini mia'. ¹⁰ Da bitsinta' bida rib fain nu'a agu da wampai mumai bampam bingan. I bida garam nu'a agu igi badan da tsanganda agu, da bung' ani, 'Raing', wauri' da wamung' afa mumai bini aga.' Bidanigi ming'a rib santan mpadan igi marangan da bung' atsarif agu. ¹¹ Garam tsarifa runggan da Anutu bung' arasu arangan da garam rasuda runggan da Anutu bung' ara' i arangan."

¹² Ida Yisu itip ini nan da garam nu'a Arangan badan ibiani, "U nida suda nam gadan tsira' mangan, da anung' nu'a rinum rusam, ma raim rusam, ma rini gisinggam, ma garam nam bunump mpada uts da agu u. Bida u nanga bida nig, da ribarangan mani bung' atip anang nam igi munga' da agu. ¹³ Da bitsinta' bida u nida suda nam gadan tsira' da warim nan i garam sauda runggan, da garam ngump bigru', da garam gasri'an, da garam maran gampaman. ¹⁴ Da nugum watsia' i ribarangan anung' isang' i rima nam munga' da agu. I wain ibi Anutu bung' arim nam munga' da agu da gubu' garam muarutsan santan muntida marata'."

Nan Raman i Nam Gadan Tsira'

¹⁵ Garam ruta Yisu gada nam igi gan bits iringant i nan igi da ini da Yisu, "Rib aru gada nam ming'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman igi nugun natsia'."

¹⁶ Da Yisu ini nan munga' ibiani: "Garam mangan ini gada nam tsira' da irim sising' i garam ampi bingan. ¹⁷ Wa'a gubu' gada nam da

arangan itip itangin mama' guman mangan ifa i nida nan da rib aru rima nan gin ugu, 'Agam waba, i itip nam gadan sib.'

18 "Da bitsinta' ribarangan ini nan gaiba ruan mara maran i mamida i badan. Miamun ini, 'Dzi nagaib runnga' i dzi bung' iyu intap gum fa' mangan da dzi nafa tsangan, ibinigi da dzi wasang' i bia'an u.'

19 "Da mangan ini, 'Dzi bung' iyu makau 10 i nanga gum in, da dzi bung' afa intsa' ribarangan i nanga gum. Da wafa ni dzi nangga' gampunda ruang' igi.'

20 "Da mangan ini, 'Dzi gampun runggang' da agu i dzi bung' iyu finingga' da dzi wasang' i bia'an.'

21 "Da mama' gum itip iba da ifis i nan santan igi da garam gudzun gan. Da ungar rinunggan igi nugun itsakia wasi da itip iwat mama' guman da ini, 'Wafa sung sanampun tsira' da isi' ming'a gamp da wais bangim i garam sauda runggan da garam faga bigru' da maran gampaman da gasri'an.'

22 "Raiyi da mama' gum itip iba da ini, 'Tsira', nan idzuwai u nidan, da dzi nang sib, da bitsinta' mumai ruming'.'

23 "Da garam gudzun ini da mama' guman, 'Wafa sanab tsira' da sanab ming'a gum wasa', da wani da rib fain u wa'a rutin da naba i dzi ungarang' fung'an. 24 Dzi nani da agam, garam tuas aru dzi nu'a mung' ugu gan mangan wasang' i ntanga nifun i dzi nam gadan ga' igi.' "

Sanab Suda Yisu Garaman Atsung'a Gin

²⁵ Utup tsira' bingan yatsung' Yisu da Arangan iparim i ruan da ini da ribarangan, ²⁶ “Bida mangan nida atsung'a dzi, da mamida buginda* gan ramanggan da rinanggan da fininggan da narun rusan da rain rusan da nafun rusan da mamida nida mais i runggan, da arangan wasang' i suda dzi garamang' atsung'a i dzi. ²⁷ Garam mangan mamida buaring'a gai mpara i ruan gan da at-sung'a dzi, da anung' isang' i suda dzi garamang' atsung'a i dzi u.

²⁸ “Bida agam mangan maran furan i rima ungar gunti' antung'a yaban, da arangan nampa mung' da narants uwayant i ungar igi nam bunumpan, i tsanganda bida moni gan isang' i ntsupa ungar igi sib ma ima'. ²⁹ Da bida arangan mamida nanga bida nigi, da arangan rafa dubung sib da sintunga uru angu da mamida ntsupa ungar igi sib, da rib santan tsangandan igi bung' arubung' arangan da bung' ani da ruan, ³⁰ ‘Garam aruani buni rima ungar da moni gan ima' i ntsupa sib.’

³¹ “Ma bida king manga garaman singaari 20,000 bada i ruta king manga garaman singaari 10,000 isa ruan, da king garaman singaari 10,000 natip nan mung' i sru'agin bida garaman singaari isang' i muntida mung' i garam singaari 20,000 igi ma. ³² Bida arangan tsanganda runggan bida mamida sang'an, da aru garam ipiap ruming'a

* **14:26:** mamida buginda gan ramanggan... - Yisu ini nan babampafan ani, da wainggan ibi garam maran mamida arida i Yisu yusa gan utupan da runggan, da wasang' suda Arangan garaman atsung'a gin u. Watsangan Matiu 10:37.

gunti' badan, da arangan natangin garam yafada nan nafa i tipa nan mpada bini. ³³ Ibinigi da u wasang' i suda dzi garamang' atsung'a i dzi bida u mamida i tanginda nam bunumpam santan intap ani rai.

³⁴ “Iri' igi nam ngarubini bingan. Da bitsinta' bida gami' adzu'an da giriripan gan ma'an, da wasang' tipa nanga nam manga i iri' igi i tipa giriripan u. Ima'. ³⁵ Da iri' giriripan ma'an igi da anung' isang' i rima intap ma nam ragin ufuman sib i suda nagaran. Ima', bung' atapu rai. Rib ringa bampun gan ringantagin ming'an da narim ringan i nan igi bini.”

15

Nan Raman Suda Dumpa Mangan

¹ Garam uda takis da garam asub ampi bingan angu ifa tsuafi' Yisu sib i rima ringan i Arangan.

² Da Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin ini nan pusupusan ibiani, “Garam aruani iti isu rinun rusan angu i garam asub da irut iga nam.”

³ Da Yisu ini nan raman ani da ribarangan: ⁴ “Bida agam mangan mpada tayang' dumpa 100 da gan bits fada sinung' da 99 rumpadan, da garam igi bung' atangin 99 igi rai i puatsi mana' da bung' afa i sauda mangan igi sang'a wa'a rutin. ⁵ Gubu' arangan wa'a rutin da bung' auntu da nayung nafa gampan ruta nugun tsia'an. ⁶ Da gubu' arangan wa'a ungar da bung' ais bangin i rinun rusan da riban mpada uts nampru' da nani

14:35: Mt 5:13; Mk 9:49-50
4:9,23; 7:16; Lk 8:8

14:35: Mt 11:15; 13:9,43; Mk

rutin, ‘Dzi wa' da dumpa ga' saudan ugu da agam nugum watsia' nampru' da dzi.’ ⁷ Dzi nani da agam, i sanab bida nigida rib mpada gunungun nugun bung' atsia' i garam asub mangan parima i ruan fadan da Anutu, nayus rib rururungan 99 asuban ma'an i parima i ruan gin.”

Nan Raman Moni Rua'an

⁸ Da Yisu itip ini, “Ma bida sagat mangan uda moni gan 10 da rima bits rai,* da arangan nanga bida anung'? Arangan bung' antang rampi da nasamur ungaran igi da nasau nasang' wa'a rutin. ⁹ Da gubu' arangan wa'a rutin da arangan bung' ais angin i rinun rusan da riban mpada uts nampru'. Da nani rutin, ‘Agam nugum watsia' nampru' da dzi, i dzi wa' da moni gang' saudan ugu.’” ¹⁰ Yisu ini, “Dzi nani da agam, i sanab bida nigida Anutu da gan angira gan inang da nugun itsia' iyus i garam asub mangan parima i ruan.”

Nan Raman i Narun Mangan Runta Inti'

¹¹ Yisu rung ini, “Garam mangan narunggan marub iru' impai. ¹² Da isi' ini da ramanggan, ‘Ramang', wafab nam bunumpam u suda wain gin ani dzi gang'.’ Ibinigi da raman ifab nam bunumpam igi isang' narun rusan igi.

¹³ “Da gubu' iru' ifa sib da narun isi' isub moni i nam bunumpam igi santan. Da arangan iyung ifa gamp bingibing mangan. Da iwaya moni gan santan i sanab maisan bida garam buman uwayantan iming' nigida. ¹⁴ Gubu' arangan

* **15:8:** da rima bits rai - Moni bitsinta' igi isang' moni udan i gum nangan da gubu' bitsinta'.

ntsupa moni gan santan sib da mangits tsira' iwa' iming' gamp igi santan. Da arangan isau runggan nidzun angu. ¹⁵ Ibinigi da arangan ifa gut i garam gamp wain igi mangan i gum da itangin arangan i mpada tayang' ifab i rima nam gada rutin. ¹⁶ Da mangits yis arangan funub angu da maran ifur i gada upis gangan ifab gadan igi sufan, da bitsinta' mangan anung' irim arangan sib i nam mangan u.

¹⁷ “Gubu' arangan tsanganda runggan da arangan maran ifur da ini, ‘Ai, dzi bubiani! Dzi ramangga' mama' guman ugu santan impa bini angu i nam gadan, da mangits ibu is dzi funub angu i nani! ¹⁸ Dzi bung' atip nafan da ramangga' da nani rutin nabiani, “Ramang', dzi nang asub i Anutu da agu, ¹⁹ da dzi anung' rung idaum i u faring'a bida u narunggam. Watsanga dzi nabi u mama' gumam mangan.” ’

²⁰ “Ibinigi da arangan yuri' da iyung i wa'a da ramanggan. Da gubu' arangan rung bada gunti' da ramanggan itsangan da maran intu' i arangan. Ramanggan irunt ifan da arangan da impung da itsutsuf i gian. ²¹ Da narun ini da raman, ‘Ramang', dzi nang asub i Anutu da agu. Dzi anung' rung idaum i u faring'a dzi bida u narunggam.’

²² “Da bitsinta' ramanggan ini da mama' guman, ‘Wayu ngarukui bini naba sung da watsuf da arangan, da watsuf ring i banganggan da faga gangkang i faganggan. ²³ Da agam wayu makau narun dadabungan bini arugu naba da wais funub. Da agi naga nam da nugung' natsia' gin.

²⁴ I dzi narungga' aruani imamp sib da maran

itip ita'. Gubu' gunti' bingan da dzi watsanga i maran da aruani da dzi tip iwa' rutin.' Ibinigi da ribarangan iga nam ruta nugun tsia'an.

²⁵ “Gubu' arigi da rain tsira' impa gum wasa' sib. Da gubu' arangan basuda uts da ungar, da iringant i mint da nam ngumpan. ²⁶ Da arangan inu' mama' gum bits i sru'a i nam wa'an igi wainggan. ²⁷ Da mama' gum ini, ‘U rainggam itip ibawa' ngarubini angu, ibinigi da u ramanggam ini da aga is makau narun dadabungan bini arugu gin.’

²⁸ “Da rain tsira' nugun itsakia da ibugin atang'a fada ungar igi. Ibinigi da raman iwa' ifa i yafada arangan i atang'a ba. ²⁹ Da bitsinta' arangan ini nan munga' da ramanggan, ‘Watsangan! Udzuf ampi bingan ugu da dzi nang gum tsira' bingan i agu. Da dzi anung' isu ringa dadantang i u nan gam nidan. Da bitsinta' agu anung' irim nuning narun mangan da dzi i ruta rinung' rusang' gadan da nugung' nufan! ³⁰ Da bitsinta' gubu' u narunggam aru tapuda u nam bunumpam rai i sanab arara' ugu bawa'an da u is makau narun dadabungan bini arugu gin!’

³¹ “Da raman ini, ‘Dzi narung', gubu' sib angu da u rut dzi mpai, da nam santan dzi gin ani isu u gam. ³² Da bitsinta' agi naga nam da nugung' natsia', ibiani u rainggam ani imamp sib da maran itip ita'; agi watsanga i maran da agi tip iwa' rutin.’ ”

16

Nan Raman i Garam Nan Umpur Mpada

Tayang' Garam Nanggan

¹ Yisu ini da riban atsung'a gin, “Garam ruta nam bunump mangan impai, da rib fain ini da arangan i gan garaman mpada tayang' i nanggan itapu arangan nam bunump an igi ararai. ² Ibinigi da garam nam bunump inu' garam gum igi da igut i arangan, ‘Nan dzi ringantagin yaba i agu ani ibi anung'? Wakakar da wasanting' dzi i u nanggan mpada tayang' gin wainggan, i u wasang' rung mpada tayang' gin u.’

³ “Da garam mpada tayang' igi ini angu i rung-gan, ‘Dzi nanang nabi anung' da aruani? I dzi garam gudzungga' ani bung' asiat dzi rai i gang' gumang' ani. Dzi anung' isu rini urun i suda mama' gum rafa intap, da dzi rining' imia' i yai'a ruang' da garam. ⁴ A! Dzi sru' i nam idzuwai dzi nangan i bida gubu' garam gudzun siata dzi rai i gang' gumang' da garam bung' ais yaring i dzi fada rutin i gan ungaran.’

⁵ “Ibinigi da arangan inu' garam uda nam ntsuman i gan garam gudzun gan igi bitsinta' bitsinta' iba rutin. Da arangan igut i miamun, ‘U yu nam ntsuman wayawai i dzi garam gudzungga'?’

⁶ “Da arangan ini bina', ‘Dzi yu madamin oliv dram isi' isi' 100.’

“Da arangan ini da garam uda nam ntsuman igi, ‘Wampai waru' sung da wayu papiaram nam ntsuman ani, wagari rai, da wakar 50 angu.’

⁷ “Da arangan itip igut i garam suda iru', ‘U nam ntsuman gam wayawai?’

“Da arangan ini nan munga' ibiani, ‘Dzi yu 1,000 bek wit.’

“Da garam mpada tayang' ini, ‘Wayu papiaram nam ntsuman ani, wagari rai, da wakar 800 angu.’

⁸ “Ibinigi da garam nam bunump itsarif garam nan umpur mpada tayang' i nanggan igi, ibiani arangan inang gum ibi garam mararuru tsira'. I sanab bida niggi garam intap isu mararuru iyus garam mararam i sanab tsanganda runggan bini ming'a wasa' i garam intap ani. ⁹ Ibinigi da dzi nani da agam, warim rib fain sib i nam bunump intap ani gan i suda agam rinum rusam. Da gubu' nam bunump igi ntsupa sib da rib igi bung' ais yaring i agam i ungar ming'a gamp mpada ratar ntingan.

¹⁰ “Manga bida mpada tayang' nam isi' angu bini, da arangan bung' ampa tayang' nam tsira' bini nabinigi. Da mangan bida wayada nam isi' angu da bung' awaya nam tsira' nabinigi. ¹¹ Bida agam mamida mpada tayang' nam bunump intap ani gan bini, da Anutu isang' i rima nam bunump nidzun ming'a gunungun i agam mpada tayang' gin? ¹² Da bida agam mamida mpada tayang' garam mangan nam bunumpam bini, da mangan bung' arim agam nam bunumpam da agam?

¹³ “Garam gum bitsinta' anung' isang' i nanga gum i garam gudzun iru' u, i maran bung' ari i mangan da nabugin mangan, ma bung' ani mais i mangan da narim runggan santan nafa da mangan. Agam wasang' i pumu'a Anutu mpru'an da nam bunump intap ani.”

¹⁴ Da rib Farisai maran arida i moni yusan iringant i nan igi da igagara sib i Yisu da irim

umpur in. ¹⁵ Da Yisu ini da ribarangan, “Agam rib aru tsarifa runggam bida garam rururungan ming'a garam gar maranggan, da bitsinta' Anutu isru' i agam wangunggam sib. Nam idzuwai garam gar maran arida gin yusan ugu da Anutu ibugin nidzun angu. ¹⁶ Nan faidagin da profet ruas nan gan akaran isu nan mpada tayang' agam nanggam mpadan isang' bawa'a Yowanis gubu' gan. Ming'a gubu' arigi da sising' bini Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman ipipua' i ruan wasi, da ampi bingan irim ruan iyus iyus i atang'a gin. ¹⁷ Gunungun da intap isang' i ntsupan, da bitsinta' Anutu nan gan faidagin isi' mangan anung' isang' i ntsupan. Ima'. ¹⁸ Bida garam mangan siata fininggan da uda sangat mangan da arangan inang sanab arara', ma garam manga uda sangat mangan gabunggan siatan da garam igi inang sanab arara' ibinigi.

Garam Nam Bunump da Ladzarus

¹⁹ “Garam nam bunump mangan yatsuf ngarukui grigri'an da fafusan bini angu. Da arangan impa bini da iga nam bini bini da nugun itsia' da gubu' santan. ²⁰ Da garam sauda runggan mangan binganggan Ladzarus, diginting tirida gin, riban isintung' arangan iming' garam nidzun igi muantsi nifun gan mana'. ²¹ Da arangan maran yari iyus i gada nam pupumuts ru'a ming'a garam igi tebolan warang'. Da iyam inang da iba damis arangan rini mais igi.

22 “Gubu' mangan da garam sauda runggan igi imamp da angira iyu arangan ifan da itangin arangan impa uts da Abraham. Da garam nam bunump imamp ibinigi da idzufung' arangan. 23 Arangan iwa' da nam tsakia iyus iming' garam mampan gampan, da arangan ira' i maran da itsanga Abraham da Ladzarus mpada i bangun marafaing' ming'a rugunti' bingan.

24 “Ibinigi da arangan inu', 'Ramang' Abraham, maram wagaib dzi ani. Da watangin Ladzarus i tuguda bangun tsitsin i mpui da ba rima i dzi mang' rangarangan, ibiani dzi wa' da nam tsakia iyus iming' dzaf ani.'

25 “Da bitsinta' Abraham ini, 'Narunggang', maram wafur u gubu' gam mpada marata' ugu da u wa' da nam bini bini da Ladzarus impa maisan angu, da bitsinta' aruani da arangan impa ruta nugun nufan, da u wa' da nam tsakia. 26 Da wain bits impru' ibiani, gangar tsira' imunti wasa' i agu da agai, da mangan ming'a ani wasang' i biadan da agam, ma agam mangan wasang' isa udzi' i badan da agai u.'

27 “Da garam nam bunump ini, 'Ramang', dzi nagaib runggang' da agu nabiani. Watangin Ladzarus natip nafa dzi ramangga' gampan, 28 i dzi raing' rusang' 5 rumpai i. Wanang da arangan nafa fai nan i ribarangan i anung' bada gamp aru nam tsakia yusan gin ani u.'

29 “Da Abraham ini, 'Ima'. Moses da profet ruas nan gan akaran ruming' i ribarangan ringantida gin.'

³⁰ “Da garam nam bunump ini, ‘Ima', ramang' Abraham, bida garam mampan mangan wa'an da ribarangan da ribarangan bung' aparim i ruan sinung' nanggan maisan.’

³¹ “Da Abraham ini da garam igi, ‘Bida ribarangan mamida muarutsa Moses da profet ruas nan gan, da ribarangan anung' isang' i parima i ruan bida manga muntida marata' ming'a garam mampan gin u.’”

17

Asub da Nam Muarutsan Sanaban (Matiu 18:6-9; Markus 9:42-50)

¹ Yisu ini da gan riban atsung'a gin ibiani, “Nam mara maran intsa'a garam i rua'a i asub bung' aba. Da bitsinta' mangan santing'a nam intsa'an bida nig'i natsau' i runggan. ² I bida nangan da isi' isi' tuas arani mangan rua'a i asub, da bung' awa' da barabin nayus aru dzura i tauf tsira' i wan da tapuda ru'a uruts wasa'. ³ Watsanga runggam sib.

“Bida u rainggam mangan nanga asub yaba i agu, wararu arangan, da bida parima i ruan da wasiat i gan asuban rai. ⁴ Da bida gubu' bitsinta' arangan nanga asub sang'a 7 da agu, da parima i ruan da tipa badan da agu sang'a 7 da gampunda ruan, da wasiat i nanggan maisan rai.”

⁵ Da aposel ruas ini da Nifutsarif, “Wanang aga nanggang' muarutsan nasu tsira'.”

⁶ Da Nifutsarif ini nan munga', “Bida agam nanggam muarutsan isi' angu sang'a miriamp nidzun da agam isang' i nidan da gai igi bida ani,

‘Wabri' ruam da wantang' runggam waru' uruts wasa', da bung' atsung' nan agam nidan!

⁷ “Ma bida agam mangan garam guman raba intap ma mpada tayang' dumpa tanginda gum rai da bung' bawa'an, da garam tsira' gan anung' isang' i nidan da ba mpada ru'an da gada nam u, ima'. ⁸ Da bung' ani da garam guman, ‘Watsuf ngarukui gam fa' da watip dzi nanggung' gadan da wayu waba da dzi nagan da nanum mung', raiyi da wamus gada gam.’ ⁹ Da isang' i garam tsira' rima dangki da arangan i guman nangan ibi arangan nidan? Ima'. ¹⁰ Da agam ibinigi, gubu' agam nanga nam santan nidan da agam bida arigi, wani wabiani, ‘Agai mama' gum uta' angu; aga atsung' gumang' nangan.’ ”

Rib Rini Digiting 10

¹¹ Yisu iyung ifa i wa'a Yerusalem da Arangan iyung yatsung' ampap ming'a wasa' i intap Galili da Samaria. ¹² Da gubu' Arangan atang'a gamp mangan da garam 10 digiting tirida gin iwa' rutin da imunti rugunti' gin* ¹³ da inu' ifan, “Yisu, Tsira', wagaib agai ani!”

¹⁴ Da gubu' Yisu tsanganda ribarangan da ini, “Agam wafa santing' runggam da garam pumu'a

17:6: Mt 17:20; Mk 11:22-23 * **17:12:** garam 10 digiting tirida gin...imunti rugunti' gin: Ming'a garam Yuda sanaban da rib digiting tirida gin wasang' fada uts ma mpada mpru'a rib rinin dauman. I wain ribarangan ibubumpua i Anutu maranggan. Ribarangan wasang' i atang'a Ungar Mararam ma rima dangki da Anutu nasang' rininggan wa'a bini da garam pumu'a Anutu tsangandan da nida wasi bida ribarangan iwa' bini sib. Watsanga ampap 14 da Wok Pris 14:1-32.

Anutu.” Da gubu' ribarangan rung' yunga fadan da rininggan iwa' bini.

¹⁵ Da gubu' ribarangan gan mangan tsanganda rininggan wa'a bini, da iparim i ruan da itip iba, da iyai' tsira' bingan itsarif Anutu. ¹⁶ Da arangan iba tatapuung' maran iru' Yisu fagan da irim dangki da Arangan. Garam aru niggi garam Samaria. ¹⁷ Da Yisu igutin, “Dzi buni garam 10 rinin dauman. Da 9 ugu ifa anung'? ¹⁸ Ibi anung' da garam ming'a mana' i utup Yuda ani angu itip iba i tsarifa Anutu da fain ugu ima'?” ¹⁹ Da Yisu ini da arangan, “Wauri' da wafan; u nanggam muarutsan inang u rininggam idaum.”

Anutu Nanggan Mpada Tayang' Gan Garaman

²⁰ Gubu' mangan da garam Farisai igut i Yisu ibiani, “Gubu' bung' abianung' da Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman bung' aba?”

Da Yisu ini, “Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman wabi nam garam tsangandan u. ²¹ Garam anung' isang' i nidan, ‘Watsangan! Arangan ani,’ ma ‘Watsangan! Arangan aga.’ Ima'. Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman iming' wasa' i agam sib.”†

²² Da Yisu ini da gan riban atsung'a gin, “Gubu' maran bung' aba da agam bung' arim maram nidzun angu i tsanganda Garam Narunggan gubu' gan bitsinta' angu, da bitsinta' agam wasang' i tsangandan. ²³ Garam bung' ani da agam, ‘Watsangan! Arangan aga,’ ma ‘Watsangan! Arangan ani.’ Ima'. Wampai wabi arigi;

† **17:21:** iming' wasa' i agam sib - ma *impa wasa' i agam sib*.

anung' atsung'a rib igi u. ²⁴ Ming'a arangan gubu' gan da Garam Narunggan bung' awa' nabi tsuarip prikan mpara i ruan ming'a maranguntung wagung'. ²⁵ Da bitsinta' miamun da arangan nawa' da nam tsakia da barabin ampi bingan da yangin gubu' aruani bung' abugin arangan raiyi.

²⁶ “Nam idzuwai wa'an da Noa gubu' gan mpadan ugu, da Garam Narunggan gubu' gan bung' awa' nabinigi. ²⁷ Tuas arangan iga nam da inum, da iyu finin da isu gabun isang' gubu' Noa atang'a madzung sib da mpui fur tsira' wa'an da siata ampan santan. ²⁸ Da isang' ibinigi angu i Lot gubu' gan ugu. Garam igan da inum, isub nam, irants nam, intang nam yamun da irim ungar. ²⁹ Da bitsinta' gubu' Lot tanginda Sodom rai da tauf dzaf imui ibi gami' iming' gunungun da is ribarangan santan funub.

³⁰ “Garam gar santan bung' ampa nabinigi angu da wasang' tipa runggan da gubu' Garam Narunggan kupisa ruan. ³¹ Wa'a gubu' arigi da garam mangan mpada ungar mana' wasang' i atang'a ungar wasa' i uda nam bunumpan u. Da manga mpada gum wasa' wasang' i tipa fada ungaran i uda nam bunumpan u. ³² Maram wafur nam wa'an da Lot fininggan. ³³ Manga intsa'a i rima runggan sib i nanggan mpada bini ming'a intap ani da bung' arim ganunggan rai, da bitsinta' garam rima runggan rai da bung' arim ganunggan sib. ³⁴ Dzi nani da agam, rib iru' mpru'a ruan ging'a rabi' da idziang arigi, da bung' ayu mangan da mangan bung' ampai.

17:32: Mia 19:26 **17:33:** Mt 10:39; 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24;
Ywn 12:25

³⁵ Sagat iru' mpru'a ruan rusa dzangkum, da bung' ayu mangan da manga bung' ampai.” ³⁶ ‡

³⁷ Da ribarangan ini, “Nifutsarif, nigì bung' awa' aming' anung'?”

Da Yisu ini, “Apu mampan mangan ming'a anung', da ibingimp santan bung' ais ampru' gin.”

18

Nan Raman Sagat Yaruf da Garam Raruda Nan

¹ Yisu ini nan raman i santing'a riban atsung'a gin i udagin mai' mai', da bida sauda nidzun da anung' rarai'a gin u. ² Da ini ibiani, “Ming'a gamp mangan da garam raruda garam mangan impai, da anung' irat i Anutu ma itsarif garam gar u. ³ Da sagat yaruf mangan impai gamp igi mpru', da iti fa rutin mai' mai' i nida wangu barabin gan bida ani, ‘Warim nan rima dzi sib i gang' garam ipiapang' aga.’ ⁴ I gubu' fain da garam igi bugin rima sagat igi sib, da raiyi ini i wangungan, ‘Dzi anung' irat i Anutu ma itsarif garam gar u, ⁵ da bitsinta' sagat yaruf ani iti ba da dzi mai' mai' da dzi rarai'. Dzi bung' arim sib i barabin gan, i maba mai' mai' da dzi da dzi awang' ama' i.’ ”

⁶ Da Nifutsarif ini, “Watsanga garam maisan raruda garam igi nan gan nidan. ⁷ Da ibi anung'? Anutu wasang' rima garaman piriang'an sib aru udagin rutin gubu' da idziang sib angu, ma? Ma

‡ **17:36:** Ming'a papiar ratar fain da ikakar nan ibiani, *Garam iru' mpru'a ruan rafa gum, da bung' ayu mangan da mangan bung' ampai*, da bitsinta' papiar ratar miamun ugu wakar ampap 36 igi u.

Arangan bung' arim barun rutin? Ima!! ⁸ Dzi nani da agam, Arangan bung' arim ribarangan sib sung angu. Da bitsinta', dzi gut i agam, gubu' Garam Narunggan tipa badan, da Arangan bung' awa' da garam muarutsan ming'a intap ani ma ima'?"

Nan Raman Garam Farisai da Garam Uda Takis

⁹ Yisu ini nan raman mangan ani da garam fain tsarifa runggan bini yusan da rasuda rib fain, ¹⁰ "Garam iru' iyab Ungar Mararam i udagin da Anutu, manga Farisai da manga garam uda takis. ¹¹ Da garam Farisai imunti iyab da iyugin i runggan ibiani, 'Anutu, dzi rim dangki da agu, i dzi anung' ibi garam fain aga u — wapa nam, da nanga maisan, da arara'an ma bida garam uda takis araga. ¹² Da gubu' iru' ming'a wasa' i sunta' santan da dzi pa' ruang' i nam gadan, da dzi brang nanggung' ufuman isang' 10 da dzi rim i gan bits ibia' da agu.'

¹³ "Da bitsinta' garam uda takis imunti rugunti'. Da arangan anung' idatang iyab gunungun, da bitsinta' itsiats nugun i santing'a wangun barabin gan da ini, 'Anutu, wagaib dzi garam maisan ani.'

¹⁴ "Dzi nani da agam, garam aruani iwa' ruru-rungan i Anutu maranggan sib da itip iru' gan ungaran, da garam Farisai ima'. I rib santan tsarifa runggan da Anutu bung' arasu, da rib rasuda runggan da Anutu bung' atsarif."

*Mama' Narun Narun da Yisu
(Matiu 19:13-15; Markus 10:13-16)*

15 Rib fain iyu mama' narun narun ibinigi iba i Yisu rima bangin ragun gin. Da gubu' riban atsung'a gin tsanganda bida nigi da impi' ribarangan. 16 Da bitsinta' Yisu inu' i mama' narun narun bada rutin, da ini da riban atsung'a gin ibiani, “Watangin narun narun igi naba da dzi da anung' muntida sib in, i Anutu nang-gan mpada tayang' gan garaman bung' awa' da garam sanaban bida narun narun ani. 17 Dzi nani nan nidzun bingan da agam, manga mamida muarutsa Anutu i mpada tayang' arangan bida mama' narun da wasang' i mpada wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman.”

Garam Nam Bunump Tsira'

(Matiu 19:16-30; Markus 10:17-31)

18 Da garam gudzun mangan igut i Yisu ibiani, “Kidungwaga tsira' bini, dzi bunanga bida anung' i wa'an da nam mpada ratar ntingan?”

19 Da Yisu ini, “Ibi anung' da u faring' dzi bini? Garam manga anung' bini u. Ima'. Anutu runta' angu. 20 U sru' i nan faidagin sib ibiani, ‘U ma arara' ma'. U mais garam funub ma'. U mawap nam ma'. U madzur garam ma'. Watsarif ramanggam da rinanggam.’”

21 Da arangan ini, “Dzi yatsung' sanab igi santan da dzi mama' isi' angu.”

22 Gubu' Yisu ringantagin da ini rutin, “Da bitsinta' u wanang sanab bitsinta' aruani u.

18:16: Mt 19:14; Mk 10:14 **18:17:** Mt 18:3; Mk 10:15; Ywn 3:3,5,7; 1Pe 1:3,23 **18:18:** Mt 19:16; Mk 10:17; Lk 10:25 **18:19:** Mt 19:17; Mk 10:18 **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Mt 5:21,27; 15:4; 19:18-19; Mk 7:10; 10:19; Ro 13:9; Ef 6:2-3; Dzm 2:11

Wafan da wasub moni i nam bunumpam santan da warim moni da garam sauda runggan da u bung' awa' da nam bini naming' Gunungun. Da waba atsung' i dzi.” ²³ Da gubu' garam arigi ringanta i nan igi, da arangan wangun ibarabin gin, i arangan garam nam bunump tsira'.

²⁴ Da Yisu itsanga arangan wangun ibarabin da ini, “Rib ruta nam bunump tsira' bung' abarabin wasi i atang'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. ²⁵ Bida kamir nida i atang'a i nil marabampun da barabin gan wasang' garam nam bunump barabin gan atang'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman.”

²⁶ Da rib ringanta i nan igi igutin, “Bidanigi da mangan igi bung' awa' da nam mpada ratar ntingan?”

²⁷ Da Yisu rung' ini, “Nam garam gar mamida i sang'a i nangan ugu da Anutu isang' i nangan.”

²⁸ Da Petrus ini, “Waringantin, aga tangin nanggang' santan rai da yatsung' agu.”

²⁹ Da Yisu ini da ribarangan, “Dzi ni nan nidzun bingan da agam, rib aru tanginda gampan, ma fininggan, ma raman da rinanggan, ma rain rusan, ma narun rusan, i ming'a wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman, ³⁰ ribarangan bung' ayu nam nayus nidzun angu i nanggan tanginda rai ugu da gubu' mpada ming'a intap ani, da gubu' buntun aga da ribarangan bung' awa' da nam mpada ratar.”

*Yisu Itip Iragi Nanggan Mampan Wasi
(Matiu 20:17-19; Markus 10:32-34)*

³¹ Yisu iyu riban 12 igi angu da ini nan rutin, “Agi yung sanab iyab Yerusalem da nan santan profet ruas akara i Garam Narunggan ugu bung' asu nidzun naming' igi. ³² Bung' arim Arangan nafan da garam ming'a mana' i utup Yuda bang- inggan.* Da ribarangan bung' arim umpurin, da bung' arim ubin, da bung' atuping' nifu gurun i Arangan, ³³ da bung' aripi Arangan, da nais funub. Da gubu' suda iru' da bits da bung' atip amunti marata'.” ³⁴ Da bitsinta' rib atsung'a gin igi anung' isru'gin, i nan igi wainggan rung' iming' maradzigin i ribarangan. Da ribarangan anung' isru' i nan idzuwai Arangan nidan.

*Maran Gampaman Ming'a Gamp Dzeriko
Maran Ita'*

(Matiu 20:29-34; Markus 10:46-52)

³⁵ Aru Yisu fasuda uts da Dzeriko da garam maran gampaman impa sanab ringampa i yai'a ruan da garam. ³⁶ Da gubu' ringanta i garam ampi tsira' bafadan da igutin i nam idzuwai igi iwa'. ³⁷ Da ribarangan ini da arangan, “Yisu garam Nasaret ugu iba.”

³⁸ Da aranga nu', “Yisu, Tafit Narunggan, wa- gaib dzi ani!” ³⁹ Da rib mung'a fada i Yisu impi' arangan, da ini rutin i mpada frap nufan. Da

* **18:32:** garam ming'a mana' i utup Yuda bangingan - Garam Yuda gudzunggan bung' arim Arangan nafa da garam Rom bangingan. Garam Rom anung' garam Yuda u, da bitsinta' garam Rom igi impa tayang' garam Yuda intapan. **18:38:** Mt 9:27; 20:29-30; Mk 10:46-47

bitsinta' arangan iyai' nifun tsira', "Tafit Narungan, wagaib dzi ani!"

⁴⁰ Yisu ifa munti da ini da garam i uda arangan bada rutin. Da gubu' arangan bawa'a uts, da Yisu igutin ibiani, ⁴¹ "U buni dzi nanga bida anung' i agu?"

Da arangan ini, "Nifutsarif, dzi ni marang' dzidziwandan i tsanganda nam."

⁴² Da Yisu ini da arangan, "U maranggam nawa' bini i u nanggam muarutsan angu itip u maranggam." ⁴³ Sung angu da aranga maran in-tap ruan da itsanga nam mana', da yatsung' Yisu da itsarif Anutu. Gubu' rib santan tsangandan nam igi, da itsarif Anutu ibinigi.

19

Sakayus Garam Uda Takis

¹ Yisu iwa' gamp Dzeriko da iyung wasa' i gamp igi. ² Da garam mangan impai gamp igi binganggan Sakayus, arangan garam uda takis gudzungan ruta nam bunump. ³ Arangan maran ifur i tsanganda Yisu igi ibi anung', da bitsinta' arangan uts angu da arangan wasang' tsanganda Yisu i garam ampi tsira' igi. ⁴ Ibinigi da arangan irunt imung' sanab Yisu yunga fada gin igi da iyab gai tsira' mangan i tsanganda Yisu. ⁵ Gubu' Yisu bawa'a mumai igi, da irarab iyab da ini ibiani, "Sakayus waru' sung, aruani da dzi bung' ampa ungaram."

⁶ Sakayus iru' sung angu da iyu Yisu iyab ruta nugun tsia'an. ⁷ Garam santan tsanganda nam igi

da igurungur da ini nan da ruan, “Arangan isu ampi ifa rut garam maisan bingan aga impai.”

⁸ Da bitsinta' Sakayus imunti iyab da ini da Nifutsarif, “Nifutsarif, waringantin. Aruani da dzi bung' ais nam bunumpang' ani wasa' farab; marafaing' bung' aming' da marafaing' da dzi narim da garam sauda runggan. Da dzi bung' atip narim nam munga' da rib dzi iyu'an da uda takis yusan gin, da dzi bung' arim raragun gin nasang' 4.”

⁹ Da Yisu ini, “Gubu' aruani angu da utup ungar aruani iwa' da nam rima sib, i garam ani binigi Abraham yangin gan nidzun. ¹⁰ I Garam Narunggan iba i sauda garam runta asub da tipa udan.”

Nan Raman Garam 10 Uda Moni

¹¹ Gubu' ribarangan rung' rima ringan i nan igi, da Arangan ini nan raman mangan, ibiani Arangan isu uts da Yerusalem da garam maran ifur i Anutu nanggan mpada tayang' gan garam bung' awa' dzidziwan sung angu naming' igi. ¹² Da Arangan ini, “Garam tsira' mangan nanga i fada gamp bingibing mangan i king tsira' rima bingan king da arangan ida tipa badan i mpada tayang' intapan. ¹³ Ibinigi da arangan inu' garam guman 10 impru', da irim moni mair bitsinta' bitsinta'* isang' santan. Da arangan ini, ‘Warim gum i moni ani nasang' dzi tipa badan.’

¹⁴ Da bitsinta' rib intap igi ibugin arangan, ibinigi

19:10: Ywn 3:17; 1Ti 1:15 * **19:13:** moni mair bitsinta' bitsinta'- Moni mair bitsinta' igi isang' moni udan i gum nangan da ukam iru' da bits.

da itangin garam fain yatsung' arangan i gamp igi i nida nan da king tsira' bida nigi, 'Aga bugin garam arigi suda aga king gang!'

15 "Da gubu' arangan suda king sib da itip iba gampan. Ida arangan itangin nan i mama' gum arangan rima moni rutin ugu i bada rutin. Arangan ini sru'agin i moni rima rutin ugu iying' ibi anung'. 16 Da miamun iba da ini, 'Tsira', u moni mair gam dzi nang gum in da dzi wa' da moni mair 10 impru.'

17 "Da garam tsira' gan ini, 'Dzi mama' gumang' bini, u nang bini iyus. U mpa tayang' nam isi' angu da u santing' ibi dzi sang' rima nam tsira' yaba u banginggam, ibinigi da u bung' ampa tayang' gamp tsira' 10.'

18 "Da garam suda iru'run iba da ini, 'Tsira', u moni mair gam dzi nang gum in da dzi wa' da moni mair 5 impru.'

19 "Da gan garam gudzunggan ini, 'U bung' ampa tayang' gamp tsira' 5.'

20 "Ida garam mangan iba da ini, 'Tsira', u moni mair gam aruani. Dzi pati' i bru' isi' mangan da dzi dzigin. 21 I dzi rat i agu i u garam nida nan mara dampan. U yu moni i rib fain uwatsuwatan da ufum nam gadan u mamida ntangan.'

22 "Da arangan garam tsira' gan ini rutin ibiani, 'U garam gum maisan! Dzi bung' araru agu natsung' u nan gam nidan. Ama', u ni dzi garam nan mara dampan, a? Da dzi nang da iyu moni dzi mamida suda uwatsuwatan in da nam gadan dzi mamida ntangan igi, a? 23 Ibi anung' da

u madarim dzi moni gang' da garam mpada tayang' moni i rib ba udan i nanga gum in? Bida nigi da gubu' dzi tipa badan da dzi sang' uda isi' pas ragun i dzi moni gang'.' ²⁴ Ida arangan ini da rib muntidan igi ibiani, 'Wayu moni sinung' garam arani da warim wafan da garam aru wa'an da moni mair 10 ugu.'

²⁵ "Da ribarangan ini, 'Da bitsinta', Tsira', garam igi yu moni mair 10 sib.'

²⁶ "Garam tsira' ini nan munga' ibiani, 'Dzi nani da agam santan nabiani, manga uda nam da nanga gum bini yaba gin da rubung' ayu fain. Da bitsinta' manga uda nam isi' pas angu da mamida nanga gum in, da dzi bung' ayu sinung' arangan.

²⁷ Da bitsinta' wayu rib aru rima ipiap i dzi da buginda i dzi suda i king gan ugu naba aruani da wais funub i dzi maranggang'."

Yisu Yatang' Yerusalem

(Matiu 21:1-11; Markus 11:1-11; Yowanis 12:12-19)

²⁸ Gubu' Yisu nida nan aru nigi sib, da Arangan iyung iyab ifa i wa'a Yerusalem. ²⁹ Da gubu' Arangan wa'a uts da Betfage da Betani ming'a Mamai Oliv, da itangin garaman atsung'a gin iru' imung', ³⁰ da ini rutin ibiani, "Agam wamung' afa gamp isi' mangan naga, da gubu' agam atang'a fada gamp igi da agam bung' atsanga dongki narun mangan dzuran, da agam wapira' da wayu aba. ³¹ Bida rib fain guta agam, 'Ibi anung' da agam ipira' dongki igi?' Da wani rutin nabiani, 'Nifutsarif ini nanga gum in.' "

³² Ibinigi da rib tanginda mung'an igi ifan da itsanga ibi Arangan nida rutin ugu. ³³ Gubu' ribarangan pira'a dongki narun da rinun rusan igutin, "Agam ibu pira' dongki narun igi iya'?"

³⁴ Da ribarangan ini ibiani, "Nifutsarif ini nanga gum in." ³⁵ Da ribarangan iyu ifa da Yisu da ribarangan irim ngarukui gan iyab gin da itangin Yisu iyab impa gin. ³⁶ Yisu rung' impai i dongki ifan da ampi tsira' igi iyafus ngarukui gan i sanab imung' i Arangan. ³⁷ Gubu' Yisu basuda uts mumai sanab ru'a Mamai Oliv igi da utup tsira' atsung'a Yisu nugun itsia' da iyai' nifun tsira' i tsarifa Anutu i nam mara maran santing'a Anutu nampanggan ribarangan tsangandan ugu.

³⁸ Da ribarangan inu',

"Nifutsarif ifinti king aru bada i Arangan binganggan!

Nan nufan iming' wasa' i Anutu ming'a Gunungun da garam intap!

Anutu impa wagung' ruta nam puatsadan!"

³⁹ Da Farisai fain ming'a wasa' i ampi tsira' igi ni da Yisu ibiani, "Garam tsira', wampi' gam utupam atsung'a i agu ani i anung' nida nan bida nigu u."

⁴⁰ Da bitsinta' Yisu ini ibiani, "Dzi nani da agam, bida ribarangan frap nufan da tauf santan bung' ayai' nifun tsira'."

⁴¹ Gubu' Yisu basuda uts da Yerusalem da tsanganda gamp tsira' igi da irang gin. ⁴² Da ini, "O Yerusalem, dzi marang' yari i u madasru'gin i sanab mpada bini da gubu' aruani, da bitsinta'

idzigin ruan i u maranggam. ⁴³ Gubu' maisan bung' abawa' da agu da u garam ipiapam bung' arim ntiang i intap da gai natsuafi' agu i isa agu. Da bung' amunti natsuafi' agu nasang' fa arida tam sib. ⁴⁴ Da ribarangan bung' abrang agu da utupam mpada wasa' i agu rai. Da u bung' asu intap uta', da tauf rima ungar in manga wasang' ming'a ragun i tauf mangan u. I wain ibi u wasru' i gubu' Anutu bada i rima agu sib.”

Yisu Idaru Garam Rantsa Nam Ming'a Ungar Mararam Rai

(Matiu 21:12-16; Markus 11:15-18)

⁴⁵ Ida Yisu ifa Ungar Mararam da idaru garam rantsa apu da nam fain i suba moni gin i tsaradan da Anutu rai. ⁴⁶ Da ini da ribarangan ibiani, “Nan ming'a Anutu nan gan ratar akaran ibiani, ‘Dzi ungarang' igi nasu ungar udagin.’ Da bitsinta' agam inang ibi garam wapa nam mumai gan kupa gin!”

⁴⁷ Gubu' sib angu da Yisu ifis i nan iming' Ungar Mararam. Da bitsinta' garam pumu'a Anutu gudzun rusan, da garam gudzupu' i nan faidagin, da garam gudzun ming'a wasa' i ampan igi intsa' i isa Arangan funub. ⁴⁸ Da bitsinta' isau sanab wasi i isa Arangan funub i garam santan isu uts da Arangan i rima ringan i nan santan Arangan fisagin.

20

Igut i Yisu Nampanggan

(Matiu 21:23-27; Markus 11:27-33)

¹ Gubu' mangan Yisu rung' utusa i nan da garam da fisa i sising' bini ming'a Ungar Mararam igi, da garam pumu'a Anutu gudzun rusan, da garam gudzupu' i nan faidagin, da garam gudzun ming'a wasa' i ampan iba da Arangan. ² Da ribarangan ini da Yisu ibiani, “Wani da agai i u nang nam ani i manga nampanggan, da manga rim nan igi da agu?”

³ Da Yisu ini nan munga', “Dzi binigi bung' agut i agam mung' i nan mangan. Wani da dzi, ⁴ manga rim nampang i Yowanis ruruba garam in igi, Anutu ma garam gar?”

⁵ Da ribarangan ini nan da ruan ibiani, “Bida agi nida bida ani, ‘Iba iming' Anutu gin,’ da arangan bung' ani, ‘Da agam mada muaruts arangan?’ ⁶ Ma bida agi nida, ‘Iba iming' garam gar in,’ da garam santan bung' atapu agi funub i tauf, i ribarangan imuaruts i Yowanis igi profet mangan.” ⁷ Ibinigi da ribarangan ini, “Aga anung' isru'gin i arangan nampanggan iba iming' anung'.”

⁸ Da Yisu ini ibiani, “Ibinigi da dzi wasang' i nidan da agam i manga rim nampang da dzi i nanga nam ani.”

Nan Raman i Garam Mpada Tayang' Gum Wain (Matiu 21:33-46; Markus 12:1-12)

⁹ Yisu ini nan raman ani da ampan, “Garam mangan intang guman wain mangan. Da irim ifa rib faing' banginggan i nanga gum yaba gin. Da itip nan i ribarangan uda nam igi nidzungan marafaing' da rima faing' da arangan. Ida arangan ifa gamp bingibing mangan isang' gubu'

gunti' bingan. ¹⁰ Da wa'a gubu' wain nidzun dzuban da itangin mama' guman mangan ifan da garam mpada tayang' gin igi i uda nam nidzun igi arangan gan faing'. Da bitsinta' garam mpada tayang' gum igi yis mama' gum igi da iwat rai ifa bangi sasa'. ¹¹ Da arangan itip itangin mama' gum bits ifan. Da bitsinta' ribarangan irim ub in da yis arangan ibinigi da iwat rai ifa bangi sasa'. ¹² Da itip itangin mama' gum isu iru' da bits da ribarangan yis da irim bi' rutin da itapu iwa' mana'. ¹³ Ida gum wain rinunggan ini, 'Dzi nabu nang nabi anung'? Dzi bung' atangin narunggang' marang' aridagin rururungan; dzi marang' ifur ibi ribarangan bung' atang' warang' gin.'

¹⁴ "Da bitsinta' gubu' garam mpada gum wain igi tsanganda garam igi narunggan badan da ini da ruan, 'Garam igi bung' asu wain i ramanggan nanggan santan; agi nais arangan funub da gum wain ani bung' asu agi gang'.' ¹⁵ Ibinigi da ribarangan itapu arangan iwa' sinung' gum wain igi da yis funub.

"Da gum wain rinunggan bung' anang nabi anung' i ribarangan? ¹⁶ Arangan bung' aba da nais rib mpada tayang' gum wain igi funub da narim nafa da rib fain."

Gubu' ribarangan ringanta i nan igi da ini, "Nam igi anung' wa'an u!"

¹⁷ Yisu irarab ribarangan da igutin, "Bida ma'an da nan akaran ani wainggan ibi anung'? 'Tauf aru garam tipa ungar tapuda rai ugu

isu tauf bini iyus tauf santan i antung'a ungar yaba gin.'

¹⁸ Rib santan rua'a ragun i tauf igi da bung' apu' fafarab. Da tauf igi rua'a ragun i mangan da bung' arurumus ruan."

¹⁹ Da garam gudzupu' i nan faidagin da garam pumu'a Anutu gudzun rusan isau sanab i mpunga Arangan sung. I ribarangan isru' i nan raman nidan igi intuang ribarangan. Da bitsinta' ribarangan irat i garam santan igi.

*Rima Takis Fada da King Tsira' Kaisar
(Matiu 22:15-22; Markus 12:13-17)*

²⁰ Ibinigi da rung' itsanga Arangan ragun, da itangin garam i arang'a gin, inang runggan ibi garam nan nidzun. Tuas arangan maran ifur i mpunga Yisu yaba i nifun nan nidan da rima fada kiap tsira' i raruda Arangan. ²¹ Ibinigi da garam arang'a gin igut i Arangan, "Kidungwaga tsira', aga sru'gin u ni nan da u santing' agai i nan rururungan. U watsarif garam mangan da u dzigin nan gin u, da bitsinta' u ni nan nidzun rururungan angu da santan i santing'a Anutu sanaban. ²² Garam Yuda nan gan faidagin ini wai, isang' agi rima takis fadan da Kaisar ma ima'?"

²³ Arangan itsanga tuas aranga uwayantan iyu'a Arangan igi da ini da ribarangan ibiani, ²⁴ "Wasanting' dzi i moni mangan. Manga maraganunggan da binganggan iming' gin?"

²⁵ Da tuas aranga ni ibiani, "Kaisar."

Da Arangan ini da ribarangan, “Ibinigi da warim Kaisar nanggan nafan da Kaisar da Anutu nanggan nafan da Anutu.”

²⁶ Da ribarangan irunt fafun i nan munga' Aranga nidan, da impa frap nufan angu. I ribarangan wasang' i iyu'a Arangan i nida nan asub ming'a ampan tsira' maran i raruda Arangan gin u.

Nam Uda Ruan da Muntida Marata'
(*Matiu 22:23-33; Markus 12:18-27*)

²⁷ Utup Sadusi, nida garam mampan mamida tipa muntida marata' ugu, fain iba da Yisu da igutin, ²⁸ “Kidungwaga tsira', Moses yakar nan faidagin ani da agi ibiani, bida sangat mangan gabungan mampan da mamida rima narun, da garam igi rainggan mangan bung' ayu sangat yaruf igi da narim narun i rainggan binganggan. ²⁹ Ibinigi da garam mangan narun rusan marub 7. Miamun iyu sangat da anung' irim narun da imamp. ³⁰⁻³¹ Da rain atsung'an itip iyu sangat yaruf igi da bitsinta' imamp sinung' sangat da narun ima'. Da rain ruas santan igi yatsung' ruan i sanab bida nigida imamp sib ruta narun ma'an. ³² Da sangat imamp bampam sib in. ³³ Da gubu' buntun da garam mampan tipa muntida marata' da manga aru nigida bung' asu sangat igi gabungan? I garam 7 igi iyu arangan.”

³⁴ Da Yisu ini da ribarangan, “Ming'a intap ani da garam da sangat iyu ruan. ³⁵ Da bitsinta' wa'a gubu' aga da rib Anutu tsanganda bini i tipa muntida marata' ming'a badzab gampan

wasang' uda ruan. Ima'. ³⁶ Da ribarangan anung' isang' tipa mampan, i ribarangan iwa' ibi angira, da isu Anutu narun rusan, i ribarangan imunti marata' iming' badzab gampan. ³⁷ Da Moses isanting' wasi i garam mampan tipa muntida marata' igi iming' nan akaran yaba i dzaf gada gai maragagab, da gubu' faring'a Nifutsarif bida ani, 'Abraham Anutu gan, da Isak Anutu gan, da Yakop Anutu gan.' ³⁸ Da Arangan anung' isu garam mampan Anutu gan. Ima', isu garam mpada maran ta'an Anutu gan, i ming'a Arangan maranggan da garam santan impa marata'."

³⁹ Da garam gudzupu' i nan faidagin fain ini Arangan nan gan munga' ibiani, "Kidungwaga tsira', u ni nan bini." ⁴⁰ I ribarangan irat i rung' guta Arangan i nan fain.

Manga Narunggan Kristus?

(Matiu 22:41-46; Markus 12:35-37)

⁴¹ Ida Yisu igut i ribarangan, "Ibubi anung' ida rib ini Kristus igi Tafit yangin gan? ⁴² Tafit runggan ini nan igi wasi iming' papiar nida Mint Tsarifa Anutu,

'Nifutsarif Yawe ini da dzi Nifutsarifang' ibiani,
"Wampa dzi banging' bini

⁴³ nasang' dzi rasuda u garam ipiapam
nasu bintip i u rima fagam yaba gin." '

⁴⁴ Tafit ifaring' arangan 'Nifutsarif', da ibubi anung' da busuda Tafit yangin gan?"

20:37: Kis 3:6,15; Mt 22:32; Mk 12:26; Ap 3:13; 7:32 **20:40:**
Mt 22:46; Mk 12:34 **20:43:** Mnt 110:1; Mt 22:43-44; Mk 12:36;
Ap 2:34-35; Hi 1:13

Watsanga Runggam Sib i Garam Gudzupu' i Nan Faidagin

(Matiu 23:1-7; Markus 12:38-40)

⁴⁵ Rib santan rung' ringanta i nan da Yisu ini da gan riban atsung'a gin, ⁴⁶ “Watsanga runggam sib i garam gudzupu' i nan faidagin. Maran yari i atsufa ngarukui tsira' faga gunti' da yunga ampan maran ming'a maket i garam tsarifan da rima bingan tsira' rutin. Da maran yari i uda mumai miamun angu ming'a ungar mpru'a ruan gin da ming'a nam gadan tsira'. ⁴⁷ Da bitsinta' ribarangan yiyu' sangat yaruf i uda i nam bunumpan da ini runggan bini i udagin faga gunti' bingan. Garam bida nig i da bung' awa' da nam tsakia tsira' nayus.”

21

Sangat Yaruf Dangki Gan Riman

(Markus 12:41-44)

¹ Gubu' Yisu ra'a i maran da itsanga garam ruta nam bunump fain rima dangki gan ru'a bugis dangki gan. ² Da sangat yaruf sauda runggan mangan ibinigi irim moni narun iru'run iru'. ³ Da Yisu ini, “Dzi nani nan nidzun da agam, sangat yaruf sauda runggan aruani irim nam iyus rib fain aga. ⁴ Garam santan igi irim dangki gan iming' nam bunumpan tsira' igi isang' maran furan gan. Da bitsinta' sangat sauda runggan ani rim nam bunumpan santan aru rima arangan sib in.”

Nam Santing'a Gubu' Buntun
(Matiu 24:1-35; Markus 13:1-31)

⁵ Rib fain ini nan da ruan iyab i Ungar Mararam giradan i tauf grigri'an bini bini da nam rima suda dangki fadan da Anutu. ⁶ Da bitsinta' Yisu ini, “Nam idzuwai agam tsangandan da aruani, da gubu' mangan bung' abawa' da tauf ming'a raragun i ruan ani bung' agru' ruan sib.”

⁷ Da ribarangan ini, “Kidungwaga tsira', gubu' idzuwai da nam igi bung' awa'? Da nam idzuwai igi bung' awa' mung' i santing'a nam igi gubu' gan isu uts i wa'an?”

⁸ Da Yisu ini, “Watsanga runggam sib i garam iyu'a nam. I garam ampi bingan bung' aba i dzi binganggih' da nani, ‘Dzi Arangan ani,’ ma ‘Gubu' maran isu uts.’ Da anung' atsung'a ribarangan u. ⁹ Gubu' agam ringanta i nan i nam isa ruan tsira' wa'an, da anung' ratan u. Hai, nam igi bung' awa' mung' raiyi, da bitsinta' gubu' buntun wasang' i wa'a sung u.”

¹⁰ Ida Arangan itip ini da ribarangan, “Garam intap manga bung' auri' da nais garam intap mangan, da king mangan bung' auri' da narut king mangan nais ruan. ¹¹ Da nam maisan bida ani bung' awa' naming' intap mara maran: tufuring', rinin ging'an tsira' tsira' fain da nam mangits tsira', da nam ratan da nam santing'an bung' awa' naming' maranguntung.

¹² “Da bitsinta' nam bida ani bung' awa' mung' raiyi: garam bung' ampung agam da narim tsakia da barabin da agam. Tuas arangan bung' araru agam naming' ungar mpru'a ruan gin da narim agam i karabus. Da nausu agam i muntida

king da gabman tsira' maranggan i wain, agam yatsung' i dzi. ¹³ Da nigi bung' awa' abi sanab agam nida dzi sising' bini gang' wasi da santing'a agam nanggam muarutsan da ribarangan. ¹⁴ Da bitsinta' anung' maram fura i tipa nan mung' i rima runggam sib i nida nan bida anung'. ¹⁵ Dzi bung' arim nan da mararuru da agam i agam ipiapam anung' nida nan munga' da agam. ¹⁶ Da anung' rib fain angu u, agam utupam ibinigi — ramanggam da rinanggam da raim rusam da rinum rusam — bung' arim agam nafan da garam fain banginggan da nais agam fain funub. ¹⁷ I dzi angu da rib santan bung' abugin agam. ¹⁸ Da bitsinta' nam arigi mangan anung' isang' siata agam ganunggam rai, ima'. ¹⁹ Agam buaring'a barabin da muntida babampaf in da agam bung' awa' da nam mpada ratar.

²⁰ “Gubu' agam tsanganda garam singaari muntida wafi'a Yerusalem da agam wasru' gin nabi gubu' siata gamp igi iba su uts. ²¹ Ida rib mpada intap Yuda narunt sib nafa mamai, da rib mpada wasa' i gamp Yerusalem igi nawa' sib, da rib mpada mana' i gamp igi anung' tipa atang'a fadan u. ²² I gubu' arigi da Anutu bung' arim nam munga' natsung' nan santan akaran ugu. ²³ Da gubu' arigi bung' arim barabin nayus da sangat wangundan da sangat narun mitan. I barabin tsira' bung' awa' intap ani da Anutu bung' ayats wangun sasusan ragun i garam Yuda ani. ²⁴ Da garam singaari bung' ais rib igi fain funub i bainat da nampung fain nasu garam karabus nafa intap santan. Da garam ming'a mana' i

utup Yuda bung' arasu Yerusalem nasang' garam mana' igi gubu' gan bantsupan.

²⁵ “Da nam santing'an maran mangan bung' awa' i gubu' da ukam da ngantam. Da ming'a intap da garam utup santan bung' arat da uwayant bung' arintsum ruan i uruts kungan da iyamiyam tsira'. ²⁶ Maran bung' afur nam nanga i wa'a intap da bung' arat da maran nadidirunt da namamp asub, i nam rini urun idzuwai ming'a maranguntung wagung' bung' audza i ruan. ²⁷ Ming'a gubu' arigi da ribarangan bung' at-sanga Garam Narunggan bada ming'a maraum wasa' ruta nampang da nanggan dzidziwandan tsira'. ²⁸ Gubu' nam bida nig i bung' wa'an da wamunti wayab da anung' ratan u, i gubu' Anutu tipa uda agam iba su uts.”

²⁹ Arangan ini nan raman ani, “Watsanga gai fik da gai santan aga. ³⁰ Gubu' gai yafan pu'an da agam bung' atsangan da wasru'gin nabi gubu' rima maraburuab da nidzun wa'an isu uts. ³¹ I sanab bida arigi angu da gubu' agam tsanganda nam bida nig i wa'an da wasru'gin nabiani, Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman iba su uts. ³² Dzi nani nan nidzun da agam nabiani, rib utup rung' mpadan da gubu' aruani fain rung' bung' ampai nasang' nam santan igi wa'an. ³³ Gunungun da intap bung' antsup sib, da bitsinta' dzi nan gang' bung' aming' ratar nanting.

*Tsanganda Rungam Sib da Gubu' Sib Angu
(Matiu 24:36-44; Markus 13:32-37)*

34 “Watsanga runggam sib i agam anung' numa mpui maradidirunt yusan da nanga sanab maisan da maram anung' furan nan i nanggam mpada bini ming'a intap ani. I sanab bida nigibung' arim wangu barabin da agam, da gubu' arigi bung' awa' da agam sung angu 35 nabi pungip* mpunga apu. I gubu' arigi bung' awa' da rib santan mpada ming'a intap da intap. 36 Ibinigi da gubu' sib angu da agam watsanga runggam sib, da waugin i uda rini urun i wa'a sinung' nam santan nanga i wa'an igi ida muntida Garam Narunggan maran.”

37 Gubu' sib angu da Yisu ifis i nan iming' Ungar Mararam, da idziang santan Arangan ifa mpai Mamai Oliv. 38 Da garam santan iba da tata' maratait i ringanta i Arangan fisa i nan ming'a Ungar Mararam.

22

Yudas Itip Nan i Rima Yisu Fada Garam Ipiapan Banginggan

1 Gubu' tsira' garam Yuda gada bret yist ma'a gin* faring'a bida Angira Atupa Sib gubu' gan isu uts i wa'an. 2 Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin isau sanab maradzigin i isa Yisu funub, i rib-arangan irat i ampan bung' ais ribarangan. 3 Da

* **21:35:** Pungip igi da rabu rabun nifun gan ratar faring'a i trep mpunga apu gin. * **22:1:** Gubu' tsira' garam Yuda gada bret yist ma'a gin - Anutu ini da garam Yuda i gada bret yist ma'a gin da tipa runggan i tanginda intap Idzip rai sung angu. Wafaris Kisim Bek gudzun 12.

Yudas Iskariot, rib 12 ugu gan mangan, Sadang yatang' gin, ⁴ da ifan da garam pumu'a Anutu wain da garam singaari mpada tayang' Ungar Mararam gudzun rusan. Da irut itip nan i sanab idzuwai rima Yisu fada ribarangan banginggan. ⁵ Da ribarangan nugun inuf da itaga ruan i rima moni da arangan. ⁶ Da Yudas yis yaring gin da ifang' i gubu' bini mangan ampi tsira' mamida i wa'an da rima Yisu da ribarangan.

Nam Gadan Maran Fura Angira Atupa Sib

(Matiu 26:17-25; Markus 14:12-21; Yowanis 13:1-30)

⁷ Gubu' miamun nam gadan tsira' bret yist ma'a gin iwa'. Da gubu' arigi da bung' ais dumpa narun i tsarada suda dangki i maran fura gubu' Angira Atupa Garam Israil Sib. ⁸ Da Yisu itangin Petrus da Yowanis da ini, “Wafan da watip nam gadan maran fura Angira Atupa Sib i agi mpru'a ruang' gadan.”

⁹ Da rib iru' igi igutin, “U ni aga tipa ming'a anung'?”

¹⁰ Da Yisu ini, “Gubu' agam atang'a Yerusalem igi da agam bung' awa' da garam manga buaring'a gur mpui gan, da agam watsung' arangan nafa ungar aranga fa atang'a gin. ¹¹ Da wani da ungar rinunggan igi nabiani, ‘Kidungwaga tsira' igutin: Mumai wasa' ampi gan mangan iming' anung' i dzi ruta ribang' atsung'a i dzi gada nam maran fura Angira Atupa Sib in?’ ¹² Da arangan bung' asanting' agam i mumai tsira' mangan iming' ungar wagung' tipa sib, da agam watip nam gadan naming' igi.” ¹³ Ribarangan ifa gamp

igi da itsangan nam ibi Yisu nidan, ibinigi da ribarangan itip nam gadan Atupa Sib.

¹⁴ Gubu' maran ibawa' da Yisu irut aposelan impa i gada nam. ¹⁵ Da Arangan ini da ribarangan ibiani, “Dzi marang' yari iyus i ruta agam mpru'a ruang' gada nam Angira Atupa Sib ani raiyi da dzi musa uda barabin. ¹⁶ I dzi nani da agam, dzi wasang' tipa gada nam Angira Atupa Sib ani u, nasang' wainggan wa'a suda nidzun ming'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman.”

¹⁷ Da iyu kap wain gurun da irim dangki gin sib da ini, “Wayu wabia' da wanum wasang' ruam. ¹⁸ I dzi nani da agam, aruani da fadan dzi wasang' tipa numa wain gurun nafan nasang' Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman naba.”

¹⁹ Da Arangan iyu bret da irim dangki gin da ibrang da irim da ribarangan da ini, “Nani dzi nidzundang' dzi rima i agam; agam watsung' sanab bida ani i maram fura dzi.” ²⁰ Iga nam sib raiyi da Arangan itip iyu kap wain da ini, “Kap wain aruani nan utusa i ruan gin fa' Anutu nanga yaba i dzi bi' gang', aru yata rai i agam.

²¹ “Da bitsinta' waringantin! Garam rima dzi fadan da garam ipiap banganggan irut dzi iga nam da aruani. ²² Da Garam Narunggan bung' amamp natsung' nan ragada sib yaba i Arangan, da bitsinta' garam rima Arangan fada garam ipiap banganggan natsau' i runggan!” ²³ Da ribarangan igut i ruan ifa iba i ribarangan gan idzuwai bung' anang nabinigi.

Nan Yus Yusa Ruan

²⁴ Da ribarangan isu ufuai da ruan i nan manga suda garam tsira' i ribarangan. ²⁵ Da Yisu ini da ribarangan, “Rib ming'a mana' i utup Yuda king rusan irasu utupan da impa tayang' gin, da ini ampan gan tsarifa bida garam maraampi. ²⁶ Da bitsinta' sanab bida nig'i anung' wa'an da agam. Garam tsira' ming'a wasa' i agam narasu rung-gan nabi mama' rini fa' aga, da garam gudzun da nasu mama' gum uta' angu. ²⁷ I mangan igi su bingan tsira', garam mpada ru'a i gada nam ma garam pumu'a garam i rima nam gadan rutin? Aru mpada i gada nam! Da bitsinta' dzi ming' wasa' i agam ibi garam pumu'an. ²⁸ Gubu' nam intsa'an wa'an da dzi da agam imunti impru' da dzi. ²⁹ Da ibi dzi ramanggang' irim nampang da dzi i mpada tayang' garam da dzi rim nampang igi da agam. ³⁰ Da agam bung' arut dzi nampru' ruang' gadan da numan ming'a dzi nanggung' mpada tayang' garamang'. Da agam bung' ampa nayab bintip king ruas gan i mpada tayang' garam Israil utup 12 ugu.

Yisu Intuang Petrus Nan Gan Tung'a Gin Wasi

(Matiu 26:31-35; Markus 14:27-31; Yowanis 13:36-38)

³¹ “Saimon, Saimon, waringantin, Sadang igut i Anutu sib i untsianga i agam bida piriang'a rais nidzun sinung' piriats. ³² Da bitsinta' dzi yugin da Anutu i agu, Saimon, i agu anung' tirida nanggung muarutsan rai u, da gubu' u parima i ruam da warim rini urun da raim rusam.”

22:24: Mt 18:1; Mk 9:34; Lk 9:46 **22:26:** Mt 20:26-27; Mk 9:35; 10:43-44

³³ Da Petrus ini, “Nifutsarif, dzi tip ruang' sib i ruta agu mpada karabus da mampan mpru'an da agu.”

³⁴ Da Yisu ini arangan nan gan munga', “Dzi nani da agu, tatari' wasang' kakarakan da pas wasa' nasang' u tung'a i dzi sang'a iru' da bits sib raiyi.”

³⁵ Da Yisu igut i ribarangan, “Gubu' dzi tanginda agam fada ruta moni da tayap da faga gangkang ma'an, da agam isau ruam i nam fain, ma ima'?”

Da ribarangan ini, “Ima'.”

³⁶ Arangan ini da ribarangan, “Da aruani da bida manga moni gan da tayapan ruming'an, da nayu nampru'. Da bida manga bainatan ma'an da narim ngarukui gan i suba bainat mangan. ³⁷ Nan profet akaran mung' ini ibiani, ‘Ribarangan itsanga arangan ibi garam maisan.’ Dzi nani da agam, nan akaran ugu bung' asu nidzun nayab i dzi. Hai, nan akaran yaba i dzi mung' ugu ibawa' i suda nidzun.”

³⁸ Da ribarangan ini, “Nifutsarif, watsangan bainat iru' ani.”

Da Yisu ini, “Nan isang'.”

Yisu Iyugin Iming' Mamai Oliv

(Matiu 26:36-46; Markus 14:32-42)

³⁹ Da Yisu ifa Mamai Oliv ibi Arangan tida fada gin ugu, da gan riban yatsung' gin. ⁴⁰ Gubu' wa'a mumai igi da ini da ribarangan, “Agam wayugin da Anutu i agam anung' rua'a i nam intsa'an.” ⁴¹ Da Yisu iyung pas angu ifa sinung'

ribarangan isang' ampap garam tapuda tauf da faruwa'a gin da ifa idza' faga gudzun iru' da iyugin, ⁴² “Ramang', bida u maram furan da wayu barabin dzi ntafa gin ani sinung' dzi, da bitsinta' anung' atsung'a dzi marang' furan ga' u. Wanang wabi u maram furan.” ⁴³ Da angira gunungun mangan iwa' da Arangan da irim rini urun rutin. ⁴⁴ Yisu iming' wasa' i nam tsakia tsira' da iyugin ruta wangungan santan da uwats uwats tsira' ititu' iru' ibi bi' titu'a ru'a intap. ⁴⁵ Gubu' Yisu udagin sib da uri'a fadan da riban atsung'a gin, da itsanga tuas arangan ging'a marampru' sib, i ribarangan irabub i barabin da iging', ⁴⁶ da Arangan ini da tuas arangan, “Ibi anung' da agam iging'? Wauri' da wayugin da Anutu i agam anung' rua'a i nam intsa'an.”

Impung Yisu

(Matu 26:47-56; Markus 14:43-50; Yowanis 18:3-11)

⁴⁷ Gubu' rung' nida nan da garam utup fain iwa', da rib 12 igi gan mangan nida Yudas in imung' i ribarangan. Arangan ifa su uts da Yisu i tsutsufa Arangan. ⁴⁸ Da bitsinta' Yisu ini da arangan, “Yudas, u ni rima Garam Narungan fadan da rib ipiap banginggan i nam tsutsufan?”

⁴⁹ Gubu' rib ruta Yisu tsanganda nam nanga i wa'an igi da ini, “Nifutsarif, aga isa ribarangan i bainat?” ⁵⁰ Da ribarangan mangan itsapi garam pumu'a Anutu wain tsira' mama' guman mangan ringan bini rai.

⁵¹ Da bitsinta' Yisu ini, “Nantsup! Anung' nanga bida nigi u.” Da Arangan igif garam igi ringan da idaum. ⁵² Ida Yisu ini da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam singaari mpada tayang' Ungar Mararam gudzun rusan da garam gudzun bada i uda Arangan igi, “Mani dzi garam isa nam da wapa nam, ida agam iba inting da bainat da gai? ⁵³ Gubu' sib angu da dzi rut agam impa Ungar Mararam, da agam anung' itsara bangim i dzi u. Da bitsinta' agam gubu' maran gam aruani da nam mimin nampanggan isu wain da aruani.”

Petrus Itung' Maran i Yisu

(Matiu 26:57-58,69-75; Markus 14:53-54,66-72; Yowanis 18:16-18,25-27)

⁵⁴ Ribarangan impung Arangan, da iyu Arangan ifa garam pumu'a Anutu wain tsira' ungaran. Da Petrus itangin tap yatsung' ribarangan. ⁵⁵ Da gubu' ribarangan arung'a dzaf ming'a ungar mana' igi da mpada wafi'an, da Petrus impa impru' da ribarangan. ⁵⁶ Da sangat gum mangan itsanga arangan mpada dzaf bururung arida gin igi da intrung maran i arangan da ini, “Garam arigi binigi irut Yisu.”

⁵⁷ Da bitsinta' Petrus itung' gin, da ini ibiani, “Sangat, dzi anung' isru' i arangan.”

⁵⁸ Pas angu da garam mangan itip itsanga arangan da ini, “Agu binigi, ribarangan gan mangan agu.”

Da Petrus ini, “Garam ai, anung' dzi u.”

⁵⁹ Gubu' maran manga yusa ruan sib da garam mangan itip ini nan rururungan, “Nan nidzun,

garam aruani irut arangan, i arangan garam Galili ibinigi.”

⁶⁰ Da bitsinta' Petrus ini, “Garam ai, dzi anung' isru' i nan u nidan igi u!” Gubu' arangan rung nida nan igi da tatari' ikakarak. ⁶¹ Da Nifutsarif itaning da intrung maran i Petrus, da Petrus maran ifur nan Nifutsarif nidan, “Aruani da u bung' atung' maram i dzi nasang' iru' da bits, raiyi da tatari' namus kakarakan.” ⁶² Da Petrus iwa' sinung' mumai igi da irang ruta wangu barabin tsira' bingan.

*Garam Muntida Tayang' Irim Umpur i Yisu
(Matiu 26:67-68; Markus 14:65)*

⁶³ Da garam muntida tayang' Yisu irim umpur i Arangan da yis Arangan maisan angu. ⁶⁴ Da ribarangan ipati' Yisu maran sib da igut i Arangan, “Bida u profet, da wani, manga is agu?” ⁶⁵ Da ribarangan ini nan nifun maisan ampi bingan iyab i Arangan.

*Yisu Imunti Garam Gudzun Yuda Maran
(Matiu 26:59-66; Markus 14:55-64; Yowanis 18:19-24)*

⁶⁶ Gubu' pisan da tata', da garam gudzun ruas da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin impru' ruan ibi utup tipa nan, faring'a bida Sanhidrin gin. Da iyu Yisu iba munti ribarangan maran. ⁶⁷ Da ribarangan ini, “Bida u Kristus, Garam Anutu ragadan, da wani da agai.”

22:66: Mt 26:59; Mk 14:55; 15:1,43; Lk 23:50; Ywn 11:47; Ap 4:5,15; 5:21,27,34,41; 6:12,15; 22:30; 23:1,6,15,20,28; 24:20

Da bitsinta' Arangan ini da ribarangan, “Bida dzi nidan da agam, da agam wasang' i muarut-san, ⁶⁸ da bida dzi rima nan guta gin fain bia'an da agam, da agam wasang' nida munga'. ⁶⁹ Da bitsinta' aruani da fadan, da Garam Narunggan bung' ampa Anutu Nampang Wain banganggan bini.”

⁷⁰ Da ribarangan igutin, “Da Anutu Narunggan agu?”

Ida Arangan ini, “Agam runggam ini ibi dzi Arangan ani.”

⁷¹ Ida ribarangan ini, “Agi anung' rung' rima udzung' i rib fain i nida nan yaba i arangan u. Agi runggang' iringant i nan asub iming' arangan nifunggan rururungan sib.”

23

Yisu Imunti Pilatus da Herot Maran
(*Matiu 27:1-2,11-26; Markus 15:1-15; Yowanis 18:28–19:16*)

¹ Ida garam utup tsira' igi yuri' da iyu Arangan ifan da Pilatus, Rom gabman gan tsira' mpada tayang' intap Yudia. ² Da ribarangan idza' nan i Yisu da ini, “Aga tsanga garam arani iyu agi ampanggang' ifa asub. Arangan ini i ribarangan anung' rima takis fadan da Kaisar, da ini runggan Kristus, Garam Anutu ragadan, da king.”

³ Ibinigi da Pilatus igut i Yisu ibiani, “Agu Yuda king gan, a?”

Da Yisu ini, “U runggam ini.”

⁴ Ida Pilatus ini wasi da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam santan igi ibiani, “Dzi sau garam ani asuban.”

⁵ Da bitsinta' rib igi rung' irim udzung' da ini, “Arangan nan gan fisa gin ming'a Yudia gampan santan ira' i garam wangun i suda ufuai da Rom gabman gan. Arangan ira' gin iming' Galili da ibawa' ani.”

⁶ Pilatus iringant i nan igi da igutin, “Garam igi garam Galili, ma?” ⁷ Gubu' arangan sru'a gin bida Yisu garam Galili da mpada warang' i Herot nanggan mpada tayang' gin, da itangin Arangan ifan da Herot, i Herot impa Yerusalem da gubu' arigi.

⁸ Gubu' Herot tsanganda Yisu da nugun inuf wasi gin, i gubu' gunti' bingan da arangan ini tsanganda Arangan. I wain, Herot iringant i Yisu sising' gan da ini tsanganda Arangan nanga nam maran mangan. ⁹ Herot irim nan guta gin ampi bingan ifan da Yisu, da bitsinta' Yisu anung' ini nan munga' da arangan u. ¹⁰ Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin rung' muntida nigis isu gudzu uris i nan ampi bingan dzura yaba i Arangan. ¹¹ Ida Herot da garaman singaari irim umpur i Yisu da igira Arangan i ngarukui bini bida king ruas gan, da itip itangin Arangan ifa da Pilatus. ¹² Da gubu' arigi angu da Herot da Pilatus isu rinun i ruan, i mung' da ribarangan irim ipiap i ruan.

¹³ Pilatus inu' garam pumu'a Anutu wain tsira' da garam gudzun da garam santan impru', ¹⁴ da

ini da ribarangan, “Agam ini garam arani garam mung'a i garam i sanab asub, da agam iyu iba da dzi. Da bitsinta' dzi yintsa' arangan i nan guta gin iming' agam maranggam, da dzi wawa' da asub mangan ibi agam nidan. ¹⁵ Herot ibinigi isau da itip itangin iba da agi, da waringantin, arangan wanang asub mangan i mampan u. ¹⁶ Ibinigi da bung' aripi arangan da dzi natangin arangan nafan.” ¹⁷ *

¹⁸ Da bitsinta' garam santan igu ruan nu'an bida ani, “Wais garam arigi funub da watangin Barabas naba da agai.” ¹⁹ (Barabas impa karabus i nanggan ruta gabman isa ruan ming'a gamp tsira' igi da isa garam funub.) ²⁰ Pilatus ini tanginda Yisu fadan, ibinigi da itip igut i ribarangan.

²¹ Da bitsinta' ribarangan rung' inu' ibiani, “Wais arangan nayab gai! Wais arangan nayab gai!”

²² Pilatus itip ini nan da ribarangan isu iru' da bits ibiani, “I wain idzuwai? Da garam ani inang asub idzuwai? Dzi wawa' da arangan asuban mangan i mampa gin u. Ibinigi da bung' aripi arangan da dzi natangin arangan nafan.”

²³ Da bitsinta' ribarangan iyai' da inu' tsira' bingan irim udzung' i isa Yisu yaba gai mpara i ruan. Da ribarangan nan gan yai'an irasu Pilatus nan gan. ²⁴ Ibinigi da Pilatus yatsung' ribarangan

* **23:17:** Nan bida ani iming' papiar ratar fain: Wa'a udzuf santan da wa'a nam gadan tsira' igi da arangan sanaban ruming' i uda garam bitsinta' sinung' karabus da tanginda fadan da ribarangan. **23:19:** Mt 27:16-21; Mk 15:7-11; Ywn 18:39-40
23:23: Mt 27:22-23; Mk 15:12-14; Ywn 19:6,14-15

nan gan. ²⁵ Da arangan itangin Barabas, garam mpada karabus i nanggan ruta gabman isa ruan da isa garam funub, iwa' ibi ribarangan nidan. Da itangin Yisu ifa garam singaari banginggaan yatsung' ribarangan maran furan gan.

Idintip Yisu Iyab Gai Mpara i Ruan

(Matiu 27:32-44; Markus 15:21-32; Yowanis 19:16-27)

²⁶ Gubu' ribarangan uda Yisu fadan, da garam singaari impung Saimon garam Sairini bung' bada gamp tsira' igi. Da yusu arangan i buaring'a Yisu gai mpara i ruan gan atsung'a Yisu. ²⁷ Da garam utup tsira' bingan yatsung' Arangan, impru' da sangat rangan. ²⁸ Yisu itaning da ini da ribarangan ibiani, "Sangat Yerusalem, agam anung' ranga i dzi; agam warang i runggam da narum rusam. ²⁹ I bung' awa' gubu' mangan da agam bung' ani nan nabiani, 'Sangat yami, mamida rima narun, da mamida rima sisun da mama' narun, ribarangan nugun natsia'.' ³⁰ Da garam bung' ani da mamai nabiani, 'Wagru' ruam ragun i agai,' da bung' ani da mamai yun, 'Wabuafir aga sib.' ³¹ I bida garam nanga bida ani da gai pisia da bu bida anung' da gai maring'?"†

³² Da iyu garam maisan iru' impru' da Arangan ifa i isa funub yaba gai. ³³ Gubu' ribarangan fawa'a mumai nida Gudzu Urun, da idintip

23:25: Mt 27:26; Mk 15:15; Ywn 19:16 † **23:31:** gai pisia...gai maring' - Yisu iram runggan, garam asub ma'an, da gai pisia, da iram garam asub da gai maring'. Bida garam nanga nam maisan bida nig'i da garam asub ma'an, da bung' anang nam maisan nayus da garam asub. **23:33:** Mt 27:33; Mk 15:22; Ywn 19:17

Arangan iyab gai mpara i ruan, impru' da garam maisan ugu, mangan i bangin bini da mangan i bangin yas. ³⁴ Da Yisu ini, “Ramang', wasiat ribarangan nanggan maisan rai, i tuas arangan wasru' i nam idzuwai ribarangan nangan.” Da garam singaari yantung' rarub i Arangan ngarukui gan da ifab i ruan. ³⁵ Da garam santan rung muntida raraban, da garam gudzun ipus mun da irim umpur in da ini, “Arangan irim garam fain sib, da arangan narim runggan sib, bida arangan Kristus aru Anutu ragadan.” ³⁶ Garam singaari ibinigi irim umpur in da irim wain gurun giriripan da Arangan. ³⁷ Da ini, “Bida garam Yuda king gan agu, da warim runggam sib.” ³⁸ Da nan akaran ming'a wagung' i Arangan ini ibiani, “Nani garam Yuda King gan.”

³⁹ Garam maisan tupri'an nigimangan ini nan asub i Yisu ibiani, “Agu Kristus, Garam Anutu ragadan, a? Warim runggam sib da warim agai sib nampru' nabinigi!”

⁴⁰ Da bitsinta' garam maisan mangan igi impi' mangan igi da ini, “U yu barabin isang' garam ani gan udan, da u rat i Anutu pas, ma? ⁴¹ Agi yu barabin ani isang' agi asubang' nangan rururungan, da bitsinta' garam ani anung' inang asub mangan u.” ⁴² Ida arangan ini, “Yisu, maram wafur dzi da gubu' u suda king.”

⁴³ Da Yisu ini nan munga' ibiani, “Dzi nani nan nidzun da agu, gubu' aruani da agu bung' arut dzi

23:33: Mt 27:38; Mk 15:27; Ywn 19:18 **23:34:** Yon 1:7;
Mt 27:35; Mk 15:24; Lk 1:8-9; Ywn 19:24; Ap 1:26 **23:36:** Mt
27:48-49; Mk 15:36; Ywn 19:29

nampai Paradis, gamp bini mpada nugun nufan.”

Yisu Nanggan Mampan

(Matiu 27:45-56; Markus 15:33-41; Yowanis 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Gubu' maran ibawa' ibi gubu' muntida wasa', da gubu' anung' ipu' yari, da nam mimin tsira' ibuafir intap santan sib isang' 3 kilok nam nufan. Da bru' tsira' ming'a Ungar Mararam wasa' igari ruan farab isu iru'run.‡ ⁴⁶ Da Yisu inu' nifun tsira' ibiani, “Ramang', dzi rim ganung-gang' ibia' u banginggam.” Gubu' Arangan nida bida nig sib da imamp.

⁴⁷ Gubu' garam singaari gudzungan tsanganda nam wa'an igi, da arangan itsarif Anutu da ini, “Nan nidzun bingan, garam ani garam rururungan nidzun bingan.” ⁴⁸ Rib santan wa'a i furisan igi, gubu' tsanganda nam igi wa'a bida

‡ **23:44-45:** Da bru' tsira' ming'a Ungar Mararam wasa' igari ruan farab isu iru'run. - Bru' tsira' igi iming' wasa' i Mumai Mararam da Mararam Nidzun. Garam Yuda santan maran ifur Mumai Mararam Nidzun igi isu Anutu mumai gan mpada gin ming'a intap ani (Kisim Bek 26:31-33). Garam pumu'a Anutu wain tsira' angu isang' atang'a Mumai Mararam Nidzun igi gubu' bitsinta' bitsinta' angu da udzof santan. Da iyu garam Yuda maranggan da irim bi' isu dangki ifan da Anutu i siata ribarangan nanggan maisan rai (Wok Pris 16:15-16). Gubu' Yisu mampan da isu dangki ifan da Anutu i siata agi nanggung' maisan rai. Da aruani garam pumu'a Anutu guman tsarada nam da rima dangki fadan da Anutu intsup sib. Gubu' bru' tsira' garida ruan da isanting' wasi ibi nam mangan ruwaming' wasa' sib i garam gar da Anutu u. Aruani da garam muarutsan santan isang' fada rururungan angu da Anutu (wafaris Hibru 6:19-20; 9:1-15; 10:19-22; Efesus 2:18; 3:12). **23:46:** Mt 27:50; Mk 15:37; Ywn 19:30

nigi, da itsiats nugun ruta nam gaiban tsira' bingan ifa gampan. ⁴⁹ Da bitsinta' rib aru sru'a i Yisu, mpru'an da sagat fain atsung'a gin ming'a Galili badan ugu, imunti rugunti' da irarab sib.

Idzufung' Yisu

(Matiu 27:57-61; Markus 15:42-47; Yowanis 19:38-42)

⁵⁰ Da garam mangan binganggan Yosef, arangan garam bini da rururungan. Arangan Yuda garam gudzungan manga ming'a wasa' i utup nan tipan, ⁵¹ da bitsinta' arangan anung' yatang' warang' i ribarangan uwayantan rantsan da sanaban nangan. Arangan gampan wain Arimatia ming'a Yudia, da impa ifang' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. ⁵² Arangan ifa da Pilatus da igutin i uda Yisu rini uriatsan. ⁵³ Da arangan iyu iru' da ipati' sib i bru' sap da irim yatang' tauf bampun mamida rima manga gin. ⁵⁴ Nigi gubu' tipa ruan; nam inuf sib da gubu' Sabat inang i wa'an.

⁵⁵ Da sagat ruas ruta Yisu ming'a Galili badan ugu yatsung' Yosef da itsanga tauf bampun da irim Arangan rini uriatsan ibi anung'. ⁵⁶ Ida tuas arangan itip ifan da itip nam rini gaunt bini i rima i Yisu rini uriatsan. Da bitsinta' impa asap da gubu' Sabat yatsung' nan faidagin.

23:49: Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Ywn 19:25 **23:50:** Mt 26:59; Mk 14:55; 15:1,43; Lk 22:66; Ywn 3:1; 7:50; 11:47; 19:38-42; Ap 4:5,15; 5:21,27,34,41; 6:12,15; 22:30; 23:1,6,15,20,28; 24:20 **23:52:** Mt 27:57-58; Mk 15:43-45; Ywn 19:38 **23:53:** Mt 27:59-60; Mk 15:46; Lk 23:53 **23:54:** Mk 15:42; Ywn 19:42

24

Yisu Tipa Muntida Marata'

(Matiu 28:1-8; Markus 16:1-8; Yowanis 20:1-10)

¹ Gubu' miamun Suntain tata' maratait, da sagat sagat iyu nam rini gaunt tipa ruan gin sib ifa tauf bampun. ² Ribarangan itsangan ibi tauf tsira' tsunginda tauf bampun gin ugu anung' ruming' u. Irimping' gin sib iwa' mana'. ³ Da gubu' ribarangan atang'a fadan da isau Nifutsarif Yisu rini uriatsan. ⁴ Da ribarangan maran rung fura nan yusa yaba i nam igi, da sung angu garam iru' ngarukui gan dzadzaniangan imunti impru' da ribarangan. ⁵ Da sagat igi irat da itauf maran iru' intap. Da garam iru' igi ini da ribarangan ibiani, "Ibi anung' da agam isau garam maranta'an iming' garam mampan gampan?" ⁶ Arangan anung' impai ani u; Arangan imunti marata' sib! Agam maram wafur nan Arangan nidan da agam, da gubu' rung' ruta agam mpada ming'a Galili ugu: ⁷ 'Bung' atangin Garam Narunggan nafa garam asub banginggan, da nais Arangan nayab gai mpara i ruan, da gubu' suda iru' da bits da bung' atip namunti marata!'." ⁸ Ida ribarangan maran ifur Yisu nan gan nidan.

⁹ Gubu' ribarangan tipa bada sinung' tauf bampun, da ifis i nam santan wa'a ming'a nigida rib 11 ugu impru' da rib fain. ¹⁰ Sagat ruas nida nan da aposel ruas igi ibiani: Maria Magadala, Yowana, da Maria Dzems rinanggan, da sagat fain ruta ribarangan. ¹¹ Da bitsinta' rib igi itsanga nan sagat sagat nidan igi ibi nan brabru'an, da

anung' imuaruts ribarangan u. ¹² Da bitsinta' Petrus yuri' iyab da irunt ifa tauf bampun. Da idzuang' iru' da yarang' yatang' da itsanga bru' maragamp uta' runggan rung' ufuma ruan. Da arangan itip ifa gan arun ruta maran furan ampi bingan i nam wa'an igi.

Yisu Isanting' Runggan Iming' Sanab Fada Imaus

(Markus 16:12-13)

¹³ Gubu' arigi da Yisu garaman atsung'a gin iru' iyung ifa gamp nida Imaus iming' rung' gunti' i Yerusalem isang' 7 mail. ¹⁴ Tuas arangan ini nan da ruan ifa iba i nam santan wa'an ming'a nigi. ¹⁵ Gubu' rung' nida nan da ruan, da Yisu runggan ibawa' da iyung impru' da tuas arangan. ¹⁶ Da bitsinta' Anutu inang da ribarangan wafaring' Arangan u. ¹⁷ Da Arangan igut i ribarangan, “Agam ifis i nan idzuwai igi da yudzung' da ruam iyus in iming' sanab?”

Da tuas arangan imunti untras ruta maran gagaing'an. ¹⁸ Ribarangan mangan nida Kerofas in igut i Arangan, “Mani u runta' angu iming' wasa' i rib bada Yerusalem da agu anung' isru' i nam idzuwai wa'an da gubu' iru' fada sib ugu?”

¹⁹ Da Yisu ini, “Nam idzuwai igi?”

Da ribarangan ini, “Nam idzuwai wa'an da Yisu, garam Nasaret, Arangan profet da ini nan da inang nam maran mangan ruta nampang iming' Anutu da garam gar santan maranggan. ²⁰⁻²¹ Da aga rim marang' i Arangan aru nigi iba i uda garam Israil sinung' gabman Rom

banginggan. Da bitsinta' garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da aga garam gudzunggang' impung Arangan, da itangin ifa gabman Rom banginggan da ini Arangan mampan da yis iyab gai mpara i ruan. Da gubu' iru' da bits ifa sib i nam igi. ²² Da nan fain ibiani, aga sagat rusang' fain inang aga runt fafun ibiani, tata' maratait aruani da ifa tauf bampun ²³ da isau Aranga rini uriatsan, da itip iba da ini da agai i ribarangan itsanga angira iru'run, da angira ini, 'Arangan imunti marata' sib.' ²⁴ Da aga gang' fain ifa tauf bampun da itsanga nam ibi sagat ruas nidan, da anung' itsanga Arangan u."

²⁵ Ida Yisu ini da ribarangan, "Agam uwayan-tam ima' da agam wangum ibabampaf da anung' imuaruts nan profet nidan ugu! ²⁶ Ibi anung'? Mani agam wasru' gin ibi Kristus, Garam Anutu ragadan, nayu barabin ani sib raiyi da namus fada mumai gan tsarifan da uda bingan tsira' gin?" ²⁷ Da Yisu idziwar i ribarangan i nan miamun santan Moses da profet ruas akara yaba i Arangan ugu.

²⁸ Gubu' ribarangan fa suda uts gamp fada gin igi da Yisu irib inang ibi rung' fadan. ²⁹ Da bitsinta' ribarangan igaib runggan da irim udzung' rutin, da ini, "Nam inuf wasi da gubu' maran intsup, da warut aga nampai." Ibinigi da Arangan yatang' ifan i ruta ribarangan mpadan. ³⁰ Gubu' Arangan ruta ribarangan mpada i gada nam, da Arangan iyu bret da ifinti da ibrang da irim da ribarangan. ³¹ Ida rib iru' igi maran intap ruan da isru' i Arangan, da Yisu intsup uta' angu

iming' ribarangan maran. ³² Tuas arangan ini nan da ruan ibiani, “Agi wangunggang' iparatat i nan da gubu' aru Arangan ruta agi nida nan da dziwara i nan akaran da agi ming'a sanab ugu!”

³³ Da gubu' maran arigi da tuas aranga yuri' sung angu da itip ifa Yerusalem da iwa' da rib 11 ruta rib fain mpru'a ruan igi. ³⁴ Da rib igi ini da rib iru' igi, “Nigi nan nidzun bingan, Nifutsarif imunti marata' sib da iwa' da Petrus.” ³⁵ Ida rib iru' igi ifis i nam idzuwai wa'an da ribarangan ming'a sanab, da sru'a i Yisu da gubu' aru Arangan branga bret.

Yisu Isanting' Runggan Wasi da Riban Atsung'a Gin

(Matiu 28:16-20; Markus 16:14-18; Yowanis 20:19-23)

³⁶ Gubu' ribarangan rung' nidan nan igi da ruan, da Yisu runggan iwa' imunti wasa' i ribarangan, da ini, “Nan nufan narut agam.”

³⁷ Ribarangan santan irunt fafun da irat, i maran ifur ibi itsanga garam ganun. ³⁸ Da Arangan ini da ribarangan, “Ibi anung' da agam irat da uwayant isu iru' i nam agam tsangandan? ³⁹ Watsangan dzi banging' da dzi fagang', i dzi arangan ani! Warim bangim i dzi da watsangan. Garam ganun anung' isu nidzun da urungun ibi dzi aru agam tsangandan ani u.”

⁴⁰ Gubu' Arangan nida nan igi da isanting' bangin da fagan da ribarangan. ⁴¹ Da ribarangan ruwamuaruts i wain nam nugun tsia'an da maran fura nan isisung' ribarangan, da Arangan

igut in, “Agam nam gadan gam fain ruming' i gadan?” ⁴² Da ribarangan irim yafas taidan mangan da Arangan, ⁴³ da Arangan iyu da igan iming' ribarangan maranggan.

⁴⁴ Da Arangan ini da ribarangan, “Gubu' dzi ruta agam mpadan ugu da dzi ni nan sib da agam: Nan sib angu akara yaba i dzi ming'a Moses nan gan faidagin da profet ruas da Mint Tsarifa Anutu Gin ugu nasu nidzun.” ⁴⁵ Ida Arangan itus muantsi i ribarangan uwayantan i ribarangan sru'a i nan akaran wainggan. ⁴⁶ Da ini da ribarangan, “Yakar nan ibiani, Kristus bung' awa' da nam tsakia da namamp, da gubu' suda iru' da bits, da namunti marata'. ⁴⁷ Da garam bung' afis i Arangan bingangan nafan da garam utup santan, i garam parima i ruan, da Anutu siata i nanggan maisan rai. Bung' ais fagan gin naming' Yerusalem da nafan. ⁴⁸ Agam wafis i nam santan agam tsangandan. ⁴⁹ Waringantin, dzi bung' atangin Arangan aru Ramang' ragadan naba, da bitsinta' agam wampai Yerusalem ani nasang' nampang wagung' yantsanga agam.”

Yisu Iyab Gunungun

(Markus 16:19-20; Aposel 1:9-11)

⁵⁰ Da Yisu imung' i riban atsung'a gin iwa' ifa Betani da ira' i bangin da ifinti ribarangan. ⁵¹ Gubu' rung' fintida ribarangan, da Anutu iyu Arangan sinung' rib igi iyab gunungun. ⁵² Da ribarangan idza' fagan da itsarif Arangan da itip ifa Yerusalem ruta nugun tsia'an tsira'. ⁵³ Da

gubu' santan da ribarangan ifa Ungar Mararam
da irim runggan santan i tsarifa Anutu.

Adzera Baibel
Portions of the Holy Bible in the Adzera Language of
Papua New Guinea
Hap Buk baibel long tokples Adzera long Niugini

copyright © 2009-2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Adzera

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2024-05-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 May 2024 from source files dated 20 May 2024

1546e90c-83f8-52de-99ec-bcac4c0552a1